

ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา
BUDDHIST LEADERSHIP FOR EDUCATIONAL ADMINISTRATION

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๖

ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา

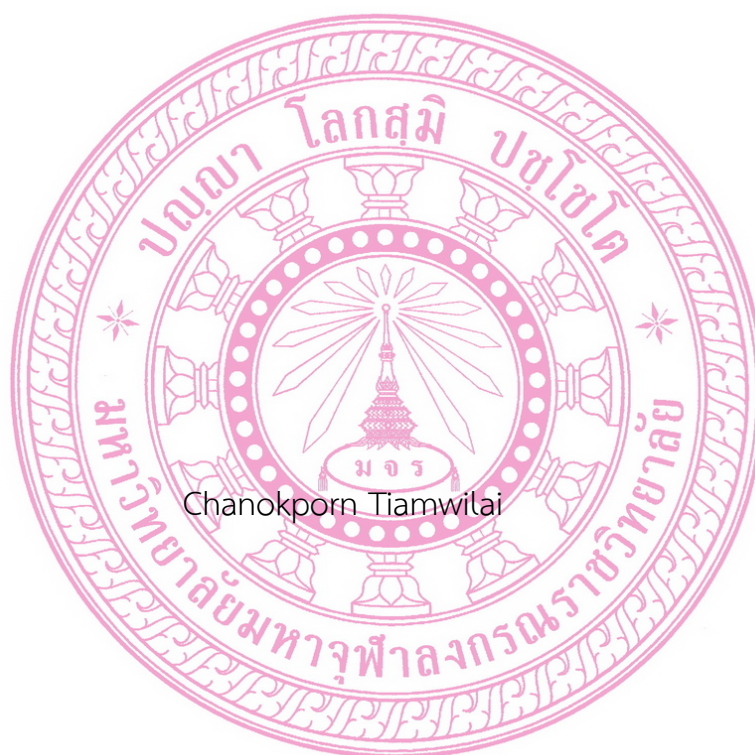

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๖

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

BUDDHIST LEADERSHIP FOR EDUCATIONAL ADMINISTRATION

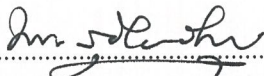

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Educational Administration)
Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2013

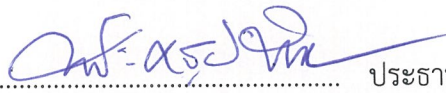
(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

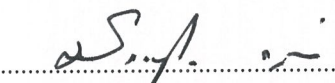

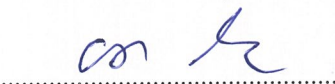
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์
เรื่อง “ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตร
ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

.....
(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(พระครูปลัดमारุต วรมงคลโล, ผศ.ดร.)

..... กรรมการ
(รศ.ดร.ประเทือง ภูมิภักตราคม)

..... กรรมการ
(ดร.อดิศักดิ์ กอวัฒนา)

..... กรรมการ
(ผศ.ดร.วรกฤต เกื่อนช้าง)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ดร.อดิศักดิ์ กอวัฒนา
ผศ.ดร.วรกฤต เกื่อนช้าง

ประธานกรรมการ
กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

.....
(นางสาวชนกพร เทียมวิไล)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา

ผู้วิจัย : นางสาวชนกพร เทียมวิไล

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการศึกษา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ :

: ดร. อติชัย กอวัฒนา, กศ.บ. B.Ed.,M.Ed.Ph.D.(Educational Evaluation)

: ผศ.ดร. วรกฤต เกื้อนช้าง ป.ธ.๙, ศษ.บ., ศศ.ม., ป.ร.ด. (การบริหารอุดมศึกษา)

วันสำเร็จการศึกษา : ๖ มีนาคม ๒๕๕๗

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา มีวัตถุประสงค์
๑) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับภาวะผู้นำเชิงพุทธและการบริหารสถานศึกษา
๒) เพื่อศึกษาการบริหารสถานศึกษาของผู้บริหารตามหลักพุทธธรรม ๓) เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธธรรม

ในการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารต่างๆ เพื่อให้ทราบถึงหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องกับภาวะผู้นำและการบริหารสถานศึกษา ด้านงานวิชาการ ด้านงานบุคคล ด้านงานงบประมาณ และด้านงานทั่วไป ผู้วิจัยได้วิจัยโดยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒ และผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๓ จำนวน ๑๓ รูป/คน เพื่อทราบถึงแนวทางการนำหลักสัปปุริสธรรม ๗ ไปประยุกต์ใช้กับการบริหารสถานศึกษา ๔ ด้าน

ผลการวิจัย พบว่า หลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องกับภาวะผู้นำเชิงพุทธและการบริหารสถานศึกษา มีดังนี้

ด้านภาวะผู้นำเชิงพุทธมีหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องด้วยกัน จำนวน ๑๙ หลักธรรม ได้แก่ กัลยาณมิตตตา โยนิโสมนสิการ ธรรมคัมภีร์ครองโลก ๒ ธรรมทำให้งาม ๒ ธรรมมีอุปการะมาก ๒ กุศลมูล ๓ สันโดษ ๓ สุจริต ๓ อธิปไตย ๓ ขรवासธรรม ๔ พรหมวิหาร ๔ สังคหะวัตถุ ๔ อธิติบาท ๔ กัลยาณมิตรธรรม ๗ สัปปุริสธรรม ๗ อปริหานิยธรรม ๗ อริยทรัพย์ ๗ ทศพิทธาธรรม พละ ๕

ด้านงานวิชาการ มีหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องด้วยกัน ๑๑ หลักธรรม ได้แก่ กัลยาณมิตตตา โยนิโสมนสิการ ธรรมทำให้งาม ๒ ธรรมมีอุปการะมาก ๒ สุจริต ๓ ขรवासธรรม ๔ สังคหะวัตถุ ๔ อธิติบาท ๔ กัลยาณมิตรธรรม ๗ พละ ๕ สัปปุริสธรรม ๗

ด้านงานบุคคล มีหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องด้วยกัน ๑๕ หลักธรรม ได้แก่ กัลยาณมิตตตา โยนิโสมนสิการ ธรรมคัมภีร์ครองโลก ๒ ธรรมทำให้งาม ๒ กุศลมูล ๓ สุจริต ๓ อธิปไตย ๓ ขรवासธรรม ๔ พรหมวิหาร ๔ สังคหะวัตถุ ๔ กัลยาณมิตรธรรม ๗ สัปปุริสธรรม ๗ อปริหานิยธรรม ๗ อริยทรัพย์ ๗ ทศพิทธาธรรม

ด้านงานงบประมาณ มีหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องด้วยกัน ๑๔ หลักธรรม ได้แก่ โยนิโสมนสิการ อปปมาทะ ธรรมคัมภรณโลก ๒ ธรรมมโอปปาการะ ๒ กุศลมูล ๓ ปัญญา ๓ สุจริต ๓ สันโดษ ๓ พละ ๕ เบญจธรรม สปัปฐิสธรรม ๗ อริยทรัพย์ ๗ มรรคมีองค์ ๘ ทศพิธราชธรรม

ด้านงานทั่วไป มีหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องด้วยกัน ๒๒ หลักธรรม ได้แก่ โยนิโสมนสิการ ธรรมอันทำให้งาม ๒ ธรรมมโอปปาการะ ๒ โกศล ๓ ปัญญา ๓ สุจริต ๓ สันโดษ ๓ ฆราวาสธรรม ๔ พรหมวิหาร ๔ สังคหะวัตถุ ๔ อิทธิบาท ๔ พละ ๕ เบญจธรรม เบญจศีล ทิศา ๖ กัลยาณมิตรธรรม ๗ สาราณียธรรม ๖ สปัปฐิสธรรม ๗ อปธานียธรรม ๗ อริยทรัพย์ ๗ มรรคมีองค์ ๘ ทศพิธราชธรรม

การบริหารสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักสปัปฐิสธรรม ๗ พบว่า หลักสปัปฐิสธรรม ๗ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษาได้เป็นอย่างดี เพราะว่า หลักสปัปฐิสธรรม ๗ เป็นหลักธรรมที่มีความครอบคลุมและสอดคล้องกับการบริหารสถานศึกษา ด้านงานวิชาการ ด้านงานบุคคล ด้านงานงบประมาณ ด้านงานทั่วไป และเป็นหลักพุทธธรรมสำหรับคนดี มีความสำคัญต่อการเป็นผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธ

สำหรับแนวทางในการนำหลักสปัปฐิสธรรม ๗ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษา พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาควรศึกษาหลักสปัปฐิสธรรม ๗ ให้เกิดองค์ความรู้กับตนเองก่อน แล้ว นำสปัปฐิสธรรม ๗ มาตีความและนำไปเปรียบเทียบกับการบริหารสถานศึกษาแต่ละด้านว่าควรใช้ หลักการอย่างไร และที่สำคัญผู้บริหารต้องมีภาวะผู้นำเชิงพุทธตามหลักสปัปฐิสธรรม ๗ และมีประสบการณ์ในการบริหารสถานศึกษา มีความรู้ มีแนวทางในการแก้ไขปัญหาด้วยการใช้หลัก สปัปฐิสธรรม ๗ เป็นอย่างดี นอกจากนี้ต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักสปัปฐิสธรรม ๗ แล้ว ผู้บริหาร ต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักของการบริหารสถานศึกษาด้วย เพื่อการบริหารสถานศึกษาที่จะ เป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ด้วยความสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพ

Thesis Title : Buddhist Leadership For Educational Administration
Researcher : Miss Chanokporn Tiamwilai
Degree : Master of Arts (Educational Administration)
Thesis Supervisory Committee
 : Dr. Adisai Korwattana B.Ed.,M.Ed.Ph.D.(Educational Evaluation)
 : Asst.Prof.Dr. Worrakrit Thuenchang Pali IX.,BA.M.A.,Ph.D.

Date of Graduation : March 6, 2014

ABSTRACT

The research entitled : Buddhist Leadership For Educational Administration
 The objectives of the study were as follows : 1) to study Dhamma principles conforming to Buddhist Leadership and Educational Administration 2) to study the Educational Administration of the Educational Administrators in Dhamma principles 3) to study the application of Dhamma principles in Educational Administration

This research was a qualitative research, the researcher had studied the documents in order to get to the Dhamma principles that were consistent with and conformed to Buddhist Leadership and Educational Administration within the academic administration, fiscal budget, human resource management and general administration. The researcher had interviewed experts and directors of schools in The Secondary Educational Service Area Office 42 and Nakhon Sawan Primary Educational Service Area Office 3 of 13 people. To identify the ways to apply Sappurisa-dhamma 7 (qualities of a good man) in educational administration as mentioned above.

The results showed that Dhamma principles consistent with and conforming to, Buddhist Leadership and Educational Administration with the fiscal budget, academic administration, human resource management and general administration are as follows:

Referring to the Buddhist Leadership there were 19 Dhamma principles that were consistent, such as Kalyanamittata (good company), Yonisomanasikara (reasoned attention), Lokapala-dhamma (virtues that protect the world), obhanakarana-dhamma (gracing virtues), Bahukara-dhamma 2 (virtues of great assistance), Kusala-mula (wholesome roots), Santosa (contentment), Sucarita (good conduct), Adhipateyya (dominant influence), Gharavasa-dhamma (virtues for a good household life), Brahmavihara (holy abiding), Sangahavattu (bases of social solidarity), Iddhipada (path of accomplishment), Kalyanamitta-dhamma (qualities of a good friend), Sappurisa-dhamma 7

(qualities of a good man), Vajji-aparihaniyadhamma (things leading never to decline but only to prosperity), Ariya-dhana (noble treasures), Rajadhamma (virtues or duties of the king), and Bala (strength).

According to the academic administration there were 11 Dhamma principles that were consistent, such as Kalyanamittata (good company), Yonisomanasikara (reasoned attention), Sobhanakarana-dhamma (gracing virtues), Bahukara-dhamma 2 (virtues of great assistance), Sucarita (good conduct), Gharavasa-dhamma (virtues for a good household life), Sangahavattu (bases of social solidarity), Iddhipada (path of accomplishment), Kalyanamitta-dhamma (qualities of a good friend), Bala (strength), and Sappurisa-dhamma 7 (qualities of a good man).

According to human resource management there were 15 Dhamma principles that were consistent, such as Kalyanamittata (good company), Yonisomanasikara (reasoned attention), Lokapala-dhamma (virtues that protect the world), Sobhanakarana-dhamma (gracing virtues), Kusala-mula (wholesome roots), Sucarita (good conduct), Adhipateyya (dominant influence), Gharavasa-dhamma (virtues for a good household life), Brahmavihara (holy abiding), Sangahavattu (bases of social solidarity), Kalyanamitta-dhamma (qualities of a good friend), Sappurisa-dhamma 7 (qualities of a good man), Vajji-aparihaniyadhamma (things leading never to decline but only to prosperity), Ariya-dhana (noble treasures), and Rajadhamma (virtues or duties of the king).

According to fiscal budget there were 14 Dhamma principles that were consistent, such as Yonisomanasikara (reasoned attention), Appamada (non-negligence), Lokapala-dhamma (virtues that protect the world), Bahukara-dhamma 2 (virtues of great assistance), Kusala-mula (wholesome roots), Panna (wisdom), Sucarita (good conduct), Santosa (contentment), Bala (strength), Panca-dhamma (the five ennobling virtues), Sappurisa-dhamma 7 (qualities of a good man), Ariya-dhana (noble treasures), Atthangika-magga (the Noble Eightfold Path), and Rajadhamma (virtues of duties of the king).

According to general administration there were 22 Dhamma principles that were consistent, such as Yonisomanasikara (reasoned attention), Sobhanakarana-dhamma (gracing virtues), Bahukara-dhamma 2 (virtues of great assistance), Kosalla (skill), Panna (wisdom), Sucarita (good conduct), Santosa (contentment), Gharavasa-dhamma (virtues for a good household life), Brahmavihara (holy abiding), Sangahavattu (bases of social solidarity), Iddhipada (path of accomplishment), Bala (strength), Panca-dhamma (the five ennobling virtues), Panca-sila (the five Precepts), Disa (directions), Kalyanamitta-dhamma (qualities of a good friend), Saraniyaadhamma (states of conciliation), Sappurisa-dhamma 7 (qualities of a good man), Vajji-aparihaniyadhamma (things leading

never to decline but only to prosperity), Ariya-dhana (noble treasures), Atthangika-magga (the Noble Eightfold Path), and Rajadhamma (virtues of duties of the king).

The Educational Administration of the Educational Administrators in Sappurisa-dhamma 7 (qualities of a good man) the results showed that Sappurisa-dhamma 7 (qualities of a good man) could applied in the educational administration institutions as well. Because Sappurisa-dhamma 7 (qualities of a good man) was comprehensive and consistent with the academic administration, fiscal budget, human resource management, general administration and Dhamma principle of a good man. This was important for the leadership of the Buddhist Leadership.

The ways to apply the Sappurisa-dhamma 7 (qualities of a good man) to the work of the Educational Administrators are that the administrators should study and train themselves firstly. Later on they would take Sappurisa-dhamma 7 (qualities of a good man) which had been well interpreted and compare it along with each dimension of Educational Administration Principles in order to consider which ones Buddhaddhamma could be applied to. Nevertheless, the administrations should be keen in both the Buddhist Leadership in Sappurisa-dhamma 7 (qualities of a good man) and Educational Administrative Principles as well. Therefore the Education administration of the schools would be the goal, completed and efficiently.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา ได้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีด้วยความเมตตาอนุเคราะห์จากอาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัย อันประกอบด้วย ดร.อดิศักดิ์ กอวัฒนา ประธานกรรมการ, ผศ.ดร.วรกฤต เกื่อนช้าง กรรมการ ที่ได้กรุณาเสียสละเวลาช่วยเหลือในการให้คำปรึกษา และให้คำแนะนำแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ นับตั้งแต่ผู้วิจัยได้เริ่มทำงานวิจัย ด้วยดีตลอดมา

ขอขอบพระคุณ พระครูปลัดมารุต วรมงคล, ผศ.ดร. และรศ.ดร.ประเมือง ภูมิภัทราคม คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ให้โอกาสผู้วิจัยได้สอบและให้ข้อเสนอแนะคำพิจารณาต่อวิทยานิพนธ์เล่มนี้ด้วยความปรารถนาดี

ขอขอบพระคุณ พระราชวรเมธี, ดร., ผศ.ดร. สุพรต บุญอ่อน และนายวิระ แข้งกสิการ ผู้ทรงคุณวุฒิ นายทรัพย์ ดวงข่อม, นายสังวร ยมรัตน์, นายเมธี จิตรทรัพย์, นายบุญญิต คุ้มภัย, นางสาวจุไรรัตน์ มณีรัตน์, นายรัชชัย จินดาศรี, นางสาวณัฐชานนท์ ยอดทอง, ดร.สิทธิพงศ์ สังศร, นายภาณุวัฒน์ จันทร์ทับ และนายบุญเรือง ยอดฉิมมา ผู้บริหารสถานศึกษาที่ให้โอกาสผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลในการทำวิจัยโดยให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ทุกรูป/คน ที่อำนวยความสะดวกต่างๆ แก่ผู้วิจัยตั้งแต่ได้เข้าศึกษา

ขอขอบคุณเพื่อนๆ นิสิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษา รุ่นที่ ๒ ทุกรูป/คน ที่ให้ความช่วยเหลือและเป็นกำลังใจอย่างดีในการทำงานวิจัย

และการทำงานวิจัยนี้ขออนุมอบูชาเป็นกตเวทิตาคุณแด่บิดา มารดา ญาติมิตร และผู้มีอุปการคุณทุกท่าน ที่ให้การสนับสนุนในการศึกษา รวมทั้งครูและอาจารย์ ที่ได้ร่วมสรรค์สร้างงานวิจัยชิ้นนี้ให้แก่ผู้วิจัย จนเป็นผลสำเร็จด้วยดียิ่ง

ชนกพร เทียมวิไล

๖ มีนาคม ๒๕๕๗

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(๑)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(๓)
กิตติกรรมประกาศ	(๖)
สารบัญ	(๗)
สารบัญตาราง	(๑๐)
สารบัญแผนภูมิ	(๑๑)
คำอธิบายสัญลักษณ์และชื่อย่อ	(๑๒)
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ปัญหาการวิจัย	๓
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๓
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ ประโยชน์ที่รับจากการวิจัย	๕
บทที่ ๒ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำ	๗
๒.๑.๑ ความหมายของภาวะผู้นำ	๗
๒.๑.๒ คุณลักษณะของภาวะผู้นำ	๑๐
๒.๑.๓ รูปแบบของภาวะผู้นำ	๑๔
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในพระพุทธศาสนา	๑๕
๒.๒.๑ คุณสมบัติผู้นำในพระพุทธศาสนา	๑๕
๒.๒.๒ ลักษณะและประเภทผู้นำในพระพุทธศาสนา	๒๑
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษา	๒๒
๒.๓.๑ ความหมายของการบริหารสถานศึกษา	๒๒
๒.๓.๒ ขอบข่ายของการบริหารสถานศึกษา	๒๔
๒.๓.๒.๑ การบริหารงานวิชาการ	๒๔
๒.๓.๒.๒ การบริหารงานบุคคล	๒๘
๒.๓.๒.๓ การบริหารงานงบประมาณ	๓๑
๒.๓.๒.๔ การบริหารงานทั่วไป	๓๔
๒.๔ หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับภาวะผู้นำเชิงพุทธและการบริหารสถานศึกษา	๓๖
๒.๔.๑ กัลยาณมิตตตา	๓๖

สารบัญ (ต่อ)

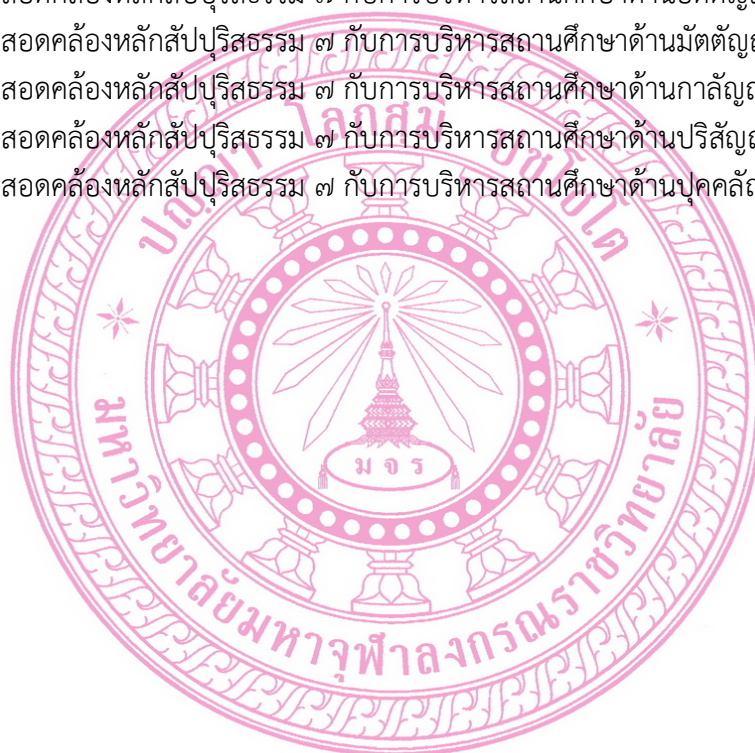
๒.๔.๒ โยนิโสมนสิการ	๓๗
๒.๔.๓ อปัปมาทะ	๓๘
๒.๔.๔ ธรรมคัมภรณโลก ๒	๓๙
๒.๔.๕ ธรรมอันทำให้งาม ๒	๓๙
๒.๔.๖ ธรรมมีอุปการะ ๒	๓๙
๒.๔.๗ กุศลมูล ๓	๓๙
๒.๔.๘ โภคส ๓	๓๙
๒.๔.๙ ปัญญา ๓	๔๐
๒.๔.๑๐ ทศพิทธราชธรรม	๔๐
๒.๔.๑๑ มรรคมีองค์ ๘	๔๑
๒.๔.๑๒ สุจริต ๓	๔๒
๒.๔.๑๓ สันโดษ ๓	๔๒
๒.๔.๑๔ อธิปไตย ๓	๔๓
๒.๔.๑๕ ฆราวาสธรรม ๔	๔๓
๒.๔.๑๖ พรหมวิหารธรรม ๔	๔๓
๒.๔.๑๗ อริยทรัพย์ ๗	๔๖
๒.๔.๑๘ สังคหะวัตถุ ๔	๔๗
๒.๔.๑๙ อิทธิบาท ๔	๔๗
๒.๔.๒๐ พละ ๕	๔๗
๒.๔.๒๑ เบญจธรรม	๔๘
๒.๔.๒๒ เบญจศีล หรือ ศีล ๕	๔๘
๒.๔.๒๓ ทิศ ๖	๔๙
๒.๔.๒๔ สาราณียธรรม ๖	๕๑
๒.๔.๒๕ กัลยาณมิตรธรรม ๗	๕๒
๒.๔.๒๖ สัมปยุตธรรม ๗	๕๓
๒.๔.๒๗ อปรีหานิยธรรม ๗	๕๔
๒.๕ หลักสัมปยุตธรรม ๗	๕๕
๒.๕.๑ ความหมายของหลักสัมปยุตธรรม ๗	๕๕
๒.๕.๒ ความเป็นมาของหลักสัมปยุตธรรม ๗	๕๖
๒.๕.๓ บทบาทของภาวะผู้นำตามหลักสัมปยุตธรรม ๗	๕๗
๒.๖ เทคนิคการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ	๖๐
๒.๖.๑ สาระสำคัญจากเอกสาร	๖๑

สารบัญ (ต่อ)

๒.๖.๒ การสัมภาษณ์กลุ่ม	๖๑
๒.๖.๓ การวิเคราะห์สาระ	๖๓
๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖๖
๒.๗.๑ งานวิจัยในประเทศ	๖๖
๒.๗.๒ งานวิจัยต่างประเทศ	๗๔
๒.๘ กรอบแนวคิดการวิจัย	๗๖
บทที่ ๓ วิธีการดำเนินการวิจัย	๗๘
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๗๘
๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๘๑
๓.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๘๑
๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล	๘๒
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๘๓
๔.๑ ข้อมูลทั่วไป	๘๓
๔.๒ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์	๘๓
๔.๓ องค์ความรู้จากการวิจัย	๙๗
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๐๑
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๐๑
๕.๒ อภิปรายผล	๑๐๔
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๐๕
บรรณานุกรม	๑๐๖
ภาคผนวก	๑๑๓
ภาคผนวก ก ภาพการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้บริหารสถานศึกษา	๑๑๔
ภาคผนวก ข รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิและผู้บริหารสถานศึกษา	๑๒๐
ภาคผนวก ค แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๑๒๒
ภาคผนวก ง หนังสือออกขอสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๑๒๘
ประวัติผู้วิจัย	๑๔๒

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๔.๑ ความสอดคล้องหลักสัปปุริสธรรม ๗ กับการบริหารสถานศึกษาด้านธัมมัญญตา	๙๐
๔.๒ ความสอดคล้องหลักสัปปุริสธรรม ๗ กับการบริหารสถานศึกษาด้านอรรถัญญตา	๙๑
๔.๓ ความสอดคล้องหลักสัปปุริสธรรม ๗ กับการบริหารสถานศึกษาด้านอัตตัญญตา	๙๒
๔.๔ ความสอดคล้องหลักสัปปุริสธรรม ๗ กับการบริหารสถานศึกษาด้านมัตตัญญตา	๙๓
๔.๕ ความสอดคล้องหลักสัปปุริสธรรม ๗ กับการบริหารสถานศึกษาด้านกาลัญญตา	๙๔
๔.๖ ความสอดคล้องหลักสัปปุริสธรรม ๗ กับการบริหารสถานศึกษาด้านปริสัฏญตา	๙๕
๔.๗ ความสอดคล้องหลักสัปปุริสธรรม ๗ กับการบริหารสถานศึกษาด้านบุคคลัญญตา	๙๖

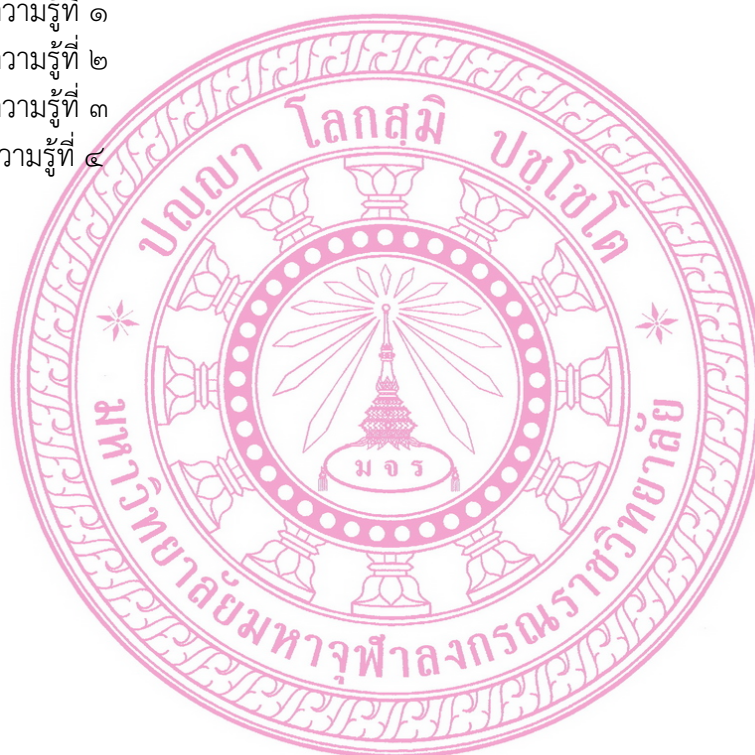
สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่

- ๒.๑ โครงสร้างของอัมมัญญสูตร
- ๒.๒ กรอบแนวคิดการวิจัย
- ๔.๑ องค์ความรู้ที่ ๑
- ๔.๒ องค์ความรู้ที่ ๒
- ๔.๓ องค์ความรู้ที่ ๓
- ๔.๔ องค์ความรู้ที่ ๔

หน้า

- ๕๗
- ๗๗
- ๙๗
- ๙๘
- ๙๙
- ๑๐๐

คำอธิบายสัญลักษณ์และชื่อย่อ

๑. คำย่อภาษาไทย

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลัก โดยใช้ระบบคำย่อ ดังต่อไปนี้

พระสุตตันตปิฎก

เล่มที่	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ฉบับ
๑๐	ที.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
๑๑	ที.ปา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
๑๒	ม.มฺ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก	(ภาษาไทย)
๑๔	ม.อ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อปรปณณาสก	(ภาษาไทย)
๑๕	สํ.ส. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
๑๙	สํ.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
๒๐	อง.เอกก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
	อง.ติก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๒	อง.ปญจก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
	อง.ฉก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๓	อง.สตก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๔	อง.ทสก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๕	ขุ.อิติ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
	ขุ.ธ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ฉบับ
๓๔	อภิ.วิ. (ไทย)	= อภิธรรมปิฎก วิภังค์	(ภาษาไทย) (ภาษาไทย)

๒. การระบุเลขหมายพระไตรปิฎก

งานวิจัยฉบับนี้ ได้ได้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลักในการอ้างอิง ซึ่งพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย จะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า. เช่น ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๗/๓๗.หมายถึง พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ฉบับภาษาไทย เล่มที่ ๒๕ ข้อที่ ๓๗ หน้า ๓๗ เป็นต้น

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ศาสนาเป็นสถาบันสำคัญในระบบสังคมและเป็นสิ่งจำเป็นอย่างหนึ่งในชีวิตมนุษย์ ศาสนาจึง มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการควบคุมความประพฤติของมนุษย์ให้เป็นไปตาม ทำนองคลองธรรมของสังคมบทบัญญัติของศาสนาย่อมก่อให้เกิดความเป็นระเบียบขึ้นในสังคม^๑ ในสังคมไทยปัจจุบันจะเห็นว่าประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ การดำเนินชีวิตของคนไทยและวัฒนธรรมต่างๆ ได้รับอิทธิพลหล่อหลอมด้วยหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งได้ฝังอยู่ในความคิดหรือจิตจิตใจของคนไทยเป็นเวลานาน สามารถสังเกตได้จากผลสะท้อนที่ปรากฏออกมาในด้านต่างๆ เช่นวิถีชีวิต ทัศนคติ พฤติกรรม นิสัยใจคอของชาวไทยตลอดจนถึงวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ลักษณะดังกล่าวซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยการนำมาปฏิบัติดัดแปลงให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต^๒

การนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนา เพื่อนำไปใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันตามลักษณะของปัญหา ตามสติปัญญาและความประสงค์ของแต่ละบุคคล ดังนั้นระดับคำสอนของพระพุทธศาสนาจึงมีหลายระดับทั้งที่เป็นสัจธรรมเบื้องต้นเบื้องต้นกลางและเบื้องต้นสูง มีทั้งส่วนที่เรียกว่าเป็นโลกียธรรมและโลกุตระธรรม^๓ เป็นต้น การนำหลักธรรมมาใช้ในการแก้ปัญหาของสังคมถือเป็นสิ่งสำคัญในสังคมไทยปัจจุบัน ในสังคมทุกๆ สังคมย่อมมีผู้นำ ซึ่งเป็นผู้มีความรู้และความสามารถในการนำสมาชิกไปสู่เป้าหมายที่ได้วางเอาไว้ร่วมกัน สังคมไทยก็เช่นเดียวกัน ย่อมมีผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธ หมายถึง ผู้ที่มีความรอบรู้ รอบคอบ มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ ความสามารถรับผิดชอบในการทำงาน มีทักษะด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล มองผู้ใต้บังคับบัญชาในแง่ดี มีความยุติธรรม มีหัวใจพระพรหม รู้รักสามัคคี มีความเสียสละ ไม่มีมานะทิฐิ ปราศจากอคติ ซึ่งคุณธรรมต่างๆ เหล่านี้จะต้องมีอยู่ในตัวของผู้นำที่จะทำให้เกิดประโยชน์และประสิทธิภาพสูงสุดในการทำงานด้วยการบริหารตน การบริหารคน และการบริหารงานในองค์กร ตามแนวทางของพระพุทธศาสนาถือว่าการที่จะเป็นผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธที่ดีนั้น ต้องมีคุณสมบัติตามหลักพุทธธรรม ผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธที่จะนำบุคคลอื่นนั้น ตามรอยพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นผู้ที่มีความสำคัญมาก ยิ่งองค์กรมีขนาดใหญ่

^๑ สุทธิพงศ์ ดันตยาพิศาลสุทธิ, **หลักพระพุทธศาสนา**, (ธนบุรี : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๓๙), หน้า ๑๔.

^๒ สมเด็จพระญาณสังวรราชนานาภ, **จามเทวีวงศ์พงศาวดารเมืองศรีอยุธยา**, (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดบรรณกิจเทรดดิ้ง, ๒๕๑๖), หน้า ๗.

^๓ สมบูรณ์ สุขสำราญ, “พุทธศาสนากับการเมือง”, **วารสารสังคมศาสตร์**, (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๔๓) : ๘.

เท่าใด ความสำคัญของผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธที่มีต่อสมาชิกในองค์กรก็ยิ่งทวีความสำคัญมากขึ้น องค์กรใดได้ผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธที่องค์กรนั้นก็จะได้ไปด้วย ในทางตรงกันข้ามองค์กรใดได้ผู้นำที่ไม่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธ องค์กรนั้นก็ต้องประสบกับความยากลำบากในการบริหารงานขององค์กรนั้นๆ

การบริหารงานขององค์กรโดยทั่วไป หมายถึง การร่วมมือกันทำงานของบุคคลตั้งแต่ ๒ คน ขึ้นไป โดยมีวัตถุประสงค์ของการทำงานร่วมกัน ในการทำงานนั้นจะต้องมีหัวหน้า ที่เราเรียกว่า “ผู้บริหาร” ซึ่งมีหน้าที่ในการบริหารสถานศึกษาให้บรรลุวัตถุประสงค์ ซึ่งการบริหารสถานศึกษา หมายถึง กระบวนการบริหารการศึกษาของสถานศึกษาหรือโรงเรียนที่ผู้บริหารดำเนินกิจกรรม หรือใช้กระบวนการต่างๆ โดยความร่วมมือของผู้บริหารและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา โดยเริ่มจากการวางแผน การวินิจฉัยสั่งการ การอำนวยการ การควบคุมและการจัดการต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถ มีคุณภาพ และมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามเจตนารมณ์ของการศึกษา สำหรับการมีชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคม ซึ่งเป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕^๔ กล่าวว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทย ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้คุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต และมีการกระจายอำนาจในการบริหารและการจัดการศึกษาทั้งดานการบริหารวิชาการ การบริหารงบประมาณ การบริหารบุคคล และการบริหารทั่วไปไปยังคณะกรรมการ และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง

การบริหารสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาในสภาพสังคมที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ ผู้บริหารสถานศึกษาประพฤติปฏิบัติตนขาดศีลธรรม ขาดคุณธรรมจริยธรรมเป็นอย่างมาก ดังจะพบเห็นได้จากข่าวหนังสือพิมพ์หรือสื่อแขนงอื่นอยู่บ่อยๆ เช่น การทุจริตการซื้อวัสดุรายหัวนักเรียน ทุจริตโครงการอาหารกลางวัน ทุจริตอาหารเสริม (นม) นมบูด นมไม่มีคุณภาพ ค้ายาเสพติด ทำอนาจารนักเรียน ฯลฯ จากข้อมูลนี้แสดงให้เห็นว่า ผู้บริหาร ครูอาจารย์ และผู้ใหญ่ในสังคมไทย จำนวนมากมีปัญหาด้านคุณธรรม จริยธรรม อาทิ การแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวและกลุ่มของตน อย่างขาดมนุษยธรรม ขาดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์ ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ลุ่มหลง อบายมุข ยาเสพติด เป็นต้น พฤติกรรมที่ไม่ดีเหล่านี้วันจะมีมากขึ้นและส่งผลต่อการบริหารสถานศึกษาเป็นอย่างมาก จากปัญหาที่กล่าวมานั้น อาจจะมาจากผู้บริหารสถานศึกษาจำนวนไม่น้อย ไม่ได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นเครื่องกำกับเพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจไม่ให้เกิดประพฤติกรรมศีลธรรม คุณธรรมจริยธรรม และนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานของตนเอง “ผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธ” มีความจำเป็นต่อการแก้ปัญหาในการหาทางออกหรือวิธีการแก้ปัญหาเป็นอย่างมาก ผู้บริหารสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นหลักปฏิบัติในการบริหารงานในสถานศึกษา โดยนำแนวคิดเรื่องภาวะผู้นำของพระพุทธศาสนามาเป็นทางออกหรือแนวทางในการที่จะนำมาแก้ไขปัญหาก็ได้ มีหลักธรรมจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าหลายหลักธรรมที่สอดคล้องกับการบริหารสถานศึกษา เช่น พรหมวิหาร ๔ อิทธิบาท ๔ ทศพิธราชธรรม อคติ ๔ สังคหะวัตถุ ๔ กัลยาณมิตรธรรม ๗ และสัปปริสธรรม ๗ เป็นต้น

^๔ คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕, (กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๕), หน้า ๒๔.

จากหลักธรรมของพระพุทธเจ้าที่มีความสอดคล้องกับ “ภาวะผู้นำ” มีหลากหลาย ทำให้มีขอบเขตของการศึกษาที่กว้างขวางและอาจทำให้มีความยุ่งยากในการเลือกหลักธรรมเพื่อนำไปใช้เป็นแนวปฏิบัติสำหรับการบริหารสถานศึกษาให้มีความเหมาะสมกับงานบริหารในบริบทที่แตกต่างกันไป ผู้วิจัยจึงได้ศึกษางานวิจัยของ วรภาส ประสมสุข และนิพนธ์ กินาวงศ์^๕ ได้ทำวิจัยเกี่ยวกับหลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธธรรม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความสอดคล้องของหลักพุทธธรรมกับหลักการบริหารการศึกษาที่ครอบคลุมถึง ๓ หลัก คือ หลักการครองตน หลักการครองคน หลักการครองงาน และเพื่อเสนอหลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธธรรม ซึ่งจากผลการวิจัยพบว่า ได้นำเสนอหลักธรรมที่หลากหลายจำนวน ๒๑ หลักธรรม ทำให้ทราบว่าหลักธรรมที่มีความสอดคล้องกับการบริหารสถานศึกษามากที่สุด คือ สัปบุริสธรรม ๗ ซึ่งเป็นหลักธรรมมีความครอบคลุมเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษาในทุกด้าน ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาในเรื่อง “ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา” โดยใช้หลักสัปบุริสธรรม ๗ เพื่อจะได้นำผลการศึกษาในเรื่องดังกล่าวมาใช้เป็นแนวทางในการบริหารสถานศึกษา อันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้บริหารสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับภาวะผู้นำเชิงพุทธและการบริหารสถานศึกษา
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการบริหารสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธธรรม
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสำหรับการบริหารสถานศึกษา

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

- ๑.๓.๑ หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับภาวะผู้นำเชิงพุทธและการบริหารสถานศึกษามีอะไรบ้าง
- ๑.๓.๒ การบริหารสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธธรรมเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสำหรับการบริหารสถานศึกษาเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มุ่งศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงพุทธ การบริหารสถานศึกษา และหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับภาวะผู้นำเชิงพุทธและการบริหารสถานศึกษา และการบริหารสถานศึกษาตามหลักสัปบุริสธรรม ๗ ในด้านการบริหารงานวิชาการ การบริหารงานบุคคล การบริหารงานงบประมาณ การบริหารงานทั่วไป ได้ศึกษาจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้มีความรู้ด้านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ด้านการบริหารการศึกษา รวมไปถึงสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา ๔๒ จำนวน ๕ โรงเรียน (โดยการสุ่มแบบ

^๕ วรภาส ประสมสุข และนิพนธ์ กินาวงศ์ , “หลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธ”, วารสารศึกษาศาสตร์ ๑๘, (พฤศจิกายน ๒๕๔๙ – มีนาคม ๒๕๕๐) : ๖๓.

เจาะจง) ได้แก่ ๑.โรงเรียนไพศาลพิทยา ๒.โรงเรียนตะคร้อพิทยา ๓. โรงเรียนท่าตะโกพิทยาคม ๔. โรงเรียนตากฟ้าวิชาประสิทธิ์ ๕. โรงเรียนตาคลีประชาสรรค์ และสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๓ จำนวน ๕ โรงเรียน (โดยการสุ่มแบบเจาะจง) ได้แก่ ๑.โรงเรียนบ้านนาขอม ๒.โรงเรียนวัดโพธิ์ศรี ๓. โรงเรียนบ้านโคกสามัคคี ๔. โรงเรียนวัดบ้านใหม่วาริเยน ๕. โรงเรียนบ้านตะคร้อ(รัฐประชาอนุทิศ)

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานวิชาการ การบริหารงานบุคคล การบริหารงานงบประมาณ และการบริหารงานทั่วไป จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเอกสารที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย พระไตรปิฎกที่เป็นหลักพุทธธรรม ตลอดจนทั้งอรรถกถาและคัมภีร์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เอกสารด้านภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนา ด้านการบริหารการศึกษา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อสำรวจหลักและแนวความคิดเห็นเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงพุทธ การบริหารสถานศึกษา และหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับภาวะผู้นำเชิงพุทธและการบริหารสถานศึกษา และการบริหารสถานศึกษาตามหลักสัปปริสธรรม ๗ แล้วนำมาสรุปวิเคราะห์สาระ (Content analysis) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อให้ทราบถึงแนวทางการประยุกต์ใช้หลักสัปปริสธรรม ๗ สำหรับการบริหารสถานศึกษาในการบริหารงานด้านต่างๆ

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้คำศัพท์บางคำในความหมายและขอบเขต ดังนี้

๑.๕.๑ ภาวะผู้นำ หมายถึง ความสามารถด้านอิทธิพล ศาสตร์และศิลป์ที่สามารถจูงใจให้ผู้อื่นให้กระทำหรือดำเนินกิจการต่างๆ ของกลุ่มหรือของตนเองให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้โดยอาศัยความสัมพันธ์ที่ผู้นำมีต่อผู้ตามในองค์กร

๑.๕.๒ ภาวะผู้นำเชิงพุทธ^๖ หมายถึง ผู้นำที่มีความรอบรู้ รอบคอบ โดยนำหลักธรรมขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาใช้ในการเป็นผู้นำ และต้องประกอบไปด้วยการเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ความสามารถความรับผิดชอบในการทำงาน และมีทักษะด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล มองผู้ใต้บังคับบัญชาในแง่ดี มีความยุติธรรม มีหัวใจพระพรหม รู้รักสามัคคี มีความเสียสละ ไม่มีมานะทิฎฐิ ปราศจากอคติ ซึ่งคุณธรรมต่างๆ เหล่านี้จะต้องมีอยู่ในตัวของผู้นำที่จะทำให้เกิดประโยชน์และประสิทธิภาพสูงสุดในการบริหารงานในองค์กร

๑.๕.๓ การบริหารสถานศึกษา หมายถึง กระบวนการบริหารการศึกษาของสถานศึกษาหรือโรงเรียนที่ผู้บริหารดำเนินกิจกรรม หรือใช้กระบวนการต่างๆ โดยความร่วมมือของผู้บริหารและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา โดยเริ่มจากการวางแผน การวินิจฉัยสั่งการ การอำนวยการ การควบคุม และการจัดการต่างๆ เพื่อให้สถานศึกษามีคุณภาพ และผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถ และ

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามเจตนารมณ์ของการศึกษา สำหรับการมีชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคม

๑.๕.๔ ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา หมายถึง ความสามารถด้านอิทธิพล ศาสตร์และศิลป์ที่สามารถจูงใจข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ให้กระทำหรือดำเนินงานต่างๆ ของสถานศึกษา โดยการนำหลักสัปปุริสธรรม ๗ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษาทั้ง ๔ ด้าน คือ การบริหารวิชาการ การบริหารบุคคล การบริหารงบประมาณ และการบริหารทั่วไป เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของสถานศึกษาที่วางไว้

๑.๕.๕ สถานศึกษา หมายถึง สถานที่จัดการเรียนการสอนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒ และสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๓

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ทำให้ทราบหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับภาวะผู้นำเชิงพุทธและการบริหารสถานศึกษา

๑.๖.๒ ทำให้ทราบการบริหารสถานศึกษาของผู้บริหารตามหลักพุทธธรรม

๑.๖.๓ ทำให้ทราบแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสำหรับการบริหารสถานศึกษา

บทที่ ๒

เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำเชิงพุทธ การบริหารสถานศึกษา และหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับภาวะผู้นำเชิงพุทธและการบริหารสถานศึกษา และการบริหารสถานศึกษาตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ โดยมีรายละเอียดของผลการศึกษาดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำ

- ๒.๑.๑ ความหมายของภาวะผู้นำ
- ๒.๑.๒ คุณลักษณะของภาวะผู้นำ
- ๒.๑.๓ รูปแบบของภาวะผู้นำ

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในพระพุทธศาสนา

- ๒.๒.๑ คุณสมบัติผู้นำในทางพระพุทธศาสนา
- ๒.๒.๒ ลักษณะและประเภทของผู้นำในพระพุทธศาสนา

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษา

- ๒.๓.๑ ความหมายของการบริหารสถานศึกษา
- ๒.๓.๒ ขอบข่ายของการบริหารสถานศึกษา
 - ๒.๓.๒.๑ การบริหารงานวิชาการ
 - ๒.๓.๒.๒ การบริหารงานบุคคล
 - ๒.๓.๒.๓ การบริหารงานงบประมาณ
 - ๒.๓.๒.๔ การบริหารงานทั่วไป

๒.๔ หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับภาวะผู้นำเชิงพุทธและการบริหารสถานศึกษา

- ๒.๔.๑ กัลยาณมิตตตา
- ๒.๔.๒ โยนิโสมนสิการ
- ๒.๔.๓ อปฺปมาทะ
- ๒.๔.๔ ธรรมคัมภรอกโลก ๒
- ๒.๔.๕ ธรรมอันทำให้งาม ๒
- ๒.๔.๖ ธรรมมีอุปการะ ๒
- ๒.๔.๗ กุศลมูล ๓
- ๒.๔.๘ โภคส ๓
- ๒.๔.๙ ปัญญา ๓
- ๒.๔.๑๐ ทศปิธราชธรรม

- ๒.๔.๑๑ มรรคมี่องค์ ๘
- ๒.๔.๑๒ สุจริต ๓
- ๒.๔.๑๓ สันโดษ ๓
- ๒.๔.๑๔ อธิปไตย ๓
- ๒.๔.๑๕ ฌราวาสธรรม ๔
- ๒.๔.๑๖ พรหมวิหารธรรม ๔
- ๒.๔.๑๗ อริยทรัพย์ ๗
- ๒.๔.๑๘ สังคหะวัตถุ ๔
- ๒.๔.๑๙ อิทธิบาท ๔
- ๒.๔.๒๐ พละ ๕
- ๒.๔.๒๑ เบญจธรรม
- ๒.๔.๒๒ เบญจศีล หรือ ศีล ๕
- ๒.๔.๒๓ ทิศ ๖
- ๒.๔.๒๔ สาราณียธรรม ๖
- ๒.๔.๒๕ กัลยาณมิตรธรรม ๗
- ๒.๔.๒๖ สัมปยุตธรรม ๗
- ๒.๔.๒๗ อปริหานิยธรรม ๗

๒.๕ หลักสัมปยุตธรรม ๗

- ๒.๕.๑ ความหมายของหลักสัมปยุตธรรม ๗
- ๒.๕.๒ ความเป็นมาของหลักสัมปยุตธรรม ๗
- ๒.๕.๓ บทบาทของภาวะผู้นำตามหลักสัมปยุตธรรม ๗

๒.๖ เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ

- ๒.๖.๑ สาระสำคัญจากเอกสาร
- ๒.๖.๒ การสัมภาษณ์กลุ่ม
- ๒.๖.๓ การวิเคราะห์สาระ

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- ๒.๗.๑ งานวิจัยในประเทศ
- ๒.๗.๒ งานวิจัยต่างประเทศ

๒.๘ กรอบแนวคิดการวิจัย

๒.๑ แนวคิดภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนา

๒.๑.๑ ความหมายของภาวะผู้นำ

โดยทั่วไปนักวิชาการมักจะถือว่า “ผู้นำ” (Leaders) เป็นตัวบุคคลหรือกลุ่มบุคคล (Persons) ส่วน “ภาวะผู้นำ” (Leadership) นั้นเป็นสิ่งที่แสดงออกมา (Actions) จากบุคคลที่เป็นผู้นำอย่างเป็นกระบวนการ ดังนั้นการจะเข้าใจความหมายของ “ผู้นำ” มักจะไม่เป็นปัญหามากนัก

ทั้งนี้เพราะจะรู้ว่าใครเป็นผู้นำนั้นก็มักจะพิจารณาจากตำแหน่ง (Position) ของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลดังกล่าว คำว่าภาวะผู้นำ (Leadership) จึงเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งสำหรับความสำเร็จของผู้นำหรือผู้บริหาร ภาวะผู้นำได้รับความสนใจและได้มีการศึกษามาเป็นเวลานาน ดังนั้นเพื่อเข้าใจคำว่า “ภาวะผู้นำ” ดีขึ้น มีนักวิชาการหลายท่านที่ให้คำจำกัดความไว้หลากหลายและแตกต่างกันในแต่ละแนวคิด หรือมุมมองของแต่ละคน ดังต่อไปนี้

ประยูร อาษานาม^๑ กล่าวว่า ภาวะผู้นำ (Leadership) หมายถึง ผู้นำหรือผู้บังคับบัญชาที่มีความสามารถมีเทคนิคในการบริหารมีคุณลักษณะที่ดี และใช้ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ย่อมสามารถกระตุ้นแรงจูงใจของบุคคลในหน่วยงานได้

ประพันธ์ สุริหาร^๒ กล่าวว่า ภาวะผู้นำมีความแตกต่างตรงกับภาษาไทยง่ายๆ ว่า “ภาวะผู้นำ” ภาวะผู้นำเป็นกระบวนการใช้อิทธิพลทางสังคมเพื่อให้กลุ่มดำเนินการบรรลุวัตถุประสงค์หรือการมีอิทธิพลเหนือคนและนำคน โดยคนเหล่านั้นมีความเชื่อฟังอย่างเต็มใจมีความมั่นคงในผู้นำ การพนับถือและให้ความร่วมมือด้วยความจริงใจเพื่อปฏิบัติงานให้สำเร็จ

พระธรรมปิฎก^๓ ให้ความหมายภาวะผู้นำว่า คุณสมบัติ เช่น สติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความสามารถของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลาย มาประสานกัน และพากันไปสู่จุดหมายที่ดีงาม องค์ประกอบในความเป็นผู้นำ ตามแนวคิดของพระธรรมปิฎก คือ

๑. ตัวผู้นำจะต้องมีคุณสมบัติภายในของตนเอง เป็นจุดเริ่มและเป็นแกนกลางไว้
๒. ผู้ตามโยงด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับผู้ตามหรือเราอาจจะไม่เรียกว่า “ผู้ตาม” ในพุทธศาสนาก็ไม่ได้นิยมใช้คำว่า ผู้ตาม เราอาจจะใช้คำว่า “ผู้ร่วมไปได้ด้วย”
๓. จุดหมายโยงด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กันกับจุดหมายเช่นจะต้องมีความชัดเจน เข้าใจถ่องแท้ และแน่วแน่ในจุดหมายเป็นต้น
๔. หลักการและวิธีการโยงด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับหลักการและวิธีการที่จะทำให้สำเร็จผลบรรลุจุดหมาย
๕. สิ่งที่จะทำโยงด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับสิ่งที่จะทำ
๖. สถานการณ์โยงด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม หรือสิ่งที่จะประสบ ซึ่งอยู่ภายนอก ว่าทำอะไรจะผ่านไปได้ด้วยดี ในท่ามกลางสังคม สิ่งแวดล้อม หรือสิ่งที่ประสบ เช่น ปัญหา เป็นต้น

ประทาน คงฤทธิศึกษากร^๔ ให้ความหมายภาวะผู้นำว่า การกระทำที่มีอิทธิพลสามารถทำให้ผู้อื่นเกิดศรัทธามีความนับถือ มีความเชื่อมั่น ตกลงปลงใจที่จะทำตามแล้วแต่ผู้นำจะให้ทำอะไร

^๑ ประยูร อาษานาม, การบริหารทีมงานหลักการและแนวปฏิบัติ, (กาฬสินธุ์ : ประสานการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๗๙.

^๒ ประพันธ์ สุริหาร, ศัพท์ทางการบริหาร, หน้า ๘๖.

^๓ พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต), ภาวะผู้นำความสำคัญต่อการพัฒนาคนพัฒนาประเทศ, หน้า ๕.

^๔ ประทาน คงฤทธิศึกษากร, ภาวะผู้นำ, (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.Kunkroo.com> (๒ ก.พ.๒๕๕๖).

สมคิด บางโม^๕ ให้ความหมายภาวะผู้นำว่า การที่ผู้นำขององค์กรให้อิทธิพลต่างๆ เพื่อให้ผู้ใต้บังคับบัญชาร่วมมือกันปฏิบัติหน้าที่ให้บรรลุถึงจุดประสงค์ขององค์กรอิทธิพลดังกล่าวนี้อาจเป็นไปทั้งในทางบวกและทางลบ หรือทางใดทางหนึ่ง

กิติ ตัยคานนท์^๖ ได้ให้ความหมายว่า ภาวะผู้นำ คือ ศิลปะหรือความสามารถของบุคคลหนึ่งที่จะจูงใจหรือใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่น ไม่ว่าจะเป็นผู้ร่วมงานหรือ ผู้ใต้บังคับบัญชา ในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนวยการ โดยใช้กระบวนการสื่อความหมาย หรือการติดต่อกันและกันให้ร่วมใจกับตนดำเนินการจนกระทั่งบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ การดำเนินการจะเป็นไปในทางดีหรือชั่วก็ได้

วิโรจน์ สารรัตนะ^๗ กล่าวว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง กระบวนการมีอิทธิพล (Influence) ซึ่งกันและกันระหว่างผู้นำและผู้ตาม เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร (Achieve Organizational Objectives) และเกิดการเปลี่ยนแปลง (Change)

รังสรรค์ ประเสริฐศรี^๘ กล่าวว่า ภาวะผู้นำ คือ พฤติกรรมส่วนตัวของบุคคลคนหนึ่งที่จะชักนำกิจกรรมของกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน (Shared Goal) หรือเป็นความสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลระหว่างผู้นำ (Leaders) และผู้ตาม (Followers) ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกัน (Shared Purposes) หรือเป็นความสามารถที่จะสร้างความเชื่อมั่น และให้การสนับสนุนบุคคลเพื่อให้บรรลุเป้าหมายองค์กร

สมัย จิตต์หมวด^๙ ให้ความหมายของภาวะผู้นำ หมายถึง การที่บุคคลหนึ่งหรือผู้นำพยายามใช้กำลังสมอง กำลังกาย และกำลังใจ เพื่อจูงใจหรือดลใจให้ผู้ตาม หรือกลุ่มกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง ให้เป็นไปตามความประสงค์ของ และเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และการจูงใจหรือดลใจนั้นจะต้องไม่เป็นการบังคับ ตลอดจนต้องได้รับความยินยอมจากผู้ตามหรือกลุ่มด้วย

นิตย์ สัมมาพันธ์^{๑๐} กล่าวว่า ภาวะผู้นำ คือ พลังชนิดหนึ่งที่สามารถส่งแรงกระทำอันก่อให้เกิดการขับเคลื่อนกลุ่มคน และระบบองค์กร ไปสู่การบรรลุเป้าประสงค์

จากความหมายของคำว่า ภาวะผู้นำ ที่ได้นำเสนอมาแล้วนั้น พอสรุปได้ว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง ความสามารถด้านอิทธิพลต่อบุคคลในกลุ่มเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย ใช้กระบวนการสั่งการ การมีอิทธิพลต่อผู้อื่น การมีปฏิสัมพันธ์โดยถ่ายทอดแนวคิด การสื่อความหมาย หรือการติดต่อกันและกันเพื่อไปสู่การปฏิบัติด้วยการชักนำ ผลักดัน ชักจูง จูงใจ หรือใช้อำนาจหน้าที่

^๕ สมคิด บางโม, **องค์กรและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : วิทย์พัฒน์, ๒๕๔๔), หน้า ๘.

^๖ กิติ ตัยคานนท์, **เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร : เพลออักษร, ๒๕๔๓), หน้า ๒๒.

^๗ วิโรจน์ สารรัตนะ, **การบริหารหลักการ ทฤษฎี ประเด็นทางการศึกษาและบทวิเคราะห์ องค์กรทางการศึกษาไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๔๓), หน้า ๖๘.

^๘ รังสรรค์ ประเสริฐศรี, **ภาวะผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร : ธนัชการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๓๑.

^๙ สมัย จิตต์หมวด, **พฤติกรรมผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๗), หน้า ๒๒.

^{๑๐} นิตย์ สัมมาพันธ์, **ภาวะผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร : อินโนกราฟิกส์, ๒๕๔๖), หน้า ๓๑.

กระตุ้นให้หรือผู้ใต้บังคับบัญชา หรือกลุ่มคนบุคคลอื่นให้ความร่วมมือร่วมใจด้วยความเต็มใจด้วยความกระตือรือร้นในการปฏิบัติงาน จนกระทั่งการดำเนินงานบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายขององค์กรที่กำหนดไว้

๒.๑.๒ คุณลักษณะของภาวะผู้นำ

พระเทพปริยัติเมธี^{๑๑} กล่าวว่า นักสังคมวิทยา ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะของบุคคลที่มีภาวะผู้นำไว้ว่า ลักษณะของผู้นำจะเป็นแบบใดนั้น ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของสังคมในแต่ละแห่งเป็นตัวกำหนด เพราะผู้นำคือบุคคลธรรมดาที่ได้รับการยอมรับจากมติของมหาชน จึงปรับปรุงตนเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ส่วนนักจิตวิทยา ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะของผู้นำเอาไว้ว่า ลักษณะของผู้นำ ขึ้นอยู่กับโครงสร้างของสังคม ความแตกต่างของลักษณะสังคมจะเป็นเครื่องกำหนดความแตกต่างของลักษณะผู้นำแต่ละประเภท เมื่อกล่าวโดยสรุป ลักษณะของผู้นำที่แตกต่างกัน ก็โดยเกณฑ์ที่แตกต่างกันดังกล่าวเป็นเครื่องกำหนด สำหรับนักวิชาการท่านอื่นๆ ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของภาวะผู้นำเพิ่มเติม ดังนี้

พระธรรมปิฎก^{๑๒} กล่าวว่า องค์ประกอบในความเป็นผู้นำ คือ

๑. ตัวผู้นำ จะต้องมีความสมบูรณ์ภายในของตนเอง เป็นจุดเริ่มและเป็นแกนกลางไว้
๒. ผู้ตาม หรือผู้ร่วมไปด้วย โยงด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับผู้ตาม หรือในพุทธศาสนาไม่นิยมใช้คำว่าผู้ตาม จะใช้คำว่า "ผู้ร่วมไปด้วย"
๓. จุดหมาย โยงด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับจุดหมาย เช่น จะต้องมีความชัดเจน เข้าใจถ่องแท้และ แน่วแนในจุดหมาย เป็นต้น
๔. หลักการและวิธีการ โยงด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับหลักการและวิธีการที่จะทำให้สำเร็จผล บรรลุจุดหมาย
๕. สิ่งที่จะทำ โยงด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับสิ่งที่จะทำ
๖. สถานการณ์โยงด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม หรือสิ่งที่จะประสบซึ่งอยู่ภายนอก ว่าทำอย่างไรจะผ่านไปได้ด้วยดี ในท่ามกลางสังคม สิ่งแวดล้อม หรือสิ่งที่ประสบ เช่น ปัญหา เป็นต้น

อานันท์ ปันยารชุน^{๑๓} กล่าวถึง คุณลักษณะความเป็นผู้นำสำหรับสังคมไทย ยุคโลกาภิวัตน์ ควรมีคุณสมบัติดังนี้

๑. มีคุณธรรมและจริยธรรม
๒. มีความสามารถทำให้ผู้อื่นคล้อยตาม เพราะมีความศรัทธาหรือมีบารมี

^{๑๑} พระเทพปริยัติเมธี, ผศ.ดร., “ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย”, รายงานวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๘.

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ภาวะผู้นำ ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ. (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือโลก, ๒๕๔๕), หน้า ๕.

^{๑๓} อานันท์ ปันยารชุน, อังใน รัตติกรณ จงวิศาล, “ผลการฝึกอบรมภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์”, ปริญญาานิพนธ์ วท.ด., (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๓).

๓. มีความสามารถพูดหรือสื่อสารให้บุคคลอื่นเข้าใจได้
๔. มีวิสัยทัศน์
๕. มีการเรียนรู้ และหาประสบการณ์อย่างต่อเนื่องเท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลก

และคู่แข่ง

วิจิตร ศรีสะอ้าน^{๑๔} มีความเห็นว่า ผู้นำควรมีลักษณะ ๓ ประการ ซึ่งเรียกว่า “ไตรภูมิ” คือ

๑. ภูมิรู้ ได้แก่ การเป็นผู้มีความรู้ทักษะที่จำเป็นสำหรับการบริหาร เสนอผลและ มีไหวพริบสามารถปรับตัวให้ทันเหตุการณ์อยู่เสมอ

๒. ภูมิธรรม ได้แก่ ความเป็นผู้มีความประพฤติดีมีธรรมประจำใจและมีความ ยุติธรรม

๓. ภูมิฐาน ได้แก่ การมีบุคลิกภาพอันเหมาะสมน่าเชื่อถือมีฐานะทางเศรษฐกิจและ สังคมมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี รู้จักกาลเทศะ

ชูศักดิ์ เทียงตรง^{๑๕} อธิบายลักษณะผู้นำที่ดีด้วยการแยกลักษณะของผู้นำที่ดีตาม ตัวอักษรในภาษาอังกฤษที่ประกอบเป็นคำเต็มว่า “Leadership” ไว้ ดังนี้

L = Love คือ ความรักในหน้าที่การงาน รักผู้ใต้บังคับบัญชา รักความยุติธรรม รักความก้าวหน้า

E = Educational & Experience คือ การศึกษาและประสบการณ์ที่ดีเพื่อเป็น แบบอย่างและสั่งสอนแนะนำแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้อง

A = Adaptability คือ ความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์และ สิ่งแวดล้อมเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

D = Decisiveness คือ ความสามารถในการพิจารณาตัดสินใจได้อย่างรวดเร็วและ ถูกต้อง เชื่อมั่นในตัวเอง กล้าได้กล้าเสีย

E = Enthusiasm มีความกระตือรือร้น ตั้งใจทำงาน สนับสนุนชักนำ (Encourage) ให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทำงานอย่างจริงจัง

R = Responsibility มีความรับผิดชอบในส่วนที่เป็นภาระหน้าที่ของตนเองและใน ส่วนที่ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติ

S = Sacrifice & Sincere มีความเสียสละและอุทิศผลประโยชน์ของตนให้กับ ส่วนรวมด้วยความจริงใจทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดความเคารพนับถือพร้อมที่จะอุทิศตนเพื่องานอย่าง จริงจัง

H = Harmonize ความนุ่มนวล ผ่อนปรน พูดจาน่าฟัง ทำให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อ ผู้ร่วมงานรวมถึงการรู้จักถ่อมตัว (Humble) ตามกาลเทศะด้วย

^{๑๔} วิจิตร ศรีสะอ้าน, อังโน ภาวพัฒน์ พันธุ์แพ, เอกสารประกอบการสอนภาวะผู้นำ, (ภาควิชาการ บริหารการจัดการ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยพายัพ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยพายัพ, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖-๑๗.

^{๑๕} ชูศักดิ์ เทียงตรง, อังโน ภาวพัฒน์ พันธุ์แพ, เอกสารประกอบการสอนภาวะผู้นำ, หน้า ๙๓.

I = Intellectual Capacity คือ ความเป็นผู้เฉลียวฉลาดมีไหวพริบทันคนทัน เหตุการณ์มีความคิดริเริ่มและรอบรู้

P = Persuasiveness คือ ความสามารถในการจูงใจคน ทำให้เกิดความร่วมมือด้วยความศรัทธาเชื่อถือ

เคิร์ท เลวิน (Lewin)^{๑๖} ในหนังสือจริยธรรมกับภาวะผู้นำของมนตรี ธีรธรรมพิพัฒน์ ศึกษากำหนดลักษณะของผู้นำออกเป็น ๓ แบบ คือ

๑. ผู้นำแบบอัตตตธิปไตย โดยพิจารณาจากพฤติกรรมของผู้นำและการกำหนดนโยบายของผู้นำ ซึ่งผู้นำประเภทนี้ จะตัดสินใจเองไม่ให้อำนาจตัดสินใจ มีลักษณะถือตัวและมีความภูมิใจในตนเอง

๒. ผู้นำแบบประชาธิปไตย เป็นผู้นำที่ให้สมาชิกของกลุ่มมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ จะกำหนดนโยบายและลงมือกระทำโดยใช้ความคิดเห็นจากกลุ่ม มีการแบ่งงานกันทำและผู้นำแบบนี้ จะมีการเน้นที่การสร้าง ความเข้าใจอันดีต่อกัน

๓. ผู้นำแบบเสรีนิยม เป็นผู้นำที่ให้เสรีภาพเต็มที่ ปราศจากการมีส่วนร่วมของตัวผู้นำ เว้นแต่จะมีการร้องขอให้ผู้นำเข้ามามีส่วนร่วม ผู้นำจะเป็นผู้ให้ข้อเสนอแนะกิจกรรมของสมาชิกโดยพยายามจะไม่เข้าไปเกี่ยวข้องในการปฏิบัติการ

ขุบ กาญจนประภากร^{๑๗} ได้เสนอทัศนะเกี่ยวกับแบบหรือลักษณะของผู้นำไว้อย่างกว้างๆ ทัศนะของเคิร์ท เลวิน ซึ่งพิจารณาจากลักษณะวิธีการใช้อำนาจมี ๓ ประการ คือ

๑. ผู้นำแบบอัตตนิยม (Autocratic Leaders) เป็นผู้นำที่ถืออำนาจเป็นใหญ่ มีความถือตัวและเชื่อมั่นในตัวเองมาก บริหารงานและกำหนดนโยบายโดยการใช้อำนาจ และ อำนาจวางท่าใหญ่โตไม่ให้อำนาจคนอื่น เน้นสมรรถภาพของการทำงานของตนเองและต้องการ ขยายอำนาจของตนเองออกไปทุกวิถีทาง

๒. ผู้นำแบบเสรีนิยม (Laissezfaire Leaders) เป็นผู้นำที่ใช้อำนาจในการควบคุม การบริหารแต่น้อย บรรดาผู้ใต้บังคับบัญชาต่างก็มีเสรีในการที่จะวินิจฉัยสั่งการ มาตรฐานการ ปฏิบัติงาน หรือระบบการจัดงานไม่คำนึงถึงหลักการหรือกฎเกณฑ์ใดๆ การกำหนดนโยบายไม่มีความแน่นอน ขาดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และไม่มีการประเมินผลงานเพื่อหาแนวทางแก้ไขแต่อย่างใด

๓. ผู้นำแบบประชาธิปไตย (Democratic Leaders) จัดว่าเป็นผู้นำที่ดีที่สุดและอำนวยความสะดวกในการบริหารงานมากที่สุดเป็นการบริหารงานโดยยึดถือความคิดเห็นของกลุ่มเป็นสำคัญ จะดำเนินงานในสิ่งใดจะกระทำไปตามมติของกลุ่ม เพราะต้องการความร่วมมือ รวมแรง รวมใจจากทุกฝ่าย การบริหารงานจึงเน้นหนักในการสร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน โดยการเปิด โอกาสให้มีการ

^{๑๖} เคิร์ท เลวิน (Lewin). อ้างใน มนตรี ธีรธรรมพิพัฒน์, จริยธรรมกับภาวะผู้นำ : ศึกษาทัศนะของ นักวิชาการรัฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยแห่งประเทศไทยที่มีต่อผู้นำทางการเมือง, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐).

^{๑๗} ขุบ กาญจนประภากร. อ้างใน พระถนัด วทณโน (บุตรสวัสดิ์), “การวิเคราะห์คุณสมบัติของผู้นำ ตามหลักสัปปุริสธรรม ๗”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

แสดงความคิดเห็น เพื่อร่วมกันวินิจฉัยเลือกวิธีที่จะทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ เป็นไปในลักษณะของความร่วมมือประสานงานกันอย่างจริงจัง

สมพงษ์ เกษมสิน^{๑๔} ได้กล่าวถึงลักษณะของผู้นำ โดยพิจารณาจากการบริหารงาน โดยแบ่งออกเป็น ๔ แบบ ดังนี้

- ๑. ผู้นำแบบเจาะระเบียบ (Regulative Leader) ผู้นำแบบนี้มักจะถือระเบียบแบบแผนเป็นสำคัญไม่ชอบให้มีการเปลี่ยนแปลง มีลักษณะคล้ายกับผู้นำแบบอิตินิยม การสั่งการมักใช้กฎหมายและกฎระเบียบเป็นเครื่องมือ โดยยกเหตุผลในระเบียบมาใช้ในการปฏิบัติงานมากกว่าการยึดความคิดของตนเอง การติดต่อสื่อสารเพื่อการสั่งงานมักจะเป็นไปในทิศทางเดียวกัน (one way communication)

๒. ผู้นำแบบบงการ (Directive Leaders) เป็นผู้นำที่ชอบใช้อำนาจเด็ดขาดเพียงคนเดียวในการปฏิบัติงาน ขาดหลักมนุษยสัมพันธ์ ทำงานแบบสั่งการเพื่อแสดงถึงการมีอำนาจ และความสัมพันธ์ในการทำงาน

๓. ผู้นำแบบจูงใจ (Persuasive Leaders) เป็นผู้นำที่ปฏิบัติงานโดยเปิดโอกาส ให้ผู้ใต้บังคับบัญชา ร่วมพิจารณาแสดงความคิดเห็นและเป็นการบรรเทาต่อต้านไปด้วยการ ติดต่อสั่งงานเป็นแบบสองทิศทาง (two way communication)

๔. ผู้นำแบบรวมใจ (Participative Leaders) เป็นผู้นำที่นิยมการประชุมเพื่อปรึกษาหารือระดมความคิดและเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชายึดหลักประนีประนอมและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันในฐานะ ผู้ร่วมงาน อาศัยศิลปะการจูงใจเมื่อประสงค์ให้ผู้ร่วมงานปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งให้ความร่วมมือ รวมใจในการแสดงความคิดเห็นและการปฏิบัติงาน

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของภาวะผู้นำ สรุปได้ว่า ลักษณะของผู้นำจะเป็นแบบใดนั้น ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ โครงสร้างของสังคมนั้นๆ สังคมในแต่ละแห่งเป็นตัวกำหนดให้ผู้นำได้แสดงถึงภาวะผู้นำตามสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ซึ่งลักษณะของผู้นำก็จะมี ความแตกต่างกันออกไป โดยมี “ความรู้” “ความสามารถ” และ “คุณธรรม” ควบคู่กันตามแนวคิด คุณลักษณะของผู้นำของ ศ.ดร.วิจิตร ศรีสะอ้าน คือ “ไตรภูมิ” คือ ภูมิรู้ ภูมิธรรม และภูมิฐาน ที่ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะครอบคลุมคุณลักษณะของผู้นำที่ดี ซึ่งเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้สำหรับผู้บริหารในองค์กรต่างๆ

^{๑๔} สมพงษ์ เกษมสิน. อ้างใน พระณัฏ วฑฒโน (บุตรสวัสดิ์), “การวิเคราะห์คุณสมบัติของผู้นำตามหลักสัปบุริสธรรม ๗”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

๒.๑.๓ รูปแบบของภาวะผู้นำ

โรนัลด์ ลิพพิท (Ronald Lippitt) และ ราล์ฟ ไวท์ (Ralph White)^{๑๙} อธิบายถึงรูปแบบภาวะผู้นำไว้ ๓ ลักษณะ

๑. ภาวะผู้นำแบบปล่อยเสรี หรือเสรีนิยม (Laissez-Faire Leadership) ภาวะการเป็นผู้นำชนิดนี้ ผู้นำจะปล่อยให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ โดยผู้นำเป็นเพียงผู้ดูแลอยู่ห่างๆ ไม่มีบทบาทมากนัก จุดเน้นจะอยู่ที่ผู้ใต้บังคับบัญชาเป็นสำคัญ จะเห็นว่าผู้นำแบบนี้ไม่ได้เป็นผู้นำเลย แต่ส่วนใหญ่ผู้ใต้บังคับบัญชาจะมีความพึงพอใจภาวะผู้นำแบบนี้ สำหรับผลการทำงำนนั้นขึ้นอยู่กับศักยภาพของผู้ปฏิบัติงานเอง

๒. ภาวะผู้นำแบบอัตตนิยม หรือแบบเผด็จการ (Autocratic Leadership) ภาวะการเป็นผู้นำแบบนี้ ผู้นำจะยึดตนเองเป็นสำคัญตั้งแต่เป็นผู้ตัดสินใจ กำหนดเป้าหมาย วิธีการทำงาน การสั่งการแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา และควบคุมบัญชาอย่างใกล้ชิด ไม่ปล่อยให้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานเพราะไม่ไว้วางใจในผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชาจะมีความไม่พอใจในผู้นำแบบนี้และจะแสดงความก้าวร้าวตอบโต้ผู้นำ หรือไม่ก็เฉยเมย หรือแสดงความก้าวร้าว

๓. ภาวะผู้นำแบบประชาธิปไตย (Democratic Leadership) ภาวะการเป็นผู้นำชนิดนี้จะเปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ กำหนดนโยบาย รวมตลอดถึงวิธีการปฏิบัติงาน โดยผู้นำเองก็มีส่วนร่วมอย่างเต็มที่เช่นกัน จุดเน้นของผู้นำแบบนี้จึงอยู่ที่ทั้งตัวผู้นำและผู้ปฏิบัติงานทั้งหลายหรือเรียกว่ากลุ่มนั่นเอง ภาวะการแบบนี้สมาชิกในกลุ่มจะมีความพึงพอใจสูง จึงกล่าวได้ว่า ผู้นำที่ดีต้องใช้ภาวะผู้นำที่เหมาะสมกับผู้ตามและสถานการณ์ในขณะนั้น เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ

Victor H.vroom และ Philip W.yetton^{๒๐} ได้อธิบายรูปแบบผู้นำจะแสดงความเป็นผู้นำออกมาอย่างใดนั้น ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งโดยเฉพาะซึ่งกำหนดจากความมากน้อยของการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของผู้ใต้บังคับบัญชา โดยเขาได้แนวคิดมาจากแทนบัมและชมินด์ (Tannenbaum and Schmidt) และพัฒนามาเป็นรูปแบบการตัดสินใจของผู้นำมีอยู่ ๕ รูปแบบด้วยกัน ดังนี้

๑. ผู้นำแก้ปัญหาหรือตัดสินใจโดยใช้ข้อมูลที่ตนเองมีแล้วเท่านั้น (Autocratic I)
๒. ผู้นำได้รับข้อมูลจากผู้ใต้บังคับบัญชาแล้วตัดสินใจเพียงคนเดียวโดย ผู้ใต้บังคับบัญชาอาจจะรู้หรือไม่รู้ข้อมูลก็ได้ (Autocratic II)
๓. ผู้นำได้ให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวกับข้อมูลและการประเมินผล โดยการขอความเห็นจากผู้ใต้บังคับบัญชาทีละคน แล้วนำเป็นผู้ตัดสินใจเอง (Consultative I)

^{๑๙} โรนัลด์ ลิพพิท (Ronald Lippitt) และ ราล์ฟ ไวท์ (Ralph White), อ้างใน พระเทพปริยัติเมธี, ผศ.ดร., “ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย”, รายงานวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓๓.

^{๒๐} Vroom and Yetton, Yetton, 1973, quoted in Gary Dessler, **Management: Principles and Practices For Tomorrow 's Leaders**, 3rd ed., (New Jersey : Pearson Education, Inc., 2004),pp.308-309.

๔. ผู้นำได้ให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเข้ามามีส่วนร่วมในการอภิปรายเป็นกลุ่ม แต่ผู้นำ ตัดสินใจเอง (Consultative II)

๕. ผู้นำให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นหรือเสนอแนะ หลังจากนั้นผู้นำและผู้ตามจะร่วมกันสร้างประเมินทางเลือกในการแก้ปัญหาโดยใช้มติของกลุ่ม ผู้นำไม่พยายามที่จะใช้อิทธิพลของตนเพื่อให้ยอมรับวิธีการแก้ปัญหาในแบบที่ตนต้องการ แต่เต็มใจที่จะยอมรับและนำเอาวิธีแก้ปัญหากลุ่มไปปฏิบัติ (Group Decision)

รูปแบบผู้นำทั้ง ๕ รูปแบบจะเหมาะสมกับสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น ผู้นำจะเลือกใช้รูปแบบใดขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญ ๒ ประการคือ ผู้นำแน่ใจว่าการตัดสินใจนั้นมีคุณภาพ และผู้นำแน่ใจว่าการตัดสินใจนั้นสมาชิกในกลุ่มยอมรับจำเป็นต่อการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในพระพุทธศาสนา

ในพระพุทธศาสนามีแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำ^{๒๑} นั้น ซึ่งแนวคิดของการนำและภาวะผู้นำของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นอาจพิจารณาได้ว่า ในทางพระพุทธศาสนาพระพุทธองค์ทรงเป็นผู้นำองค์การพระพุทธที่มีทั้งธรรมบารมี และทรงเป็นผู้นำที่ยึดธรรมเป็นหลักในการนำพาสมาชิกในองค์การ คือ เหล่าพระสาวกไปสู่แนวทางการหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง อันเป็นเป้าหมายสุดท้ายในทางพระพุทธศาสนาได้อย่างยอดเยี่ยม โดยที่พระพุทธองค์ในฐานะผู้นำ ได้ทรงเลือกใช้หลักในการนำและภาวะผู้นำของพระพุทธองค์ในเรื่องราวต่างๆ ตามโอกาส บุคคล สถานที่ และสถานการณ์ที่หลากหลายลักษณะ ยกตัวอย่างเช่น การเปิดโอกาสให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงาน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การให้ความสำคัญระหว่างคนและงานอย่างเท่าเทียมกัน การสร้างแรงจูงใจ การกระตุ้นให้ดำเนินกิจกรรมในการปฏิบัติอย่างเต็มกำลังความรู้ความสามารถ รวมถึงวิธีการในการติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกภายในองค์การกับสมาชิกภายนอกองค์การ^{๒๒}

๒.๒.๑ คุณสมบัติผู้นำในทางพระพุทธศาสนา

ผู้นำที่ดีในทางพระพุทธศาสนามีลักษณะคุณสมบัติที่สำคัญอยู่ ๒ ประการ^{๒๓} คือ ลักษณะและคุณสมบัติภายใน และคุณสมบัติภายนอก โดยลักษณะและคุณสมบัติดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ เพราะเป็นกรอบในการกำหนดอัตลักษณ์ของผู้นำว่าที่ตินั้นควรมีลักษณะและคุณสมบัติอย่างไร โดย ๒ ประการมีรายละเอียดดังนี้

^{๒๑} พระครูสิริจันทนิวิฐ, ภาวะผู้นำเชิงพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : นิติธรรมการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๒๒.

^{๒๒} พูนลาภ แก้วแจ่มศรี, “การจัดการเชิงพุทธ : การสำรวจปรัชญาและแนวคิดสำหรับการจัดการสมัยใหม่”, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๖).

^{๒๓} พระเทพปริยัติเมธี, ผศ.ดร., “ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย”, หน้า ๓๖.

๑.๔ พิจารณาจากคุณสมบัติของผู้นำที่ปรากฏในเตสกุณชาดก พระพุทธองค์ทรงได้แสดงไว้ สรุปย่อดังนี้

๑.๔.๑ ไม่เป็นคนเจ้าอารมณ์ ไม่ใช้อารมณ์ในการตัดสินปัญหา ไม่ทอดทิ้งงาน ไม่ทำงานให้อากุล (คั่งค้าง) มีความเพียรอดสาหัสในหน้าที่การงาน

๑.๔.๒ ฉลาดวางบุคคลให้เหมาะสมกับงาน รู้ประโยชน์และโทษ รักษาความลับ ไม่ดำเนินชีวิตในทางที่ผิด รักษาเกียรติประวัติ รักษาประโยชน์ส่วนร่วม และต้องรอบรู้ในกิจการคลังบริหารการคลังด้วยตัวเอง ไม่ควรไว้วางใจคนอื่นจัดงาน รู้รายรับรายจ่ายในกิจการงานที่รับผิดชอบ

๑.๔.๓ บำรุงขวัญกำลังใจแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา ยกย่องบุคคลที่สมควรได้รับการยกย่อง ช่มชู้ควรชม รับฟังปัญหาหรือพบปะผู้ร่วมงานอยู่เสมอ เพื่อรับฟังปัญหาและหาทางแก้ไขหรือชี้แนะ

๑.๔.๔ ออกติดตามผลงาน ตรวจสอบตราดูแลความประพฤติของเจ้าหน้าที่ภารกิจสำคัญไม่ควรมอบให้ผู้อื่น และใช้วิจารณ์ญาณในการบริหาร

๑.๔.๕ ไม่พึงละการบำเพ็ญประกอบตนในศีลธรรมอันดีเพื่อเป็นแบบอย่างและยึดมั่นเป็นข้อปฏิบัติ

๑.๔.๖ ไม่ลุ่มหลงในกามคุณและโลกธรรม และมีปัญญา มีกำลังแห่งสติ เพราะจะเป็นเครื่องช่วยให้ผู้นำหรือผู้ปกครองสามารถฟันฝ่าอุปสรรคแก้ไขปัญหามาได้ถึงคราว
 ๒๗

๑.๕ พิจารณาจากคุณสมบัติของผู้นำที่ปรากฏในกปิชาดก สัตตกนิชาตขุททกนิทาย ดังนี้

อันคนพาลถึงจะมีกำลังปกครองหมู่คณะไม่ดีเลย เพราะไม่เป็นประโยชน์แก่ญาติทั้งหลาย เหมือนนกกระทาตัวผู้ไม่เป็นประโยชน์แพวนก ปกครองหมู่คณะทั้งหลายเหล่านั้น ส่วนนักปราชญ์มีกำลังปกครองหมู่คณะดีมาก เพราะว่าเป็นประโยชน์แก่ญาติทั้งหลาย เหมือนท้าววาสวะผู้เป็นประโยชน์แก่เทวดาชั้นดาวดึงส์ทั้งหลาย ฉะนั้น ผู้ใดพิจารณาเห็นศีล ปัญญา และสุตะในตน ผู้นั้นย่อมประพฤติประโยชน์ได้ทั้ง ๒ ฝ่าย คือ ทั้งตนและผู้อื่น^{๒๘}

๑.๖ พิจารณาจากคุณสมบัติของผู้นำที่ปรากฏในกฎทันตสูตร สีสันวรรคที่มณิกาย ที่พระพุทธองค์ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของพระเจ้ามहाวิชิตรในฐานะเป็นผู้นำที่ดีว่ามี ๘ ประการคือ

๑.๖.๑ ทรงเป็นอุกโตสุชาติ ทั้งฝ่ายพระมารดาและพระบิดา มีพระกรรมเป็นที่ปฏิสนธิหมดจดดีตลอดเจ็ดชั่วบรรพบุรุษ ไม่มีใครจะคัดค้านติเตียนอ้างด้วยถึงพระชาติกำเนิดได้

๑.๖.๒ ทรงมีพระรูปร่าง นาดู น่าเลื่อมใส

^{๒๗} พุ.ชา.(ไทย) ๒๗/๒๔๓๘-๒๔๔๕/๔๓๐-๕๔๓.

^{๒๘} พุ.ชา.(ไทย) ๒๗/๓๖๗-๓๖๘/๒๖๗-๒๖๘..

๑.๖.๓ ทรงมีทั้งทรัพย์มาก มีทองและเงินมาก มีเครื่องใช้สอยมาก มีทรัพย์และธัญญาหารมาก มีพระคลังเต็มบริบูรณ์

๑.๖.๔ ทรงมีกำลัง ทรงสมบูรณ์ด้วยเสนามืองค์ ๔ ซึ่งอยู่ในวินัย มีพระบรมเดชานุภาพดังจะเผาผลาญราชศัตรูได้ด้วยพระราชอิศริยยศ

๑.๖.๕ ทรงพระราชศรัทธา เป็นทายก ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล

๑.๖.๖ ได้ทรงศึกษา ทรงสดับเรื่องนั้นๆ มาก

๑.๖.๗ ทรงทราบอรรถแห่งข้อที่ทรงปรึกษาและภาษิตนั้นๆ ว่า นี้อรรถแห่งภาษิตนี้

๑.๖.๘ ทรงเป็นบัณฑิต^{๒๙}

๑.๗ พิจารณาจากคุณสมบัติของผู้นำที่ปรากฏในหลักธรรมข้อต่างๆ หลักธรรมที่บ่งบอกถึงความเป็นผู้นำมีดังนี้

๑.๗.๑ พรหมวิหาร ๔ คือ ธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐหรือผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวางดุจพรหมคือ

๑.๗.๑.๑ เมตตา (ความรัก) คือ ความปรารถนา มีไมตรีต้องการช่วยเหลือให้ทุกคนประสบประโยชน์และความสุข

๑.๗.๑.๒ กรุณา (ความสงสาร) คือ อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากทุกข์

๑.๗.๑.๓ มุทิตา (ความเบิกบานพลอยยินดี) คือ ยินดีเมื่อผู้อื่นมีความสุข

๑.๗.๑.๔ อุเบกขา (ความมีใจเป็นกลาง) คือ มองตามความเป็นจริง โดยวางจิตเรียบ สม่าเสมอ เทียงตรง และปฏิบัติไปตามความเที่ยงธรรม^{๓๐}

๑.๗.๒ หลักอคติ ๔ คือ ธรรมที่นักปกครองที่ดีควรพึงละเว้น ดังนี้

๑.๗.๒.๑ ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะความชอบ

๑.๗.๒.๒ โทสาคติ ลำเอียงเพราะความชัง

๑.๗.๒.๓ โมหาคติ ลำเอียงหลงหรือเขลา

๑.๗.๒.๔ ภยาคติ ลำเอียงเพราะความขาดกลัว^{๓๑}

๑.๗.๓ สัปปุริสธรรม ๗^{๓๒} ธรรมของสัตบุรุษ, ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ, คุณสมบัติของคนดี, ธรรมของผู้นำที่ดี มี ๗ ประการ

๑.๗.๓.๑ ฉัมมัญญุตตา ความรู้จักธรรม รู้หลัก หรือรู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมดา รู้กฎแห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล

^{๒๙} ที.ส. (ไทย) ๙/๒๑๓-๒๑๔/๒๐๓-๒๐๔.

^{๓๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๔/๒๒๖ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๒.

^{๓๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๖/๑๙๖.

^{๓๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๓. อง.สตตก. (ไทย) (๒๓/๖๘/๑๔๓).

เช่น พระมหากษัตริย์ทรงทราบว่าหลักการปกครองตามราชประเพณีเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง รู้ว่า จะต้องกระทำตามหลักข้อนี้ๆ จึงจะทำให้เกิดผลที่ต้องการหรือบรรลุจุดหมายอันนั้นๆ

๑.๗.๓.๒ อัตถัณุญาตา ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือรู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำ หรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้หลักธรรมนั้นๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้าง

๑.๗.๓.๓ อัตตัญญูตา ความรู้จักตน คือ รู้ว่าเรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลังความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เท่าไร อย่างไร แล้ว ประพฤติให้เหมาะสมและรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป

๑.๗.๓.๔ มัตตัญญูตา ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดี เช่น รู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ พระมหากษัตริย์รู้จักประมาณในการลงทัณฑ์อาชญาและในการเก็บภาษี เป็นต้น

๑.๗.๓.๕ กาลัญญูตา ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่ควรหรือจะต้องใช้ในการประกอบกิจ ทำหน้าที่การงาน หรือปฏิบัติการต่างๆ เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ตรงเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะสมเวลา เป็นต้น

๑.๗.๓.๖ ปริสัณญูตา ความรู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิจที่ควรประพฤติต่อชุมชนนั้นๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิจอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสังเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้น

๑.๗.๓.๗ ปุคคลัญญูตา หรือ ปุคคลปโรปรัญญูตา ความรู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอริยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆ ด้วยดีว่า ควรจะคบหรือไม่ จะใช้ จะตำหนิ ยกย่องและแนะนำสั่งสอนอย่างไร เป็นต้น

๑.๗.๔ ทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ ดังนี้

๑.๗.๔.๑ ทาน (ให้ปันประชาชน)

๑.๗.๔.๒ ศีล (รักษาความสุจริต)

๑.๗.๔.๓ ปริจจาคะ (บำเพ็ญกิจด้วยความเสียสละ)

๑.๗.๔.๔ อาชชวะ (ปฏิบัติการกิจโดยซื่อตรง)

๑.๗.๔.๕ มัททวะ (ทรงความอ่อนโยนเข้าถึงคน)

๑.๗.๔.๖ ตปะ (พินมัวเมาด้วยเพาภิเลส)

๑.๗.๔.๗ อักโกธะ (มีเหตุผลไม่โกรธา)

๑.๗.๔.๘ อวิหิงสา (มีอวิหิงสานำร่มเย็น)

๑.๗.๔.๙ ขันติ (ชนะเข็ญด้วยขันติ)

๑.๗.๔.๑๐ อวิโรธนะ (มีปฏิบัติคลาดจากธรรม)^{๓๓}

^{๓๓} พุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๔๐/๖๒.

๑.๗.๕ จักรวรรดิวัตร มีอยู่ ๑๒ ประการ คือ

๑.๗.๕.๑ ให้ยึดถือธรรมเป็นหลัก เป็นธงชัยในการปกครองประเทศ

๑.๗.๕.๒ ให้ความคุ้มครองรักษาอันเป็นธรรมแก่อันโตชน หรือ

ชนภายใน

๑.๗.๕.๓ ให้ความคุ้มครองรักษาแก่กำลังพลโดยเป็นธรรม

๑.๗.๕.๔ ให้ความคุ้มครองแก่กษัตริย์ที่เป็นเมืองขึ้น

๑.๗.๕.๕ ให้ความคุ้มครองแก่อนุยนต์หรือข้าราชการผู้ตามเสด็จ

๑.๗.๕.๖ ให้ความคุ้มครองแก่ชนเจ้าพิธี ผู้ประกอบอาชีพวิชาการ

พ่อค้า เกษตรด้วยวิธีการจัดหาทุนทรัพย์และอุปกรณ์ในการประกอบอาชีพ เป็นต้น

๑.๗.๕.๗ ให้ความคุ้มครองแก่ราษฎรทั้งปวง

๑.๗.๕.๘ ให้ความคุ้มครองแก่พระสงฆ์ บรรพชิต นักบวช

สมณชีพราหมณ์

๑.๗.๕.๙ ให้ความคุ้มครองแก่นกและเนื้อ สัตว์ที่ควรสงวนทั้งหลาย

๑.๗.๕.๑๐ ห้ามป้องกันมิให้เกิดความไม่ชอบธรรมทุกชนิดเกิดขึ้นใน

พระราชอาณาจักร ปราบปรามผู้มีอิทธิพลมิให้ทำทุจริต ผิดกฎหมายบ้านเมืองอันจะเดือดร้อนแก่ประชาชน

๑.๗.๕.๑๑ ธนานุประทาน แบ่งทรัพย์เฉลี่ยให้แก่ผู้ยากไร้

๑.๗.๕.๑๒ สมณพราหมณ์ปรีจณา มีความสนใจในศาสนาและ

ศีลธรรม^{๓๔}

๒. คุณสมบัติภายนอกของผู้นำ

การเป็นผู้ปกครองนั้นจะต้องมีลักษณะทางกายงดงาม สง่างามจากลำหยาญมาก ในลักษณะสูตร ปฏิภาณวรรค ที่หมินกาย ได้กล่าวถึง มหาปรีสลักษณะ ๓๒ ประการ ซึ่งถือว่าบุคคลได้มีอวัยวะทั้ง ๓๒ ประการ ย่อมเป็นผู้มีบุญญาธิการมาก และมีความรู้ความสามารถในการปกครองด้วยคุณธรรม และสามารถนำมาซึ่งความเจริญ และความสงบสุขมาสู่บ้านเมือง คือ

๑. มหาบุรุษ มีพื้นเท้าเสมอกัน

๒. มหาบุรุษ ที่ฝ่าเท้ามีจักรเกิดขึ้น มีซี่ตั้งพื้น พร้อมทั้งกงและดุม

๓. มหาบุรุษ มีสันเท้ายาว

๔. มหาบุรุษ มีข้อนิ้วยาว

๕. มหาบุรุษ มีลายฝ่าเท้าอ่อนละมุน

๖. มหาบุรุษ มีลายฝ่ามือฝ่าเท้าดุจตาข่าย

๗. มหาบุรุษ มีข้อเท้าอยู่สูง

๘. มหาบุรุษ มีแข้งดุจแข้งเนื้อทราย

๙. มหาบุรุษ ยืนไม่ย่อตัวลง ตะเข้เข้าได้ด้วยมือทั้งสอง

^{๓๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕/๔๕/๔๖.

๑๐. มหาบุรุษ มีองคชาติตั้งอยู่ในฝัก
๑๑. มหาบุรุษ มีสีกายดุจทอง คือมีผิวหนึ่งดุจทอง
๑๒. มหาบุรุษ มีผิวหนึ่งละเอียด ละอองจับไม่ได้
๑๓. มหาบุรุษ มีขนชุมละเส้น เส้นหนึ่ง ๆ อยู่ชุมหนึ่ง ๆ
๑๔. มหาบุรุษ มีปลายขนซ้อนขึ้น สีดุจดอกอัญชัน ขึ้นเวียนขวา
๑๕. มหาบุรุษ มีกายตรงดุจกายพรหม
๑๖. มหาบุรุษ มีเนื่อขุนหนาในที่ ๗ แห่ง (คือหลังมือหลังเท้าบ่อคอ)
๑๗. มหาบุรุษ มีกายข้างหน้า ดุจราชสีห์
๑๘. มหาบุรุษ มีหลังเต็ม (ไม่มีร่องหลัง)
๑๙. มหาบุรุษ มีทรวดทรงดุจตันไทร กายกับวาเท่ากัน
๒๐. มหาบุรุษ มีคอ กลมเกลี้ยง
๒๑. มหาบุรุษ มีประสาทรับรสอันเลิศ
๒๒. มหาบุรุษ มีคางดุจราชสีห์
๒๓. มหาบุรุษ มีฟัน ๔๐ ซี่บริบูรณ์
๒๔. มหาบุรุษ มีฟันเรียบเสมอ
๒๕. มหาบุรุษ มีฟันสนิท (ชิด)
๒๖. มหาบุรุษ มีลิ้น (ใหญ่และยาว) เพียงพอ
๒๗. มหาบุรุษ มีเสียงดุจเสียงพรหม พูดเหมือนนกกการเวก
๒๘. มหาบุรุษ มีตาเขียวสนิท (ตานิล)
๒๙. มหาบุรุษ มีตาดุจดาววู
๓๐. มหาบุรุษ มีอุณาโลมหว่างคิ้ว ขาวอ่อนเหมือนสำลี
๓๑. มหาบุรุษ มีศีรษะรับกับกรอบหน้า

๒.๒.๒ ลักษณะและประเภทของผู้นำในพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนามีแนวความคิดเรื่องเกี่ยวกับผู้นำแบ่งประเภทของผู้นำไว้ ๒ ลักษณะ คือ

๑. ผู้นำแบบราชา หมายถึง ผู้นำทรงไว้ซึ่งความรู้ในธรรมของพระพุทธศาสนา^{๓๕}

ทัศนะในทางพระพุทธศาสนาผู้นำแบบธรรมราชา มีกล่าวไว้ในจักรวัตติสูตรอย่างชัดเจน คือ ทรงตั้งอยู่ในธรรม ยึดถือธรรมเป็นหลักในการปกครอง ไม่ใช่อารมณ์หรืออคติ ทรงสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในธรรมเมื่อประชาชนยึดมั่นอยู่ในธรรมแล้วก็จะไม่ทำกระทำความผิดความชั่วต่างๆ ทำให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ทรงเผยแผ่ธรรมแก่พระราชอื่นแทนที่จะขยายอำนาจ เพื่อเอาอาณาเขตของพระราชอื่นเข้ามารวมไว้ กลับทรงรวมอาณาเขตโดยขยายอาณาเขตแห่งธรรมออกไป

เมื่อพระราชทั้งหมดทรงตั้งอยู่ในธรรมก็จะให้เบียดเบียนรุกรานกัน และประชาชนทุกรัฐทุกประเทศก็จะอยู่กันอย่างสงบสุข และทรงดูแลให้คนยากจนมีความเป็นอยู่ที่ดีไม่อดอยาก

^{๓๕} พระครูสิริจันทนิวิฐ, ภาวะผู้นำเชิงพุทธ, หน้า ๒๖

ซึ่งจะทำให้ผู้คนไม่ต้องทำการทุจริตต่างๆ ความเป็นธรรมราชาเช่นนี้เกิดขึ้นโดยต้องมีการอบรมให้เกิดขึ้นภายในองค์พระราชานั้น^{๓๖}

๒. ผู้นำแบบสมมติเทวราชา มี ๓ ประการดังนี้

๒.๑ สมมติเทพ เทพเจ้าโดยสมมติ คือ โดยการยอมรับของมวลมนุษยโลก ซึ่งหมายถึงกษัตริย์ทรงเป็นเทพที่อยู่เหนือมนุษย์ด้วยธรรม

๒.๒ อุปัติเทพ เทพเจ้าโดยกำเนิด คือ สติอยู่บนสวรรค์

๒.๓ วิสุทธิเทพ เทพเจ้าโดยความบริสุทธิ์ ซึ่งเกิดจากการกระทำของตนเองอัน ได้แก่ พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย

ลักษณะสำคัญของผู้นำแบบสมมติเทวราชา คือ การยกอำนาจสิทธิ์ขาดให้เป็นผู้ยิ่งใหญ่เป็นผู้ดูแลรักษาความสงบ ปราบปรามเหตุการณ์ให้อยู่ในความสงบ ดำเนินการบริหารกิจการต่างๆ เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม พระองค์ผู้เป็นเทวราชจะมีภาวะหรือคุณธรรมที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญ คือ มีความกล้าหาญเฉพาะในสิ่งที่เป็ธรรมตามทศพิธราชธรรม สิ่งที่เหมาะสมในเทวราชาและธรรมราชามีใช้เพียงสถานะสูงสุดในสังคม แต่ขึ้นกับเงื่อนไขที่เท่าเทียมกันกับทุกๆ คน ในฐานะสมาชิกร่วมอยู่ในสังคม คือ การประพฤติธรรม ในฐานะผู้นำคือพันธกรณีในการดูแลทุกข์สุขของประชาชน ดังนั้น ประชาชนคนธรรมดาถ้ากระทำความดีก็อาจได้รับการยกย่องยอมรับนับถือสมมติเป็นเทพได้ ได้แก่ กษัตริย์ในยุคนั้นนั่นเอง เป็นการปฏิรูปความคิดของลัทธิพราหมณ์ในแง่ที่ว่าคนธรรมดาอาจเป็นเทพเจ้าได้ ถ้าเค้าปฏิบัติตนเป็นคนดี จนเป็นที่ยอมรับนับถือของคนโดยทั่วไป^{๓๗}

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษา

๒.๓.๑ ความหมายของการบริหารสถานศึกษา

การบริหารสถานศึกษา จะใช้เรียกว่าการบริหารโรงเรียนตามที่เรียกแต่ก่อนก็ได้ ซึ่งในการบริหารสถานศึกษานั้น ถือเป็นภารกิจที่สำคัญยิ่ง ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในฐานะที่เป็นผู้มีส่วนร่วมรับผิดชอบอย่างใกล้ชิดต่อการจัดการศึกษา การที่ผู้บริหารจะปฏิบัติงานในหน้าที่ให้เหมาะสมกับความสำคัญดังกล่าว ผู้บริหารจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจเรื่องของการบริหารสถานศึกษาอันเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของตน กล่าวคือ ต้องทราบ และเข้าใจวัตถุประสงค์ ขอบข่ายและความสำคัญของการบริหารงานโรงเรียนเพื่อให้ดำเนินงานได้ตามเป้าหมายสมความคาดหวังของหน่วยงานที่รับผิดชอบ ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงความหมายของการบริหารสถานศึกษา (การบริหารโรงเรียน) ไว้ดังนี้

กานต์ กุณาศล^{๓๘} กล่าวว่า การบริหารสถานศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่สำคัญและจำเป็นสำหรับทุกคน เพื่อปลูกฝังให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองที่ดี มีคุณธรรม มีความรู้ และมีความสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขสมควรแก่สภาพของตน

^{๓๖} ปรีชา ช่างขวัญยืน, ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๙๒.

^{๓๗} พระครูสิริจันทวิสุทธิ, ภาวะผู้นำเชิงพุทธ, หน้า ๓๙-๔๑.

^{๓๘} กานต์ กุณาศล, การประถมศึกษา, (กาญจนบุรี : สถาบันราชภัฏกาญจนบุรี, ๒๕๕๒), หน้า ๓.

กิตติมา ปรีดีติลล^{๓๙} กล่าวว่า การบริหารสถานศึกษา หมายถึง การดำเนินการทุกอย่างในสถานศึกษาตั้งแต่การบริหารงานวิชาการ การบริหารงานบุคคล การบริหารงานอาคารสถานที่ การบริหารงานธุรการและการเงิน การบริหารงานกิจการนักเรียน และนักศึกษา และงานด้านความสัมพันธ์กับชุมชน

อมรชัย ตันติเมธ^{๔๐} กล่าวว่า การบริหารสถานศึกษา หมายถึง การร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทั้งด้านบุคลิกภาพ ความรู้ ความสามารถ พฤติกรรม และคุณธรรม ตลอดจนคำนึงให้ตรงกับความต้องการของสังคม สามารถเป็นสมาชิกที่ดี และมีประสิทธิภาพของสังคมโดยใช้กระบวนการและทรัพยากรต่างๆ ทั้งที่เป็นระเบียบและไม่เป็นระเบียบ

จรรยา มุ่งการนา^{๔๑} กล่าวว่า การบริหารสถานศึกษา หมายถึง การบริหารงานโรงเรียน เกิดขึ้นควบคู่กับการเกิดโรงเรียน โรงเรียนจะประสบความสำเร็จมากน้อยขึ้นอยู่กับ ผู้บริหารเป็นสำคัญ แม้จะมีทรัพยากรเพียงพอทั้งคน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และอาคารสถานที่ แต่หากไม่มีการบริหารที่ดีโรงเรียนนั้นก็จะไม่ประสบผลสำเร็จ และยิ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาอีกหลายประการ

สมคิด บางโม^{๔๒} กล่าวว่า การบริหารโรงเรียนเป็นแหล่งพัฒนาประชากรของประเทศที่สำคัญยิ่ง เป็นหน่วยงานที่ใช้ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ จำนวนมาก หากการจัดการบริหารงานในโรงเรียนขาดประสิทธิภาพ ผลผลิตของโรงเรียน คือ นักเรียนที่สำเร็จออกไปย่อมมีประสิทธิภาพต่ำ ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาประเทศย่อมล่าช้าตามไปด้วย

นพพงษ์ บุญจิตรตุลย์^{๔๓} ให้ความหมายของการบริหารโรงเรียนว่า หมายถึง กิจกรรมต่างๆ ที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมมือกันดำเนินการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างตามที่บุคคลร่วมกันกำหนด โดยใช้กระบวนการอย่างมีระเบียบ และใช้ทรัพยากร ตลอดจนเทคนิคต่างๆ ที่เหมาะสม ผู้บริหารโรงเรียนมีภารกิจที่ต้องปฏิบัติทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน ในการดำเนินงาน ๕ ประการ คือ

๑. การให้โอกาสทางการศึกษาหรือปรับปรุงการศึกษาในโรงเรียนหรือบริหารงานวิชาการ
๒. บริหารงานบุคลากรในโรงเรียน
๓. บริหารงานเกี่ยวกับชุมชนและการประชาสัมพันธ์โรงเรียน

^{๓๙} กิตติมา ปรีดีติลล, การบริหารและการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : อักษรพิพัฒน์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓.

^{๔๐} อมรชัย ตันติเมธ, การบริหารสถานศึกษาปฐมวัย, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐.

^{๔๑} จรรยา มุ่งการนา, อ่างใน ปรียากร พิรพัฒน์, “การบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหาร โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต ๑”, การศึกษาค้นคว้าอิสระ ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนครพนม, ๒๕๕๓).

^{๔๒} สมคิด บางโม, การบริหารการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๔. (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏพระนคร, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕๓.

^{๔๓} นพพงษ์ บุญจิตรตุลย์, ก้าวเข้าสู่ผู้บริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๒๘.

๔. บริหารงานเกี่ยวกับอาคารสถานที่ อุตกร การเงิน และการให้บริการ

๕. บริหารงานกิจการนักเรียน

นิพนธ์ กินวาศ์^{๔๔} กล่าวว่า การบริหารโรงเรียน คือ กระบวนการต่างๆ ในการดำเนินงานของกลุ่มบุคคล ซึ่ง เรียกว่า ผู้บริหาร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้บริหารทางการศึกษาแก่สมาชิกในสังคม

จากคำจำกัดความดังกล่าว สรุปได้ว่า การบริหารสถานศึกษา หมายถึง กระบวนการบริหารการศึกษาของสถานศึกษาหรือโรงเรียนที่ผู้บริหารดำเนินกิจกรรม หรือใช้กระบวนการต่างๆ โดยความร่วมมือของผู้บริหารและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา โดยเริ่มจากการวางแผน การวินิจฉัยสั่งการ การอำนวยการ การควบคุมและการจัดการต่างๆ เพื่อให้สถานศึกษามีคุณภาพ และผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถ และมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามเจตนารมณ์ของการศึกษา สำหรับการมีชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคม

๒.๓.๒ ขอบข่ายของการบริหารสถานศึกษา

การบริหารสถานศึกษาเป็นบริบทที่เกี่ยวกับการบริหาร และจัดการด้านการศึกษาเล่าเรียนให้แก่เด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นการจัดกิจกรรมที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และได้รับการสนับสนุน ส่งเสริมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพราะขอบข่ายของการบริหารสถานศึกษาหรือโรงเรียนนั้น จะต้องกระทำอย่างเป็นระบบและได้มาตรฐาน ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการ^{๔๕} ได้กำหนดขอบข่ายของการบริหารงานในสถานศึกษาไว้ ๔ ด้าน คือ การบริหารงานวิชาการ การบริหารงานบุคคล การบริหารงานงบประมาณ และการบริหารงานทั่วไป ในการบริหารงานแต่ละด้านมีนักวิชาการได้ให้ความหมาย ความสำคัญ และขอบข่ายของการบริหารงานในสถานศึกษา ดังต่อไปนี้

๒.๓.๒.๑ การบริหารงานวิชาการ

การบริหารงานวิชาการ เป็นงานที่ผู้บริหารต้องให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกเพื่อการบริหารงานการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารจะต้องมีความรู้เรื่องงานวิชาการเป็นอย่างดี และการบริหารงานวิชาการนี้ได้มีผู้ให้ความหมายและกล่าวถึงความสำคัญของการบริหารงานวิชาการไว้มากมายหลายท่านด้วยกัน จึงขอยกมากล่าวเป็นตัวอย่าง ดังนี้

^{๔๔} นิพนธ์ กินวาศ์, หลักการบริหารการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒. (พิษณุโลก : ตระกูลไทย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒.

^{๔๕} กระทรวงศึกษาธิการ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๖), หน้า ๓๓ - ๓๘.

๑) ความหมายและความสำคัญของการบริหารงานวิชาการ

อนุศักดิ์ สมิตสันต์^{๔๖} ได้ให้ความหมายการบริหารงานวิชาการว่า หมายถึง การบริหารกิจกรรมทุกประเภทในโรงเรียน ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา การปรับปรุง กิจกรรมการเรียน การสอน สื่อการสอน หลักสูตร และรวมถึงการพัฒนาครู เพื่อนำผลแห่งการพัฒนาทั้งหลายทั้งปวงนั้น มาเอื้ออำนวยและปรับปรุงการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพดีมากยิ่งขึ้น และได้กล่าวถึงความสำคัญไว้ว่า สถานศึกษาทุกประเภทและโรงเรียนทุกแห่ง ไม่ว่าจะจัดงานบริหารโรงเรียนออกเป็นรูปแบบใด หรือจำแนกงานบริหารโรงเรียนออกเป็นกี่ประเภท จำนวนมากหรือน้อยแตกต่างกันไปตามสภาพและขนาดของโรงเรียนเช่นใดก็ตามทุกหน่วยงานต้องจัดให้มีงานวิชาการในสถานศึกษาของตน ด้วยกันทั้งสิ้น งานด้านวิชาการจึงนับว่าเป็นงานที่มีความสำคัญหรืออาจเรียกได้ว่าเป็นงานหลักของสถานศึกษาหรืองานหลักของโรงเรียนทีเดียว ส่วนงานบริหารบุคลากร งานกิจการนักเรียน งานธุรการ และงานอื่นๆ ดังกล่าวล้วนมาสนับสนุนงานวิชาการให้มีคุณภาพดีมากยิ่งขึ้น ดังนั้นงานวิชาการจึงมิใช่เพียงมุ่งให้นักเรียนอ่านหนังสือออก เขียนได้ หรือคิดเลขเป็นตามที่กล่าวมาแล้วเท่านั้นแต่ต้องรวมถึงการประกอบอาชีพ การดำรงชีวิตในสังคมร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข รู้จักวิธีการแสวงหาความรู้ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องไปจนตลอดชีวิต งานวิชาการจึงเป็นงานที่รับผิดชอบต่อคุณภาพของบุคคลซึ่งเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญในอันที่จะออกไปช่วยพัฒนาประเทศในอนาคตต่อไป

ปัญญา แก้วกียูร และสุภัทร พันธุ์พัฒนกุล^{๔๗} ได้กล่าวว่า งานวิชาการถือว่าเป็นหัวใจสำคัญในการจัดการศึกษา ในระดับสถานศึกษาการบริหารวิชาการเป็นกระบวนการดำเนินงานเกี่ยวกับหลักสูตรและการเรียนการสอนเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ตามที่กำหนดไว้ในจุดมุ่งหมายของการพัฒนาผู้เรียน โดยทั่วไปงานวิชาการจะประกอบด้วย การศึกษาปัญหาในชุมชน และสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาและการนำหลักสูตรไปใช้ การจัดเตรียมการเรียนการสอน การจัดหาวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน การส่งเสริมการสอน การวัดและประเมินผล การดำเนินงานเกี่ยวกับห้องสมุด แหล่งการเรียนรู้ การนิเทศติดตามผล การวางแผนและการกำหนดวิธีดำเนินงานทางด้านวิชาการ รวมถึงการประชุมทางวิชาการ

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์^{๔๘} ได้ให้ความหมายการบริหารงานวิชาการว่า เป็นการบริหารสถานศึกษา โดยมีการจัดกิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวกับการปรับปรุงพัฒนาการเรียน การสอนให้ได้ผลดี และมีประสิทธิภาพให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียน และได้กล่าวถึงความสำคัญของการบริหารงานวิชาการว่า เป็นงานสำคัญสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา เนื่องการบริหารวิชาการเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทุกชนิดในสถานศึกษาโดยเฉพาะเกี่ยวกับการปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอน ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายหลักของสถานศึกษาและเป็นเครื่องชี้วัดความสำเร็จทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผลของสถานศึกษาด้วย

^{๔๖} อนุศักดิ์ สมิตสันต์, *การบริหารงานวิชาการ*, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาการบริหารการศึกษา, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๐), หน้า ๒-๕.

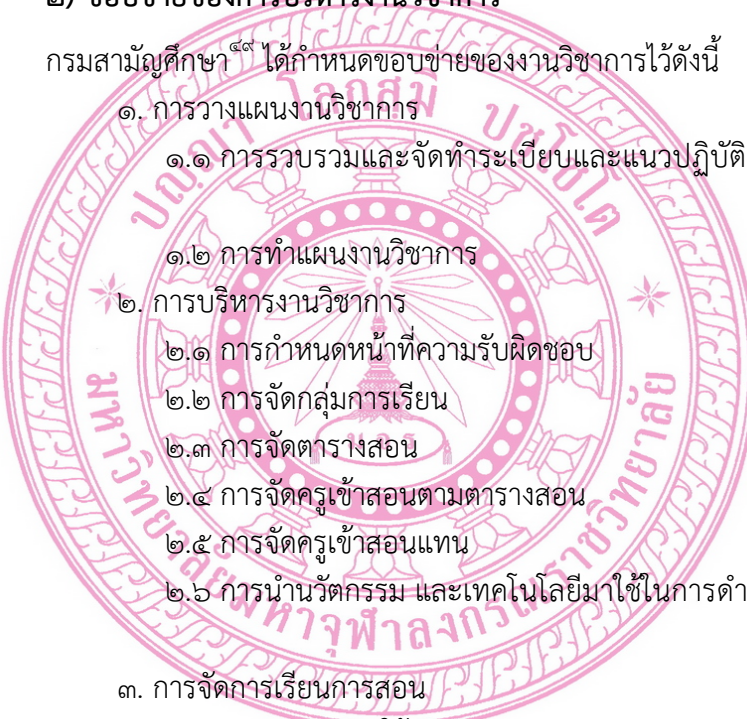
^{๔๗} ปัญญา แก้วกียูร และ สุภัทรพันธุ์พัฒนกุล, *การบริหารจัดการศึกษาในรูปแบบการใช้โรงเรียนเป็นฐานหรือเขตพื้นที่เป็นฐาน*, (กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗.

^{๔๘} ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, *การบริหารงานวิชาการ*, (กรุงเทพมหานคร : สุเนตรฟิล์ม, ๒๕๔๕), หน้า ๒.

จากความหมายและความสำคัญที่กล่าวมา สรุปได้ว่า การบริหารงานวิชาการ มีความสำคัญและถือเป็นหัวใจหลักของการบริหารสถานศึกษาหรือโรงเรียน ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายหลัก และเป็นเครื่องชี้วัดความสำเร็จทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผลของสถานศึกษาด้วย สถานศึกษาหรือโรงเรียนจะได้มาตรฐาน หรือคุณภาพการศึกษาตามมาตรฐานการศึกษาได้มากหรือน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับการบริหารงานวิชาการทั้งสิ้น ดังนั้น ในการบริหารงานวิชาการ ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องมี หลักการในการบริหารงานวิชาการด้านนี้อย่างทันสมัย และมีประสิทธิภาพเพื่อรองรับการบริหารงาน ด้านอื่นๆ

๒) ขอบข่ายของการบริหารงานวิชาการ

กรมสามัญศึกษา^{๔๙} ได้กำหนดขอบข่ายของงานวิชาการไว้ดังนี้

-
- ๑. การวางแผนงานวิชาการ
 - ๑.๑ การรวบรวมและจัดทำระเบียบและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับงานวิชาการ
 - ๑.๒ การทำแผนงานวิชาการ
 - ๒. การบริหารงานวิชาการ
 - ๒.๑ การกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบ
 - ๒.๒ การจัดกลุ่มการเรียนรู้
 - ๒.๓ การจัดตารางสอน
 - ๒.๔ การจัดครูเข้าสอนตามตารางสอน
 - ๒.๕ การจัดครูเข้าสอนแทน
 - ๒.๖ การนำนวัตกรรม และเทคโนโลยีมาใช้ในการดำเนินงานทางวิชาการ
 - ๓. การจัดการเรียนการสอน
 - ๓.๑ การจัดทำ การใช้ การปรับปรุงแผนการสอนรายวิชา
 - ๓.๒ การจัดหา จัดทำใช้ บำรุงรักษา และส่งเสริมการผลิตสื่อการเรียนการสอน
 - ๔. การพัฒนาการเรียนการสอน
 - ๔.๑ การพัฒนากระบวนการเรียนการสอน
 - ๔.๒ การจัดสอนซ่อมเสริม
 - ๔.๓ การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนการสอน
 - ๔.๔ การจัดกิจกรรมนักเรียนตามหลักสูตร
 - ๔.๕ การพัฒนาครูทางด้านวิชาการ
 - ๔.๖ การอบรมและการฝึกอบรมทางด้านวิชาการ

^{๔๙} กรมสามัญศึกษา, เกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนมัธยมศึกษา พ.ศ. ๒๕๓๙, (กรุงเทพมหานคร : กรมสามัญศึกษา), หน้า ๓๑-๔๑.

- ๔.๗ การสร้างบรรยากาศทางวิชาการในโรงเรียน
- ๔.๘ การส่งเสริมการวิเคราะห์ วิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน
- ๕. การวัดผลและประเมินผลการเรียน และงานทะเบียนนักเรียน
 - ๕.๑ การดำเนินการวัดผล และประเมินผลการเรียน
 - ๕.๒ การสร้าง และปรับปรุงเครื่องมือการวัดผลผลการเรียน
 - ๕.๓ การจัดให้มีเอกสารแบบฟอร์มเกี่ยวกับการวัดผล และประเมินผลการเรียน

๕.๔ การดำเนินการเกี่ยวกับหลักฐานการวัดผลประเมินผล

๕.๕ งานทะเบียนนักเรียน

๖. การประเมินผลการจัดการงานวิชาการ

๖.๑ การประเมินผลการจัดการงานวิชาการ

๖.๒ การประเมินผลในด้านคุณภาพการจัดการเรียนการสอน

๗. งานอบรมทางวิชาการ

สอดคล้องกับ อุทัย เจริญธรรม^{๕๐} ได้กล่าวว่า งานวิชาการมีขอบข่ายกว้างขวางซึ่งงานวิชาการที่ผู้บริหารจะพึงจัดในโรงเรียน ได้แก่ งานวางวัตถุประสงค์ นโยบาย และวิธีการบริหารงาน งานด้านหลักสูตรและประมวลการสอน การจัดตารางสอน งานเกี่ยวกับแบบเรียน และหนังสืออ่านประกอบ งานแบ่งหม่อนนักเรียน งานเกี่ยวกับอุปกรณ์การศึกษา งานการนิเทศการสอน การจัดห้องสมุด งานวัดผลและประเมินผล การดำเนินงานวิชาการเป็นการดำเนินงานเกี่ยวกับการเรียนการสอนโดยตรง เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผลการศึกษามีคุณภาพมากที่สุดตั้งนั้นไม่ว่ากิจกรรมใดที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน และทำให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพถือว่างานเหล่านั้นเป็นงานในขอบเขตหน้าที่ของผู้บริหารในด้านวิชาการทั้งสิ้น ขอบข่ายของงานวิชาการแบ่งออกเป็น ๖ ประเภทใหญ่ๆ ดังนี้

- ๑. แผนปฏิบัติงานด้านวิชาการ
- ๒. หลักสูตรและการสอน ประกอบด้วย หลักสูตร โครงการสอน ประมวลการสอน
- ๓. การจัดการเรียนการสอน ประกอบด้วย การจัดตารางสอน การจัดชั้นเรียนการจัดครูเข้าสอน การจัดแบบเรียน การจัดห้องสมุด การจัดทำคู่มือครู
- ๔. สื่อการสอน
- ๕. การปรับปรุงการเรียนการสอน การนิเทศการสอน การฝึกอบรม
- ๖. การวัดผลและประเมินผล

สรุปได้ว่า การบริหารงานวิชาการเป็นงานหลักของสถานศึกษา ผู้บริหารและบุคลากรทางการศึกษาต้องให้ความสำคัญอย่างมาก เพราะงานวิชาการเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานด้านอื่นๆ และงานวิชาการนี้ไม่ได้ถือว่าสำคัญเฉพาะต่อผู้บริหารเองหรือคณะครู แต่

^{๕๐} อุทัย เจริญธรรม. “ศึกษาดำเนินงานวิชาการในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดสกลนคร”, ปรินญาณินพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๒).

งานวิชาการนี้มีความสำคัญไปถึงนักเรียนด้วย นั่นเป็นเพราะงานวิชาการเปรียบเสมือนเป็นหัวใจของการศึกษา หัวใจของการบริหารโรงเรียน เนื่องด้วยงานวิชาการเป็นงานที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาในด้านความรู้ ความสามารถ การใช้ความคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ ควบคู่ไปกับคุณธรรมและจริยธรรมเพื่อพัฒนาด้านจิตใจ พัฒนาคุณธรรมอันเกิดจากความรู้ งานวิชาการจึงเป็นงานที่สามารถทำให้เกิดการพัฒนาทั้งระบบการศึกษาของโรงเรียน ครู และตัวผู้เรียน

๒.๓.๒.๒ การบริหารงานบุคคล

การบริหารงานบุคคล (Personnel Management) หรือบางคนเรียนกว่าการบริหารงานทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Management) นอกเหนือจากนี้ยังมีคำอื่นๆ อีกหลายคำที่มีความหมายเช่นเดียวกัน อย่างเช่น การบริหารพนักงานเจ้าหน้าที่ การบริหารอัตรากำลัง การบริหารเจ้าหน้าที่ ส่วนคำภาษาอังกฤษก็มีการใช้ที่แตกต่างกัน เช่น Personnel, Administration, Labor Relation, Labor Management, Management of Human Resource เป็นต้น^{๕๑} และการบริหารงานบุคคลนั้นถือได้ว่าเป็นส่วนที่สำคัญส่วนหนึ่งของการบริหารงานสถานศึกษาหรือองค์กรนั้นๆ เพราะถือได้ว่าบุคคลหรือบุคลากรเป็นผู้ที่ขับเคลื่อนในการดำเนินงานขององค์กรนั้นๆเลยทีเดียว

๑) ความหมายและความสำคัญของการบริหารงานบุคคล

บุคลากรทางการศึกษา ถือเป็นผู้ขับเคลื่อนในการการบริหารงานด้านต่างๆ บุคลากรเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญต่อสถานศึกษานั้นๆ ที่ตัวผู้บริหารเองต้องรู้จักการบริหารบุคคลเหล่านั้นให้ถูกต้องตรงตามความสามารถของแต่ละคน เพื่อส่งผลให้การปฏิบัติงานของบุคลากรได้แสดงศักยภาพในการปฏิบัติงานอย่างเต็มความสามารถ มีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายและความสำคัญของการบริหารงานบุคคล ดังนี้

ธงชัย สันติวงษ์^{๕๒} ได้กล่าวให้ทัศนะเกี่ยวกับความสำคัญของการบริหารงานบุคลากรว่า การบริหารงานบุคลากรเป็นหน้าที่ที่สำคัญที่สุดของหน้าที่ทางด้านการบริหาร และยังเป็นรากฐานที่เกี่ยวข้องไปในงานทุกด้านขององค์กร ซึ่งย่อมถือว่า การบริหารงานบุคลากรไม่ควรจะเป็นเพียงการบริหารเกี่ยวกับคนของหัวหน้างาน หรือไม่ควรเป็นเพียงงานด้านบุคลากรที่มอบหมายให้เป็นความรับผิดชอบของแผนกใดแผนกหนึ่งเท่านั้น หากแต่ควรจะมีฐานะเป็น “ระบบย่อยที่สำคัญที่สุด” ที่ครอบคลุมและมีอยู่ในทุกส่วนขององค์กร

^{๕๑} หนูพร สุภาชาติ, “สภาพปัญหาและประสิทธิผลการบริหารงานบุคคลของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาในจังหวัดสกลนคร”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ๒๕๕๒).

^{๕๒} ธงชัย สันติวงษ์, การบริหารงานบุคคล, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๖), หน้า ๙.

พยอม วงศ์สารศรี^{๕๓} ได้กล่าวว่า การบริหารงานบุคคล เป็นกระบวนการที่ผู้บริหารใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่างๆ พิจารณามูลค่าที่อยู่ในสังคมเพื่อดำเนินการพิจารณา สรรหา คัดเลือก และบรรจุบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้ามาอยู่ในองค์กรและขณะที่บุคคลเข้ามาปฏิบัติงานในองค์กร และการบริหารงานบุคคลมีความสำคัญ ๓ ประการ คือ

๑. ช่วยพัฒนาองค์กร ให้มีความเจริญเติบโต เพราะการบริหารงานบุคลากร เป็นสื่อกลางในการทำงานขององค์กร เมื่อองค์กรได้บุคคลที่มีคุณสมบัติดังกล่าว ย่อมทำให้องค์กรเจริญเติบโตและพัฒนาขึ้น

๒. ช่วยให้บุคคลที่ปฏิบัติงานในองค์กรมีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน เกิดความจงรักภักดีต่อองค์กรที่ตนปฏิบัติงาน

๓. ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงแก่สังคมและประเทศชาติ ถ้าการบริหารงานบุคคลดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ย่อมไม่ให้เกิดความขัดแย้งระหว่างองค์กร และผู้ปฏิบัติงาน ทำให้สภาพสังคมโดยรวมมีความสุข

กระทรวงศึกษาธิการ^{๕๔} ได้กล่าวถึงความสำคัญของการบริหารงานบุคลากรในสถานศึกษาว่า เป็นภารกิจสำคัญที่มุ่งส่งเสริมให้สถานศึกษาสามารถปฏิบัติงานเพื่อตอบสนองภารกิจของสถานศึกษา เพื่อดำเนินการด้านบริหารงานบุคลากรให้เกิดความคล่องตัวเป็นอิสระภายใต้กฎหมาย กฎระเบียบ ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาได้รับการพัฒนา มีความรู้ ความสามารถ มีขวัญและกำลังใจ ได้รับยกย่องเชิดชูเกียรติ มีความมั่นคงและก้าวหน้าในวิชาชีพ ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของผู้เรียนเป็นสำคัญ ดังนั้นหากขาดซึ่งบุคลากรที่ดี ก็ยากที่จะหวังความสำเร็จจากกิจการงานนั้นๆ ได้ ทั้งนี้เพราะปัจจัยอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นเงิน วัสดุอุปกรณ์ เทคนิควิธีการ จะดำเนินไปได้ด้วยดีมีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นจะต้องอาศัยบุคลากรในการดำเนินงาน

ณัฐพันธ์ เขจรนันท์^{๕๕} ได้กล่าวว่า การบริหารงานบุคคล หมายถึง กระบวนการที่ผู้บริหาร ผู้มีหน้าที่เกี่ยวกับงานบุคลากร หรือ บุคคลที่ต้องปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับบุคลากรขององค์การร่วมกันใช้ความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ในการสรรหา การคัดเลือก และบรรจุบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมให้เข้าปฏิบัติงานในองค์การ พร้อมทั้งดำเนินการธำรงรักษาและพัฒนาให้บุคลากรขององค์การมีศักยภาพที่เหมาะสมในการปฏิบัติงาน และมีคุณภาพชีวิตการทำงานที่เหมาะสม ตลอดจนเสริมสร้างหลักประกันให้แก่สมาชิกที่ต้องพึ่งพาการทำงานกับองค์การให้สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขในอนาคต

^{๕๓} พยอม วงศ์สารศรี, *การบริหารทรัพยากรมนุษย์*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๒), หน้า ๕.

^{๕๔} กระทรวงศึกษาธิการ, *คู่มือการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นนิติบุคคล*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การวิจัยส่งสินค้าและวัสดุภัณฑ์ ร.ส.พ. ๒๕๔๖), หน้า ๕๑.

^{๕๕} ณัฐพันธ์ เขจรนันท์, *การจัดการทรัพยากรมนุษย์*, (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๔๖), หน้า ๑๕.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช^{๕๖} ได้สรุปสาระสำคัญเกี่ยวกับความหมายของการบริหารงานบุคคลไว้ ดังนี้

๑. การบริหารงานบุคคล เป็นการบริหารทรัพยากรมนุษย์ เพื่อใช้คนให้เหมาะสมกับงานตามวัตถุประสงค์ และตามความต้องการของหน่วยงาน

๒. การบริหารงานบุคคล มีขอบข่ายกว้างขวาง และการเลือกสรรบุคลากรเข้าสู่หน่วยงาน จนกระทั่งพ้นจากหน่วยงาน

๓. พิจารณาในแง่กระบวนการ การบริหารงานบุคคลจึงเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกันเป็นลูกโซ่ ตั้งแต่การวางแผน นโยบาย การกำหนดแผน ละครความต้องการด้านบุคลากร การสรรหา การเลือกสรร การพัฒนา การกำหนดสวัสดิการ การประเมินผล การปฏิบัติงาน การเลื่อนตำแหน่ง การโอนย้าย และการพ้นจากการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากร

จากการให้ความหมายและความสำคัญของนักวิชาการต่างๆ นั้น ทำให้ทราบว่า การบริหารงานบุคคล เป็นกระบวนการที่ผู้บริหารต้องใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่างๆ ในการบริหารทรัพยากร ซึ่งก็คือ คน ให้มีประสิทธิภาพสูงสุด เพื่อให้เป็นที่น่าสนใจในการปฏิบัติงานๆ ได้สำเร็จ ลุล่วง และมีความรักความหวงแหนในองค์กรของตนเอง ทำให้องค์กรประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายอย่างที่ตั้งใจ

๒) ขอบข่ายของการบริหารงานบุคคล

สุดา สุวรรณภิรมย์^{๕๗} ได้อธิบายไว้ว่า การบริหารงานบุคคล เป็นงานที่ผู้บริหารในองค์กรทุกคนต้องให้ความสำคัญ ทั้งนี้เพราะงานด้านการบริหารงานบุคลากรเป็นงานที่มุ่งเลือกสรรบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถ ประสิทธิภาพ มีทัศนคติที่ดีเข้ามาทำงานในองค์กร อีกทั้งยังดำเนินการอย่างต่อเนื่องเพื่อฝึกอบรมพัฒนาและปรับปรุงให้บุคคลซึ่งเป็นสมาชิกในองค์กรเหล่านี้มีความรู้ ความสามารถ เพิ่มพูนมากขึ้น และทำงานในฝ่ายของตนเองรวมทั้งประสานงานระหว่างฝ่ายหรือหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ธงชัย สันติวงษ์^{๕๘} ได้กำหนดขอบข่ายและหน้าที่ในการบริหารงานบุคลากรไว้ คือ การออกแบบงานและการวิเคราะห์งานเพื่อจัดแบ่งตำแหน่ง การวางแผนกำลังคนการสรรหาและคัดเลือกพนักงาน การปฐมนิเทศ การบรรจุพนักงาน และการประเมินผลการปฏิบัติงาน การอบรมและพัฒนา การจ่ายค่าตอบแทน การทำนุบำรุงรักษาทางด้านสุขภาพ ความปลอดภัยและการแรงงานสัมพันธ์ การใช้วินัยและการควบคุม ตลอดจนการประเมินผล

^{๕๖} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, การบริหารงานบุคคลในโรงเรียน, (สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมาธิราช, ๒๕๔๐), หน้า ๙.

^{๕๗} สุดา สุวรรณภิรมย์, เอกสารคำสอนวิชา การบริหารงานบุคคล Personnel management, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๘), หน้า ๗.

^{๕๘} ธงชัย สันติวงษ์, การบริหารงานบุคคล, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด), ๒๕๔๒), หน้า ๓๕.

พยอม วงศ์สารศรี^{๕๙} ได้อธิบายขอบข่ายของการบริหารงานบุคลากรไว้ คือ การวางแผนทรัพยากรบุคคล การกำหนดงาน การวิเคราะห์งาน และการจำแนกตำแหน่ง การสรรหาบุคคล การคัดเลือก การปฐมนิเทศ การประเมินผลพนักงาน การพัฒนา การฝึกอบรม การดำรงรักษาสุขภาพและความปลอดภัย การพ้นจากงานและบำเหน็จบำนาญ

สรุปได้ว่า การบริหารงานบุคคลเป็นงานที่มีความสำคัญต่อผู้บริหารเป็นอย่างมาก เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของบุคลากรหรือสภาพแวดล้อม ซึ่งส่งผลต่อการบริหารงานบุคคลในองค์กรโดยตรง ผู้บริหารจึงต้องมีความเข้าใจและมีทั้งศาสตร์และศิลป์ในการจูงใจ เพื่อให้ได้บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ มีประสบการณ์ มีทัศนคติที่ดีเข้ามาทำงานในองค์กร และต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องเพื่อฝึกอบรมพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ ความสามารถ เพิ่มขึ้นมากขึ้น เพื่อการพัฒนาขององค์กรโดยเฉพาะการบริหารการศึกษา

๒.๓.๒.๓ การบริหารงานงบประมาณ

๑) ความหมายและความสำคัญของการบริหารงานงบประมาณ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ^{๖๐} ได้อธิบายว่า งบประมาณมีความสำคัญต่อการดำเนินงานของโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วย

๑. งบประมาณแสดงให้เห็นถึงแผนการทางการเงิน ซึ่งโรงเรียนสามารถนำไปใช้วิเคราะห์ในการปฏิบัติงานทางการเงินเพื่อการบรรลุเป้าหมายทางการศึกษาของโรงเรียน
๒. งบประมาณทำให้เจ้าหน้าที่และผู้ปกครองเกิดความตระหนักถึงแหล่งเงินที่โรงเรียนจัดหารายได้มาใช้
๓. งบประมาณช่วยกำหนดการแบ่งส่วนและจำกัดขอบเขตของการใช้จ่าย
๔. งบประมาณช่วยกำหนดระดับความสำคัญของงานกิจกรรมของโรงเรียน
๕. งบประมาณช่วยพัฒนาความร่วมมือและการติดต่อสื่อสารระหว่างครู ผู้อำนวยการ เจ้าหน้าที่ และกลุ่มองค์กรของผู้ปกครอง
๖. งบประมาณช่วยพัฒนาความสนใจในผลประโยชน์และความมีอิสระของเจ้าหน้าที่

ณรงค์ สักพันธ์โรจน์^{๖๑} ได้กล่าวว่า การบริหารงบประมาณ หมายถึง การควบคุมการใช้จ่ายงบประมาณให้เป็นไปตามแผนงาน งาน และรายการงบประมาณตามที่รัฐสภาได้พิจารณาและอนุมัติงบประมาณลงมา เพื่อให้แผนงาน งานที่กำหนดไว้ได้ปฏิบัติสำเร็จลุล่วงลงภายใต้ปีงบประมาณนั้น และเพื่อให้การใช้จ่ายงบประมาณเป็นไปอย่างเหมาะสม มีประสิทธิภาพและประหยัด ไม่มีการรั่วไหล

^{๕๙} พยอม วงศ์สารศรี, การบริหารงานบุคคล พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : พรานนกการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๒.

^{๖๐} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, อ้างถึงใน สำนักงานงบประมาณรายจ่าย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๐, (กรุงเทพมหานคร : ศุภสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๙), หน้า ๒๖.

^{๖๑} ณรงค์ สักพันธ์โรจน์, อ้างถึงใน ประมวลสาระชุดวิชา, การบริหารทรัพยากรการศึกษา หน่วยที่ ๑-๘, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๑), หน้า ๕๙๓.

โดยใช้กระบวนการบริหารงบประมาณในรูปแบบต่าง ๆ ตามขั้นตอนของงบประมาณ คือ การขออนุมัติเงินประจำงวด การเบิกจ่ายเงินงบประมาณ โดยการวางฎีกา การตรวจสอบ ค่าใช้จ่ายเงินงบประมาณ และการรายงานผลการปฏิบัติงานต่าง ๆ

สรุปได้ว่า การบริหารงานงบประมาณ เป็นการใช้แผนเพื่อบริหารทรัพยากร คือ เงิน โดยเฉพาะตัวเงินของสถานศึกษานั้นๆ และงบประมาณที่ได้ก็เป็นตัวช่วยในการขับเคลื่อนการบริหารงานสถานศึกษาเป็นอย่างดี หากสถานศึกษาหรือองค์กรใดๆ หากขาดงบประมาณในการบริหารงานในด้านนี้ ก็ไม่สามารถที่จะดำเนินการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ได้

๒) ขอบข่ายของการบริหารงานงบประมาณ

กิตติมา ปรีดีติลภ^{๖๒} ได้กล่าวถึงขอบข่ายการบริหารงานงบประมาณหรืองานบริหารการเงินโรงเรียนว่า ควรจะประกอบด้วยสิ่งต่อไปนี้

๑. การวางแผนการเงินของโรงเรียน เป็นการคาดการณ์ล่วงหน้าเกี่ยวกับการใช้จ่ายเงินของโรงเรียน ซึ่งผู้บริหารต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อการได้มาหรือการจ่ายเงินของโรงเรียน

๒. การจัดการเกี่ยวกับทรัพย์สินของโรงเรียนโดยส่วนรวม เช่น ที่ดิน สิ่งก่อสร้าง และวัสดุ ครุภัณฑ์ของโรงเรียน

๓. การควบคุมการดำเนินงานทางการเงิน เพื่อให้มีประสิทธิภาพเป็นไปตามมาตรฐานและกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งประกอบด้วย ระบบบัญชีและวิธีการต่าง ๆ ในการตรวจสอบเงินและทรัพย์สินของโรงเรียน

๔. การจัดการเกี่ยวกับการรับและจ่ายเงินของโรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับหลักเกณฑ์ทางเศรษฐศาสตร์ หลักการทางการบริหารและการคลังทั่วไป

เสรี ราชโรจน์^{๖๓} ได้กล่าวถึงขอบข่ายการดำเนินงานงบประมาณของสถานศึกษา ไว้ดังนี้

๑. การจัดตั้งงบประมาณ

๒. การจัดสรรงบประมาณ

๒.๑ การจัดสรรงบประมาณ

๒.๒ การเบิกจ่ายและการอนุมัติงบประมาณ

๒.๓ การโอนและการเปลี่ยนแปลงงบประมาณ

๒.๔ การรายงานผล

๓. การตรวจสอบ ติดตาม และประเมินประสิทธิภาพการใช้จ่ายงบประมาณ

๓.๑ การตรวจสอบติดตามการใช้งบประมาณ

^{๖๒} กิตติมา ปรีดีติลภ, อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยรามคำแหง, หลักการบริหารงบประมาณและการเงินโรงเรียน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔), หน้า ๑๘.

^{๖๓} เสรี ราชโรจน์, อ้างถึงใน สำนักงานปฏิรูปการศึกษา, แนวทางการบริหารและการจัดการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี, ๒๕๔๕), หน้า ๒๐-๒๑.

- ๓.๒ การตรวจสอบติดตามการใช้ผลผลิต
- ๔. การระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา
 - ๔.๑ ทุนการศึกษา
 - ๔.๒ กองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา
 - ๔.๓ กองทุนสวัสดิการเพื่อการศึกษา
 - ๔.๔ การจัดการทรัพยากร
 - ๔.๕ การส่งเสริมการบริหาร การจัดการรายได้และผลประโยชน์ใน

รูปแบบที่หลากหลาย

- ๕. การบริหารการเงิน
 - ๕.๑ การเบิกเงินจากคลัง
 - ๕.๒ การรับเงิน
 - ๕.๓ การเก็บรักษาเงิน
 - ๕.๔ การจ่ายเงิน
 - ๕.๕ การนำส่งเงิน
- ๖. การบริหารการบัญชี
 - ๖.๑ การจัดทำบัญชีการเงิน
 - ๖.๒ การจัดทำทะเบียนทางการเงิน
 - ๖.๓ การจัดทำรายงานทางการเงินและงบการเงิน
 - ๖.๔ การจัดทำและจัดหาแบบพิมพ์บัญชี ทะเบียน และรายงาน
- ๗. การบริหารพัสดุและสินทรัพย์
 - ๗.๑ การวางแผนจัดหาพัสดุ
 - ๗.๒ การกำหนดแบบรูปรายการหรือคุณลักษณะเฉพาะ
 - ๗.๓ การพัฒนาระบบข้อมูลและสารสนเทศเพื่อการจัดทำและจัดหาพัสดุ
 - ๗.๔ การจัดหาพัสดุ
 - ๗.๕ การควบคุมดูแล บำรุงรักษาและจำหน่ายพัสดุ
 - ๗.๖ การจัดหาผลประโยชน์และสินทรัพย์

สรุปได้ว่า สถานศึกษาใดก็ตามเมื่อได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณต้องมีการดำเนินงานอันเป็นไปตามระเบียบของการบริหารงบประมาณทางการศึกษาเพื่อให้การบริหารงบประมาณนั้นๆ เป็นไปเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาอย่างเต็มที่

๒.๓.๒.๔ การบริหารงานทั่วไป

๑) ความหมายและความสำคัญของการบริหารงานทั่วไป

บงกศ อาษา^{๖๔} ได้กล่าวว่า การบริหารทั่วไปเป็นงานที่รวมเอาภารกิจหน้าที่ที่เห็นว่าเป็นด้านย่อยๆ และไม่อาจจะจัดเข้าไว้ในภารกิจหน้าที่หลักใดๆ ได้ โดยมีบทบาทหลักในการประสานส่งเสริมสนับสนุน และการอำนวยความสะดวกต่างๆ ในการให้บริการการศึกษาทุกระดับ มุ่งพัฒนาสถานศึกษาให้ใช้วัตรกรรมและเทคโนโลยีอย่างเหมาะสมส่งเสริมในการบริหารและการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ตามหลักการบริหารงานที่มุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ของงานเป็นหลักโดยเน้นความโปร่งใส ความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ ตลอดจนการมีส่วนร่วมของบุคคล ชุมชน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การจัดการศึกษามีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

กระทรวงศึกษาธิการ^{๖๕} ได้ระบุไว้ในคู่มือการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นนิติบุคคลว่า การบริหารงานทั่วไป เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดระบบการบริหารองค์กร ให้บริการงานบริหารอื่นๆ บรรลุผลตามมาตรฐานคุณภาพและเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยมีบทบาทหลักในการประสาน ส่งเสริม สนับสนุน และอำนวยความสะดวกต่างๆ ในการให้บริการการศึกษาทุกระดับ มุ่งพัฒนาสถานศึกษาใช้วัตรกรรมและเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม ส่งเสริมในการบริหารและการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ตามหลักการบริหารงานที่มุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ของงานเป็นหลักโดยเน้นความโปร่งใส ความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ ตลอดจนการมีส่วนร่วมของบุคคล ชุมชน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การจัดการศึกษามีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๒) ขอบเขตของการบริหารงานทั่วไป

กระทรวงศึกษาธิการ^{๖๖} ได้จัดแบ่งขอบข่ายการบริหารงานทั่วไปไว้ ดังนี้

๑. การดำเนินงานธุรการ ได้แก่ การวางแผนงานธุรการ การจัดบุคลากร รับผิดชอบ และพัฒนาให้มีความรู้ ความสามารถในการปฏิบัติงาน

๒. งานเลขานุการคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้แก่ การรวบรวม ประมวลวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล สนับสนุนข้อมูล รับทราบหรือดำเนินการตามมติของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ดำเนินงานด้านธุรการในการจัดประชุม จัดทำรายงาน การประชุม และแจ้งมติที่ประชุมให้ผู้เกี่ยวข้องรับทราบดำเนินการหรือถือปฏิบัติแล้วแต่กรณี

^{๖๔} บงกศ อาษา, อ้างถึงใน จิตติมา ธรรมชากร, “การบริหารงานทั่วไปของโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมือง ตะกั่วป่าจังหวัดพังงา”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๓).

^{๖๕} กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการบริหารสถานศึกษาที่เป็นนิติบุคคล, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ ร.พ.ส. ๒๕๔๖), หน้า ๓๒.

^{๖๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๔-๗๓.

๓. การพัฒนาระบบเครือข่ายข้อมูลสารสนเทศ ได้แก่ การสำรวจการจัดทำทะเบียน เครือข่ายข้อมูลสารสนเทศ การจัดระบบฐานข้อมูล การนำเสนอเผยแพร่ข้อมูลและการประเมินปรับปรุงพัฒนาระบบเครือข่ายสารสนเทศ

๔. การประสานงานและพัฒนาเครือข่ายการศึกษา ได้แก่ จัดระบบการประสานงาน และเครือข่ายการศึกษา พัฒนาบุคลากรที่รับผิดชอบ ประสานงานแลกเปลี่ยนความรู้ให้ ความร่วมมือ และสนับสนุนทางวิชาการกับเครือข่ายการศึกษาของสถานศึกษา และเขตพื้นที่ การศึกษาอย่างต่อเนื่อง

๕. การจัดระบบบริหารและพัฒนาองค์กร ได้แก่ การจัดระบบการบริหาร วิเคราะห์โครงสร้าง ภารกิจ การดำเนินงาน ปริมาณ คุณภาพ และสภาพของสถานศึกษา การพัฒนา องค์กรให้ครอบคลุมโครงสร้าง ภารกิจ บุคลากร เทคโนโลยี ให้มีความรู้ทักษะ เจตคติ ให้บรรลุ เป้าหมาย ผลผลิต ผลลัพธ์ ตัวชี้วัดในการปฏิบัติงานของบุคลากร ติดตามประเมินผลการปฏิบัติงาน และนำผลการประเมินไปใช้ในการปรับปรุงพัฒนาองค์กรและกระบวนการปฏิบัติงานให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

๖. งานเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ได้แก่ การกำหนดนโยบาย วางแผนระดม จัดหาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา สนับสนุนให้บุคลากรนำนวัตกรรม และเทคโนโลยีมาใช้ในการ จัด การศึกษา และส่งเสริมให้มีการวิจัยและพัฒนา การพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

๗. การส่งเสริมสนับสนุนด้านวิชาการ งบประมาณ บุคลากร และบริหารทั่วไป ได้แก่ สำรวจปัญหาความต้องการ ส่งเสริม สนับสนุน อำนวยความสะดวก จัดหาสื่อวัสดุอุปกรณ์ เทคโนโลยีที่เหมาะสม ติดตามประเมินผล นำผลการประเมินมาปรับปรุงพัฒนา

๘. การบริหารจัดการอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม ได้แก่ การวางแผน การ บำรุง ดูแล รักษา พัฒนา ติดตาม และตรวจสอบการใช้อาคารสถานที่ และสรุปประเมินผล

๙. การจัดทำสำมะโนผู้เรียน ได้แก่ การประสานงานกับชุมชนและท้องถิ่นใน การสำรวจข้อมูล จำนวนโรงเรียน จัดทำสำมะโนผู้เรียน ที่จะเข้ารับบริการทางการศึกษาจัดระบบ ข้อมูลสารสนเทศ และเสนอข้อมูลให้เขตพื้นที่ทราบ

๑๐. การรับนักเรียน ได้แก่ การกำหนดแผนการรับนักเรียน ดำเนินการ รับนักเรียน ร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน ในการติดตามช่วยเหลือนักเรียนที่มีปัญหา การเข้าเรียน และประเมินผลและรายงานผลการรับเด็กเข้าเรียนในเขตพื้นที่การศึกษา

๑๑. การส่งเสริมและประสานงาน การจัดการศึกษาในระบบ นอกระบบและ ตามอัธยาศัย ได้แก่ การสำรวจ การกำหนดแนวทาง และความเชื่อมโยงในการจัดและพัฒนา การศึกษาของสถานศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยตาม ความต้องการของผู้เรียนและท้องถิ่นที่สอดคล้องกับแนวทางของเขตพื้นที่การศึกษาดำเนินการ จัด การศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ประสานเชื่อมโยงความร่วมมือและส่งเสริมสนับสนุนการจัด การศึกษา และติดตามประเมินผล การส่งเสริมและประสานงานการจัดการศึกษา

๑๒. การส่งเสริมกิจการนักเรียน ได้แก่ การวางแผนจัดกิจกรรมนักเรียนและ ส่งเสริมสนับสนุนให้นักเรียน ได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมอย่างหลากหลายตามความถนัดและ

ความสนใจของผู้เรียน จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง และสรุปประเมินผลกิจกรรมนักเรียน

๑๓. การประชาสัมพันธ์งานการศึกษา ได้แก่ วางแผน จัดให้มีเครือข่าย ประชาสัมพันธ์ของสถานศึกษา พัฒนาบุคลากรที่รับผิดชอบ สร้างกิจกรรมประชาสัมพันธ์ในหลาย รูปแบบโดยยึดหลักการมีส่วนร่วม และติดตามประเมินผลการประชาสัมพันธ์

๑๔. การส่งเสริมสนับสนุน และประสานงานการจัดการศึกษาของบุคคล ชุมชน องค์กร หน่วยงาน และสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษา ได้แก่ การกำหนดแนวทางการให้คำปรึกษา แนะนำ ส่งเสริม สนับสนุน และประสานความร่วมมือในการจัดการศึกษาร่วมกับบุคคล ชุมชน องค์กร หน่วยงาน และสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษา

๑๕. การจัดระบบการควบคุมภายในหน่วยงาน ได้แก่ การวิเคราะห์สภาพ ปัจจุบัน ปัญหา และความเสี่ยงของการดำเนินงาน การกำหนดปัจจัยเสี่ยง และจัดลำดับความเสี่ยง การกำหนดมาตรการในการป้องกันความเสี่ยง วางแผนการจัดระบบการควบคุมภายในให้บุคลากร เกี่ยวข้องทุกฝ่ายนำมาตราการป้องกันความเสี่ยงไปใช้ในการควบคุมการดำเนินงานตามภารกิจ ประเมินผล และรายงานผลการควบคุมภายใน

๑๖. งานบริการสาธารณะ ได้แก่ การจัดให้มีระบบการบริการสาธารณะ จัดระบบข้อมูลข่าวสาร บริการข้อมูลข่าวสารแก่สาธารณชน พัฒนาระบบให้มีประสิทธิภาพเกิดความพึงพอใจต่อผู้มารับบริการ ประเมินความพึงพอใจงานบริการสาธารณะจากผู้มาขอรับบริการนำผลการ ประเมินมาปรับปรุงแก้ไข พัฒนาระบบงานบริการสาธารณะ

สรุปได้ว่า การบริหารงานทั่วไปไม่ใช่งานหลักของการบริหารสถานศึกษา แต่ก็มี ความจำเป็นที่สถานศึกษานั้นๆ ต้องมีการบริหารงานทั่วไป เพื่อเชื่อมโยงถึงงานด้านอื่นๆ ให้สามารถ ดำเนินไปได้ และเพื่อให้บรรลุตามมาตรฐาน คุณภาพและเป้าหมายที่กำหนดไว้โดยมีวัตถุประสงค์หลัก คือ ประสานงาน ส่งเสริม สนับสนุน และอำนวยความสะดวกต่างๆ ในการให้บริการการศึกษา ทุกรูปแบบ โดยมุ่งให้สถานศึกษามีการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีอย่างเหมาะสมตลอดจนส่งเสริม การมีส่วนร่วมของ องค์กร และชุมชน เพื่อให้การจัดการศึกษามีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๒.๔ หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับภาวะผู้นำเชิงพุทธและการบริหารสถานศึกษา

๑. **กัลยาณมิตตตา** หมายถึง การมีกัลยาณมิตร คือ มีผู้แนะนำ สั่งสอน ที่ปรึกษา เพื่อน ที่คบหา และบุคคลผู้แวดล้อมที่ดี ความรู้จักเลือกเสวนาบุคคล หรือเข้าร่วมกลุ่มกับท่านผู้ทรงคุณทรง ปัญญา มีความสามารถ ซึ่งจะช่วยเหลือ สนับสนุน ชักจูง ชี้ช่องทาง เป็นแบบอย่างตลอดจนเป็น เครื่องอุทิศหนุนเกื้อกูลแก่กัน ให้ดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดี ในการศึกษาอบรม การครองชีวิต การ ประกอบกิจการ และธรรมเนียมปฏิบัติ สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี ข้อนี้เป็นองค์ประกอบภายนอก^{๖๗}

หลักธรรมนี้มีความสำคัญต่อผู้บริหารคือ การเป็นผู้บริหารการเข้าสังคมเป็นสิ่งสำคัญ เพราะจะต้องติดต่อประสานหมู่มิตร และการอยู่ร่วมการจำเป็นอย่างยิ่งคือมิตรที่ดี มิตรที่เคยแนะนำ

^{๖๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (พิมพ์ที่ บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๕๗.

ช่วยเหลือในสิ่งที่ยังขัดต่อการบริหารงานของการศึกษา ดังนั้นการมีมิตรหรือพรรคพวกที่ย่อมเป็นสิ่ง
ที่นำความเจริญให้กับตนและส่วนรวม ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัส^{๖๘} ไว้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิตฉันใด
ความมีกัลยาณมิตรก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิต แห่งการเกิดขึ้นของอารยอัษฎางคิกมรรค แก่ภิกษุ ฉะนั้น”

“ความมีกัลยาณมิตร เท่ากับเป็นพรหมจรรย์ (การครองชีวิตประเสริฐ) ทั้งหมดทีเดียว
เพราะว่า ผู้มีกัลยาณมิตรพึงหวังสิ่งนี้ได้ คือ จักเจริญ จักทำให้มากซึ่งอารยอัษฎางคิกมรรค”

“อาศัยเราผู้เป็นกัลยาณมิตร เหล่าสัตว์ผู้มีชาติเป็นธรรมดา ก็พ้นจากชาติผู้มีชราเป็น
ธรรมดา ก็พ้นจากชรา ผู้มีมรณะเป็นธรรมดา ก็พ้นจากมรณะ ผู้มีโสกะ ปรีเทวะ ทุกข์ โทมนัส และ
อุปายาสเป็นธรรมดา ก็พ้นจากโสกะ ปรีเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส”

“เราไม่เล็งเห็นองค์ประกอบภายนอกอื่นแม้สักอย่างเดียว ที่มีประโยชน์มากสำหรับ
ภิกษุผู้เป็นเสขะ เหมือนความมีกัลยาณมิตร ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตร ย่อมกำจัดอกุศลได้ และย่อมยังกุศล
ให้เกิดขึ้น”

“ความมีกัลยาณมิตร ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่, เพื่อความดำรงมั่นไม่เสื่อมสูญ
ไม่อันตรธานแห่งสัทธรรม” ฯลฯ

ดังนั้นผู้บริหารพึงพิจารณาในการคบมิตร เมื่อคบมิตรที่ดีมีบุคลากรที่ดีการบริหารก็ดี
หากแม้ว่าคบมิตรไม่ดีมีบุคลากรที่ไม่ดี การบริหารก็แค่ติดขัดไปทุกด้าน

๒. โยนิโสมนสิการ หมายถึง การใช้ความรู้ภูมิวิธี คือ การทำในใจโดยแยบคาย มองสิ่ง
ทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณาสืบค้นถึงต้นเค้า สาเหตุเหตุผลตลอดจนต้นสาย แยกแยะออก
พิเคราะห์ดูด้วยปัญญาที่คิดเป็นระเบียบและโดยอุบายวิธีให้เป็นสิ่งนั้นๆ หรือปัญหานั้นๆ ตามสภาวะ
และตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย ข้อนี้เป็นองค์ประกอบภายในและเป็นฝ่ายปัญญา^{๖๙}

ผู้วิจัยเห็นว่าหลักธรรมโยนิโสมนสิการนี้ น่าจะถือเป็นหลักธรรมแรกๆ ที่ผู้บริหารควรจะมี
และศึกษาให้แม่นยำชัดเจน เนื่องด้วยการเป็นผู้บริหารความรู้เป็นสิ่งสำคัญ การเป็นผู้มีความรู้เมื่อคิดจะ
ทำสิ่งใดย่อมใช้ปัญญาเป็นหลักพิจารณาเพื่อความละเอียดในการบริหารงานในด้านต่างๆ และการเป็น
ผู้มีโยนิโสมนสิการย่อมเป็นผู้ที่หลักธรรมมีองค์ความรู้อยู่ตลอดเวลา ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัส^{๗๐} ไว้
ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิต
ฉันใด ความถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิต แห่งการเกิดขึ้นของอารย
อัษฎางคิกมรรค แก่ภิกษุ ฉะนั้น”

^{๖๘} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕-๑๒๙/๒-๓๖, อ.จ.เอก. (ไทย) ๒๐/๗๒-๑๒๘/๑๖-๒๕, ช.อ.ดิ. (ไทย) ๒๕/๑๙๕/
๒๓๗.

^{๖๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗-๕๘.

^{๗๐} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕-๑๒๙/๒-๓๖, อ.จ.เอก. (ไทย) ๒๐/๖๐-๑๘๖/๑๓-๔๑, ช.อ.ดิ. (ไทย) ๒๕/๑๙๕/
๒๓๖.

“เราไม่เล็งเห็นองค์ประกอบภายในอื่นแม้สักอย่างเดียว ที่มีประโยชน์มากสำหรับ ภาณุผู้เป็นเสขะ เหมือนโยนิโสมนสิการ ภาณุผู้มีโยนิโสมนสิการ ย่อมกำจัดอกุศลได้ และย่อมยังกุศลให้”

“เราไม่เล็งเห็นธรรมอื่น แม้สักข้อหนึ่ง ซึ่งเป็นเหตุให้สัมมาทิฐิที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้ว ก็เจริญยิ่งขึ้น เหมือนโยนิโสมนสิการเลย”

“เราไม่เล็งเห็นธรรมอื่น แม้สักข้อหนึ่ง ซึ่งจะเป็นเหตุให้ความสงสัยที่ยังไม่เกิด ก็ไม่เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้ว ก็ถูกขจัดเสียได้ เหมือนโยนิโสมนสิการเลย”

“โยนิโสมนสิการ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่, เพื่อความดำรงมั่นไม่เสื่อมสูญ ไม่อันตรธานแห่งสัทธรรม” ฯลฯ

ธรรมข้ออื่น ที่ได้รับยกย่องคล้ายกับโยนิโสมนสิการนี้ ในบางแง่ ได้แก่ อัปมาทะ (ความไม่ประมาท) วิริยารัมภะ (การปรารภความเพียร ทำความเพียรมุ่งมั่น) อัปปิจฉตา (ความมักน้อย ไม่เห็นแก่ได้) สันตุฎฐิ (ความสันโดษ) สัมปชัญญะ (ความรู้ตัว สำนึกตระหนักชัดด้วย) กุสลธัมมานุโยค (การหมั่นประกอบกุศลธรรม) ฉันทสัมปทา (ความถึงพร้อมแห่งฉันทะ) อตฺตสัมปทา (ความถึงพร้อมแห่งตนคือมีจิตใจซึ่งพัฒนาเต็มที่แล้ว) ทิฎฐิสัมปทา (ความถึงพร้อมแห่งทิฎฐิ) และ อัปมาทสัมปทา (ความถึงพร้อมแห่งอัปมาทะ)^{๗๑}

๓. อัปมาทะ หมายถึง ความไม่ประมาท คือ ความเป็นอยู่อย่างไม่ขาดสติ หรือ ความเพียรที่มีสติเป็นเครื่องเร่งเร้าและควบคุม ได้แก่ การดำเนินชีวิตโดยมีสติเป็นเครื่องกำกับความประพฤติปฏิบัติและการกระทำทุกอย่าง ระมัดระวังตัว ไม่ยอมถลำไปในทางเสื่อม แต่ไม่ยอมพลาดโอกาสสำหรับความดีงามและความอันจะต้องรับผิดชอบ ไม่ยอมปล่อยปละละเลย การทำการด้วยความจริงจัง รอบคอบและรุดหน้าเรื่อยไป ข้อนี้เป็นองค์ประกอบภายใน^{๗๒}

ความไม่ประมาทถือเป็นธรรมอีกข้อหนึ่งที่เป็นเครื่องช่วยกำกับบังคับควบคุมการบริหารงานของผู้บริหาร ผู้มีสติ มีปัญญาอยู่เสมอ เป็นผู้ไม่นิ่งนอนใจในการบริหารงาน ไม่คิดว่าดีอยู่แล้วจนทำให้เกิดความประมาทในการบริหารงานทำให้ระบบการศึกษาเสียหายทั้งหมดทั้งผู้ได้บังคับบัญชาและนักเรียนนักศึกษา หลักธรรมแห่งความไม่ประมาทนี้จึงเป็นหลักธรรมสำคัญที่เป็นที่อาศัยของหลักธรรมที่กล่าวแล้วข้างต้นนั้น ดังที่พระพุทธองค์ตรัส^{๗๓} ไว้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อนเป็นบุพนิมิต ฉันท ไฉน ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิตแห่งการเกิดขึ้นของ อารยอัชฎางคิกมรรค แก่ภิกษุ ฉันทนั้น”

“ธรรมเอก ที่มีอุปการะมาก เพื่อการเกิดขึ้นแห่งอารยอัชฎางคิกมรรคที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้ว ก็เจริญบริบูรณ์ เหมือนอย่างความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทนี้เลย”

^{๗๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘.

^{๗๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘-๕๙.

^{๗๓} ทิ.ม. (ไทย) ๑๐/๑๔๓/๑๘๐, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๗๘-๓๘๔/๑๒๕-๑๒๙, ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๓๕-๒๖๒/๒๗-๖๖, อ.จ.เอก. (ไทย) ๒๐/๖๐-๑๑๖/๑๓-๒๓, อ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๓๒๔-๔๐๗, อ.ท.สก. (ไทย) ๒๔/๑๕/๒๓.

“ผู้มีกัลยาณมิตร พึงเป็นอยู่โดยอาศัยธรรมเอกข้อนี้ คือ ความไม่ประมาทในกุศลธรรมทั้งหลาย”

“ความไม่ประมาท ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่, เพื่อความดำรงมั่นไม่เสื่อมสูญ ไม่อันตรายแห่งสัทธรรม” ฯลฯ

๔. ธรรมคัมภีร์ครองโลก ๒ หมายถึง ธรรมที่ช่วยให้โลกมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่เดือดร้อนและสับสนวุ่นวาย ประกอบด้วยหลักธรรม ๒ อย่าง คือ

๔.๑ หิริ คือ ความละอาย ละอายใจต่อการทำความชั่ว

๔.๒ โอตตัปปะ คือ ความกลัวบาป เกรงกลัวต่อความชั่ว^{๗๔}

๕. ธรรมอันทำให้งาม ๒ หมายถึง ธรรมที่ทำให้หรือส่งเสริมให้ตัวบุคคลมีความดีงามอยู่ในตัว มี ๒ อย่าง คือ

๕.๑ ขันติ คือ ความอดทน อดได้ทนได้ต่อสิ่งต่างๆ เพื่อบรรลุความดีงามและความมุ่งหมายอันชอบธรรม

๕.๒ โสรัจจะ คือ ความเสถียร อธิษฐานงาม รักความประณีตหมั่นจดจำบริวณฺฑนํ^{๗๕}

๖. ธรรมมีอุปการะ ๒ หมายถึง ธรรมที่เกื้อกูลในกิจหรือในการทำความดีทุกอย่าง เป็นธรรมที่คอบคอบตัวบุคคลให้ตั้งอยู่ในความดีงาม มี ๒ อย่าง คือ

๖.๑ สติ คือ ความระลึกได้ นึกได้ สำนึกอยู่เสมอไม่เผลอ

๖.๒ สัมปชัญญะ คือ ความรู้ตัว ความรู้ชัด รู้ชัดสิ่งที่นึกได้ ตระหนัก เข้าใจชัดเจนตามความเป็นจริง^{๗๖}

๗. กุศลมูล ๓ หมายถึง รากเหง้าของกุศล ต้นตอของความดี เป็นหลักธรรมทำให้คนทำความดี มี ๓ อย่าง คือ

๗.๑ อโลภะ ความไม่โลภ ธรรมที่เป็นปฏิปักษ์กับโลภะ ความคิดเผื่อแผ่ เป็นผู้มีจาคะ

๗.๒ โอทสะ ความไม่คิดประทุษร้าย ธรรมที่เป็นปฏิปักษ์กับโทสะ เป็นเมตตา

๗.๓ โอมหะ ความไม่หลง ธรรมที่เป็นปฏิปักษ์กับความหลง เป็นตัวปัญญา^{๗๗}

๘. โภศล ๓ หมายถึง ความฉลาด ความเชี่ยวชาญ

๘.๑ อายโกศล ความฉลาดในความเจริญ รอบรู้ทางเจริญและเหตุของความเจริญ

๘.๒ อปายโกศล ความฉลาดในความเสื่อม รอบรู้ในทางเสื่อมและเหตุของความเสื่อม

^{๗๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (พิมพ์ที่ บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๖๕.

^{๗๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕.

^{๗๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๔.

^{๗๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (พิมพ์ที่ บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๘๔.

๘.๓ อุปายโกศล ความฉลาดในอุบาย รอบรู้วิธีแก้ไขเหตุการณ์และวิธีที่จะทำให้สำเร็จ^{๗๘}

๙. ปัญญา ๓ หมายถึง ความรอบรู้ รู้ทั่ว เข้าใจ รู้ซึ่ง

๙.๑ จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการคิดพิจารณา ปัญญาสืบแต่โยนิโสมนสิการที่ตั้งขึ้นในตนเอง

๙.๒ สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการสดับเล่าเรียน ปัญญาสืบแต่ปรโตโฆสะ

๙.๓ ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการปฏิบัติบำเพ็ญ ปัญญาสืบแต่ปัญญาสองอย่างแรก แล้วหมั่นมนสิการในปราสาธธรรม^{๗๙}

๑๐. ทศพิธราชธรรม หมายถึง ธรรมของพระราชา กิจวัตรที่พระเจ้าแผ่นดินควรประพฤติ คุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมือง ธรรมของนักปกครอง

๑๐.๑ ทาน การให้ คือ สละทรัพย์สิ่งของ บำรุงเลี้ยง ช่วยเหลือประชาราษฎร์ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

๑๐.๒ ศีล ความประพฤติดีงาม คือ สำรวมกายและวจีหวาร ประกอบแต่การสุจริต รักษาจิตดีคุณ ให้ควรเป็นตัวอย่าง และเป็นที่เคารพนับถือของประชาราษฎร์ มิให้มีข้อที่ใครจะดูแคลน

๑๐.๓ บริจาคะ การบริจาด คือ เสียสละความสุขสำราญ เป็นต้น ตลอดจนชีวิตของตน เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

๑๐.๔ อาชชวะ ความซื่อตรง คือ ซื่อตรงทรงสัตย์ไรร่มารยา ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต มีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน

๑๐.๕ มัททวะ ความอ่อนโยน คือ มีอัธยาศัย ไม่เย่อหยิ่งหยาบคายกระด้างถือองค്മีความงามสง่าเกิดแต่ท่วงทีริยาสุภาพนมนวล ละมุนละไม ให้ได้ความรักภักดี แต่มีขาคยาเกรง

๑๐.๖ ตปะ ความทรงเดช คือ แผดเผากิเลสตัณหา มิให้เข้ามาครอบงำย่ำยีจิต ระวังยับยั้งข่มใจได้ ไม่ยอมให้หลงใหลหมกมุ่นในความสุขสำราญและความปรนเปรอ มีความเป็นอยู่สม่าเสมอ หรืออย่างสามัญ มุ่งมั่นแต่จะบำเพ็ญเพียร ทำกิจให้บริบูรณ์

๑๐.๗ อักโกธะ ความไม่โกรธ คือ ไม่กริ้วกราด ลุอำนาจความโกรธ จนเป็นเหตุให้วินิจฉัยความและกระทำการต่างๆ ผิดพลาดเสียธรรม มีเมตตาประจําใจไว้ระงับความเคืองขุ่น วินิจฉัยความและกระทำการด้วยจิตอันราบเรียบเป็นตัวของตนเอง

๑๐.๘ อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน คือ ไม่บีบคั้นกดขี่ เช่น เก็บภาษีขูดรีด หรือเกณฑ์แรงงานเกินขนาด ไม่หลงระเรีงอำนาจ ขาดความกรุณา หาเหตุเบียดเบียนลงโทษอาชญาแก่ประชาราษฎร์ผู้ใด เพราะอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง

๑๐.๙ ขันติ ความอดทน คือ อดทนต่องานที่ตรากตรำ ถึงจะลำบากกายน่าเหนื่อยหน่ายเพียงไร ก็ไม่ท้อถอย ถึงจะถูกยั่วถูกหยันด้วยคำเสียดสีลากถางอย่างใด ก็ไม่หมดกำลังใจ ไม่ยอมละทิ้งกรณียที่บำเพ็ญโดยชอบธรรม

^{๗๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๕.

^{๗๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๖.

๑๐.๑๐ อวิโรธนะ ความไม่คลาดธรรมดา คือ วางองค์เป็นหลักหนักแน่นในธรรม
คงที่ ไม่เอนเอียงหวั่นไหวเพราะถ้อยคำที่ตีร้าย ลาภสักการะ หรืออริยธรรมอันใด
สถิมนั้นในธรรม ทั้งส่วนยุติธรรม คือ ความเที่ยงธรรม กดี นิติธรรม คือ ระเบียบแบบแผนหลักการ
ปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามก็ดี ไม่ประพฤติให้เคลื่อนคลาดวิบัติไป^{๘๐}

ราชธรรม ๑๐ นี้ พึงจดจำง่าย ๆ โดยคาถาในบาลี ดังนี้

ทานํ สीलํ ปริจาคํ อาชวํ มททวํ ตป
อภโกธํ อวิหีสญจ ขนฺติญจ อวิโรธนํ^{๘๑}

๑๑. มรรคมิ้องค์ ๘ หมายถึง มรรคมิ้องค์ ๘ หรือ อริยอริยธรรม เรียกว่า
อริยอริยธรรม แปลว่า ทางมิ้องค์ ๘ ประการ อันประเสริฐ องค์ ๘ ของมรรค มักคังคะ^{๘๒}

๑๑.๑ สัมมาทิฐิ เห็นชอบ (Right View) ได้แก่ ความรู้หรืออริยสัจ ๔ หรือ เห็นไตรลักษณ์
หรือ รู้กุศลและอกุศลมูลกับกุศลและอกุศลมูล หรือ เห็นปฏิจักษุสมบัติ

๑๑.๒ สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ (Right Thought) ได้แก่ เนกขัมมสังกัปปะ อพยาบาทสังกัปปะ
อวิหิงสาสังกัปปะ กุศลวิตักก ๓

๑๑.๓ สัมมาวาจา เจรจาชอบ (Right Speech) ได้แก่ วจีสุจิริต ๔

๑๑.๔ สัมมากัมมันตะ กระทำชอบ (Right Action) ได้แก่ กายสุจิริต ๓

๑๑.๕ สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ (Right Livelihood) ได้แก่ เว้นมิจาชีพ ประกอบ
สัมมาชีพ

๑๑.๖ สัมมาวายามะ พยายามชอบ (Right Effort) ได้แก่ ปธาน หรือ สัมมัปปธาน ๔
คือ ความพรากรเพียรอันประกอบด้วยธรรม

๑๑.๗ สัมมาสติ ระลึกชอบ (Right Mindfulness) ได้แก่ สติปัฏฐาน ๔

๑๑.๘ สัมมาสมาธิ ตั้งจิตมั่นชอบ (Right Concentration) ได้แก่ ฌาน ๔

องค์ ๘ ของมรรค จัดเข้าในธรรมชั้น ๓ ข้อต้น คือ ข้อ ๓-๔-๕ เป็น ศีล ข้อ ๖-๗-๘
เป็น สมาธิ ข้อ ๑-๒ เป็น ปัญญา สิกขา ๓ อริยสัจ ๔ และหมวดธรรมที่อ้างถึงทั้งหมด

มรรคมิ้องค์ ๘ นี้ ได้ชื่อว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง เพราะเป็นข้อปฏิบัติ
อันพอดีที่จะนำไปสู่จุดหมายแห่งความหลุดพ้นเป็นอิสระ ดับทุกข์ ปลอดปัญหา ไม่ติดข้องในที่สุดทั้ง
สอง คือ กามสุขัลลิกานุโยค และอัตตกิลมณานุโยค^{๘๓}

^{๘๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๐-๒๔๑.

^{๘๑} ขุ.ชา.(ไทย) ๒๘/๒๔๐/๘๖.

^{๘๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๙๙/๓๔๘, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๙/๑๒๓, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๗๐๔/๔๕๓, อภิ.วิ. (ไทย)
๓๕/๕๖๙/๓๐๗.

^{๘๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๖.

๑๒. สุจริต ๓ หมายถึง ความประพฤติดี ประพฤติชอบ ความประพฤติที่ดีงาม มี ๓ อย่าง คือ

๑๒.๑ กายสุจริต ความประพฤติชอบด้วยกาย มี ๓ คือ จดเว้นและประพฤติตรงข้ามกับปาณาติบาต อทินนาทาน และกาเมสุมิฉฉาจาร

๑๒.๒ วาจาสุจริต ความประพฤติชอบด้วยวาจา มี ๔ คือ จดเว้นและประพฤติตรงข้ามกับ มุสาวาท ปิสุณวาจา ผรุสวาจา และ สัมผัปปลาปะ

๑๒.๓ มโนสุจริต ความประพฤติชอบด้วยใจ มี ๓ คือ อนภิชชา อพยาบาท และ สัมมาทิฐิ^{๘๔}

๑๓. สันโดษ ๓ หมายถึง ความยินดี ความพอใจ ความยินดีด้วยของของตนซึ่งได้มาด้วยเรี่ยวแรง ด้วยความเพียรโดยชอบธรรม ความยินดีด้วยปัจจัยสี่ตามมีตามได้ ความรู้จักอ้อมรู้จักพอ ไม่มีความอยากได้ในของของผู้อื่น เป็นต้น มี ๓ อย่าง คือ

๑๓.๑ ยถาลาภสันโดษ ยินดีตามที่ได้ ยินดีตามที่พึงได้ คือ ตนได้สิ่งใดมา หรือ เพียรหาสิ่งใดมาได้ เมื่อเป็นสิ่งที่ตนพึงได้ ไม่ว่าจะหยาบหรือประณีตแค่ไหน ก็ยินดีพอใจด้วยสิ่งนั้น ไม่ติดใจอยากได้สิ่งอื่น ไม่เดือดร้อนกระวนกระวายเพราะสิ่งที่ตนไม่ได้ ไม่ปรารถนาสิ่งที่ตนไม่พึงได้หรือเกินไปกว่าที่ตนพึงได้โดยถูกต้อง ชอบธรรม ไม่เพ่งเล็งปรารถนาของที่คนอื่นได้ ไม่ริษยาเขา

๑๓.๒ ยถาลาภสันโดษ ยินดีตามกำลัง คือ ยินดีแต่พอแก่กำลังร่างกายสุขภาพ และวิสัยแห่งการใช้สอยของตน ไม่ยินดีอยากได้เกินกำลัง ตนมีหรือได้สิ่งใดมาอันไม่ถูกกับกำลังร่างกายหรือสุขภาพ เช่น ภิกษุได้อาหารบิณฑบาตที่ แผลงต่อโรคของตน หรือเกินกำลังการใช้บริโภคใช้สอย ก็ไม่หวงแหนเสียดายเก็บไว้ให้เสียเปล่า หรือฝืนใช้ให้เป็นโทษแก่ตน ย่อมสละให้แก่ผู้อื่นที่จะใช้ได้ และรับหรือแลกเอาสิ่งที่ถูกโรคกับตน แต่เพียงที่พอแก่กำลังการใช้สอยของตน

๑๓.๓ ยถาลาภสันโดษ ยินดีตามสมควร คือ ยินดีตามที่เหมาะสมกับตน อันสมควรแก่ภาวะ ฐานะ แนวทางชีวิต และจุดหมายแห่งการบำเพ็ญกิจของตน เช่น ภิกษุไม่ปรารถนาสิ่งของอันไม่สมควรแก่สมณภาวะ หรือภิกษุบางรูปได้ปัจจัยสี่ที่มีค่ามาก เห็นว่าเป็นสิ่งสมควรแก่ท่านผู้ทรงคุณสมบัติอันนับถือ ก็นำไปมอบให้แก่ท่านผู้นั้น ตนเองใช้แต่สิ่งอันพอประมาณ หรือภิกษุบางรูปกำลังประพฤติวัตรขัดเกลาคตน ได้ของประณีตมา ก็สละให้แก่เพื่อนภิกษุรูปอื่นๆ ตนเองเลือกหาของปอนๆ มาใช้หรือตนเองมีโอกาสจะได้ลาภอย่างหนึ่ง แต่รู้ว่าสิ่งนั้นเหมาะสมหรือเป็นประโยชน์แก่ท่านผู้อื่นที่เชี่ยวชาญถนัด สามารถด้านนั้น ก็สละให้ลาภถึงแก่ท่านผู้นั้น ตนรับเอาแต่สิ่งที่เหมาะสมกับตน

อนึ่ง สันโดษ ๓ นี้ เป็นคำอธิบายของพระอรรถกถาจารย์ ซึ่งมุ่งแสดงข้อปฏิบัติของพระภิกษุโดยเฉพาะ ปรากฏในอรรถกถาและฎีกามากมายไม่น้อยกว่า ๑๐ แห่ง คฤหัสถ์พึงพิจารณาประพฤติปฏิบัติตามสมควร^{๘๕}

^{๘๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๐-๙๑

^{๘๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (พิมพ์ที่ บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐๕-๑๐๖.

๑๔. อธิปไตย ๓ หมายถึง ความเป็นใหญ่ ภาวะที่ถือเอาเป็นใหญ่ มี ๓ อย่าง คือ

๑๔.๑ อัตตอธิปไตย ความมีตนเป็นใหญ่ ถือตนเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนาเป็นประมาณ

๑๔.๒ โลกาธิปไตย ความมีโลกเป็นใหญ่ ถือโลกเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนาของโลกรเป็นประมาณ

๑๔.๓ ธัมมาธิปไตย ความมีธรรมเป็นใหญ่ ถือธรรมเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนาความถูกต้อง เป็นจริง สมควรตามธรรม เป็นประมาณ

ท่านกล่าวว่าผู้เป็นอัตตอธิปไตย พึงใช้สติให้มาก ผู้เป็นโลกาธิปไตย พึงมีปัญญาครองตนและรู้พินิจ ผู้เป็นธัมมาธิปไตย พึงประพฤติให้ถูกหลักธรรม ผู้เป็นหัวหน้าหมู่ เป็นนักปกครอง พึงถือธัมมาธิปไตย^{๘๖}

๑๕. ฆราวาสธรรม ๔ หมายถึง ธรรมสำหรับฆราวาส ธรรมสำหรับการครองเรือน หลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์

๑๕.๑ สัจจะ ความจริง ซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริ่งใจ พุดจริง ทำจริง

๑๕.๒ ทมะ การฝึกฝน การข่มใจ ฝึกนิสัย ปรับตัว รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดตนนิสัยแก้ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา

๑๕.๓ ขันติ ความอดทน ตั้งหน้าทำหน้าที่การทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็งทนทาน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอย

๑๕.๔ จาคะ ความเสียสละ สละกิเลส สละความสุขสบายและผลประโยชน์ส่วนตนได้ ใจกว้าง พร้อมที่จะรับฟังความทุกข์ ความคิดเห็น และความต้องการของผู้อื่น พร้อมที่จะร่วมมือช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่คับแคบเห็นแก่ตนหรือเอาแต่ใจตัว^{๘๗}

๑๖. พรหมวิหารธรรม ๔ หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ

๑๖.๑ เมตตา ความรักใคร่ ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั้งหน้า

๑๖.๒ กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

๑๖.๓ มุทิตา ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุขเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

^{๘๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๗.

^{๘๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๓-๑๑๔.

๑๖.๔ อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรักผิดชอบของตน

ผู้ดำรงในพรหมวิหาร ย่อมช่วยเหลือมนุษยสัตว์ทั้งหลายด้วยเมตตากรุณา และย่อมรักษาธรรมไว้ได้ด้วยอุเบกขา ดังนั้น แม้จะมีกรุณาที่จะช่วยเหลือปวงสัตว์แต่ก็ต้องมีอุเบกขาด้วยที่จะมิให้เสียธรรม

พรหมวิหารนี้ บางทีแปลว่า ธรรมเครื่องอยู่ของพรหม ธรรมเครื่องอยู่อย่างพรหม ธรรมประจำใจที่ทำให้เป็นพรหมหรือให้เสมอด้วยพรหม หรือธรรมเครื่องอยู่ของท่านผู้มีคุณยิ่งใหญ่

พรหมวิหาร ๔ เรียกอีกอย่างว่า อัปปมัญญา ๔ เพราะแผ่สม่ำเสมอโดยทั่วไปในมนุษยสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีประมาณ ไม่จำกัดขอบเขต

พรหมวิหารมีในผู้โดยย่อทำให้ผู้นั้นประพฤติปฏิบัติเกื้อกูลแก่ผู้อื่นด้วยสังกะวัตตุเป็นต้น
อนึ่ง ในการที่จะเข้าใจและปฏิบัติพรหมวิหาร ๔ ให้ถูกต้อง พึงทราบรายละเอียดบางอย่าง โดยเฉพาะสมบัติและวิบัติของธรรม ๔ ประการนั้น ดังนี้

ก. ความหมายโดยวิเคราะหส์ัพท

๑. เมตตา มีน้ำใจ เยื่อใยใฝ่ประโยชน์สุขแก่คนทั้งหลาย หรือน้ำใจปรารถนาประโยชน์สุขที่เป็นไปต่อมิตร

๒. กรุณา ทำความสะเทือนใจแก่สาธุชน เมื่อคนอื่นประสบทุกข์ หรือถ้อยถอนทำทุกข์ของผู้อื่นให้หมดไป หรือแผ่ใจไปรับรู้ต่อคนสัตว์ทั้งหลายที่ประสบทุกข์

๓. มุทิตา โมนายินดีต่อผู้ประกอบด้วยสมบัติหรือผลดีนั้นๆ

๔. อุเบกขา คอยมองดูอยู่ โดยละความชวนชวายว่า สัตว์ทั้งหลายจงอย่าผูกเวรกัน เป็นต้น และโดยเข้าถึงความเป็นกลาง

ข. ลักษณะ หน้าที่หรือกิจ (รส) ผลปรากฏ (ปัจจุปฏฐาน) และปทัสถาน (เหตุใกล้)

๑. เมตตา = ในสถานการณ์ที่คนอื่นอยู่เป็นปกติ

ลักษณะ = เป็นไปโดยอาการเกื้อกูลแก่คนสัตว์ทั้งหลาย

หน้าที่ = น้อมนำประโยชน์เข้าไปให้แก่เขา

ผลปรากฏ = กำจัดความอาฆาตแค้นเคืองให้ปราศไป

ปทัสถาน = เห็นภาวะที่น่าเจริญใจของคนสัตว์ทั้งหลาย

๒. กรุณา = ในสถานการณ์ที่คนอื่นตกทุกข์ได้เดือดร้อน

ลักษณะ = เป็นไปโดยอาการปลดปล่อยทุกข์แก่คนสัตว์ทั้งหลาย

หน้าที่ = ไม่นิ่งดูตาย/ทนนิ่งอยู่ไม่ได้ต่อทุกข์ของคนสัตว์ทั้งหลาย

ผลปรากฏ = ไม่เบียดเบียน/อวิหิงสา

ปทัสถาน = เห็นภาวะไรที่พึง/สภาพน่าอนาถของคนสัตว์ทั้งหลายที่ถูกทุกข์ครอบงำ

๓. มุทิตา = ในสถานการณ์ที่คนอื่นมีสุขสำเร็จหรือทำอะไรก้าวไปด้วยดี
 ลักษณะ = พลอยยินดี/ยินดีด้วย
 หน้าที่ = ไม่ริษยา/เป็นปฏิปักษ์ต่อความริษยา
 ผลปรากฏ = ขจัดความริษยา ความไม่ยินดีหรือความทนไม่ได้ต่อความสุข
 สำเร็จของผู้อื่น
 ปทัสถาน = เห็นสมบัติ/ความสำเร็จของคนสัตว์ทั้งหลาย
๔. อุเบกขา = ในสถานการณ์รักษารธรรมตามความรับผิดชอบต่อกรรมที่เขาทำ
 ลักษณะ = เป็นไปโดยอาการเป็นกลางต่อคนสัตว์ทั้งหลาย
 หน้าที่ = มองเห็นความเสมอภาคกันในคนสัตว์ทั้งหลาย
 ผลปรากฏ = ระวังความขัดเคืองเสียใจและความคล้อยตามดีใจ
 ปทัสถาน = มองเห็นภาวะที่ทุกคนเป็นเจ้าของกรรมของตนว่า
 สัตว์ทั้งหลายจักได้สุข พ้นทุกข์ ไม่เสื่อมจากสมบัติที่ได้ถึง
 ตามใจชอบได้อย่างไร

ค. สมบัติ ความสมบูรณ์หรือความสัมฤทธิ์ผล และวิบัติ ความล้มเหลวหรือการ
 ปฏิบัติผิดพลาด ไม่สำเร็จผล

๑. เมตตา สมบัติ = สงบหายไร้ความแค้นเคืองไม่พอใจ
 วิบัติ = เกิดเสนาหา
๒. กรุณา สมบัติ = สงบหายไร้วิหิงสา
 วิบัติ = เกิดความโศกเศร้า
๓. มุทิตา สมบัติ = สงบหายไร้ความริษยา
 วิบัติ = เกิดความสนุกสนาน
๔. อุเบกขา สมบัติ = สงบหายไม่มีความยินดียินร้าย
 วิบัติ = เกิดความเฉยด้วยไม่รู้ (เฉยโง่ เฉยเมย เฉยเมิน)

ง. ข้ำศึก คือ อกุศลซึ่งเป็นศัตรูคู่ปรับที่จะทำลายหรือทำธรรมนั้นๆ ให้เสียไป

๑. เมตตา ข้ำศึกใกล้ = ราคะ
 ข้ำศึกไกล = พยาบาท คือความขัดเคืองไม่พอใจ
๒. กรุณา ข้ำศึกใกล้ = โทมนัส คือความโศกเศร้าเสียใจ
 ข้ำศึกไกล = วิหิงสา
๓. มุทิตา ข้ำศึกใกล้ = โสมนัส (เช่น ดีใจว่าตนจะพลอยได้รับผลประโยชน์)
 ข้ำศึกไกล = อรติ คือความไม่ยินดี ไม่ยินดี ริษยา
๔. อุเบกขา ข้ำศึกใกล้ = อัญญาณูเบกขา (เฉยไม่รู้เรื่อง เฉยโง่ เฉยเมย)
 ข้ำศึกไกล = ราคะ ความใคร่ และปฏิฆะ ความเคือง หรือชอบใจ
 และขัดใจ

จ. ตัวอย่างมาตรฐาน ที่แสดงความหมายของพรหมวิหารได้ชัด ซึ่งคัมภีร์ทั้งหลายมัก

ยกขึ้นอ้าง

๑. เมื่อลูกยังเล็กเป็นเด็กเยาว์วัย

แม่ -เมตตา รักใคร่เอาใจใส่ ถนอมเลี้ยงให้เจริญเติบโต

๒. เมื่อลูกเจ็บไข้เกิดมีทุกข์ภัย

แม่ -กรุณา ห่วงใยปกป้องรักษา หาทางบำบัดแก้ไข

๓. เมื่อลูกเจริญวัยเป็นหนุ่มสาวสวยสง่า

แม่ -มุทิตา พลอยปลาบปลื้มใจ หรือหวังให้ลูกงามสดใสอยู่นานเท่านั้น

๔. เมื่อลูกรับผิดชอบกิจการหน้าที่ของตนจนชวยอยู่ด้วยดี

แม่ - อุเบกขา มีใจนิ่งสงบเป็นกลาง วางเฉยคอยดู

พึงทราบด้วยว่า ฉันทะ คือ กัตตุกัมมตาฉันทะ ความอยากจะทำให้ดี หรือความต้องการที่จะทำให้คนสัตว์ทั้งหลายตั้งงามสมบูรณ์ปราศจากโทษข้อบกพร่อง เช่น อยากให้เขาประสบประโยชน์สุข พ้นจากทุกข์เป็นต้น เป็นจุดตั้งต้น อาทิ ของพรหมวิหารทั้ง ๔ นี้ การข่มระงับกิเลส เช่น นิวรณ์ ได้ เป็นท่ามกลาง สมาริถึงขั้นอุปปนา คือ ภาวะจิตที่มั่นคงเรียบเรียงสนทนิตที่สุด เป็นที่จบของพรหมวิหารทั้ง ๔ นั้น^{๘๘}

๑๗. อริยทรัพย์ ๗ หมายถึง ทรัพย์อันประเสริฐ ทรัพย์คือคุณธรรมประจำใจอย่างประเสริฐ

๑๗.๑ ศรัทธา ความเชื่อที่มีเหตุผล มั่นใจในหลักที่ถือและในการดีที่ทำ

๑๗.๒ ศีล การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย ประพฤติถูกต้องดี

๑๗.๓ หิริ ความละอายใจต่อการทำความชั่ว

๑๗.๔ โอตตัปปะ ความเกรงกลัวต่อความชั่ว

๑๗.๕ พาหุสัจจะ ความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก

๑๗.๖ จาคะ ความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

๑๗.๗ ปัญญา ความรู้ความเข้าใจถ่องแท้ในเหตุผล ดีชั่ว ถูกผิด คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ รู้คิด รู้พิจารณา และรู้ที่จะจัดทำ

อริยทรัพย์ เป็นทรัพย์อันประเสริฐอยู่ในจิตใจ ดีกว่าทรัพย์ภายนอกเพราะไม่มีผู้ใดแย่งชิง ไม่สูญหายไปด้วยภัยอันตรายต่างๆ ทำให้ไม่อ้างว้าง ยากจน และเป็นทุนสร้างทรัพย์ภายนอกได้ด้วย

๑๘. สังคหะวัตถุ ๔ หมายถึง ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือ ยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี หลักการสงเคราะห์

๑๘.๑ ทาน การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน

๑๘.๒ ปิยวาจา หรือ วาจาเป็นที่รัก วาจาพูดต็มน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือ กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยอมตาม

^{๘๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๔-๑๒๗.

๑๘.๓ อุตถจริยา การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

๑๘.๔ สมานัตตาความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอด้วยปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยรวมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี^{๘๙}

๑๙. อิทธิบาท ๔ หมายถึง คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย

๑๙.๑ ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป

๑๙.๒ วิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง

๑๙.๓ จิตตะ ความคิด คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกฝัไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป

๑๙.๔ วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น^{๙๐}

๒๐. พละ ๕ หมายถึง ธรรมอันเป็นกำลัง นั่นคือกำลังอันแห่งการพิจารณาแห่งการกระทำในกิจนั้นๆ มี ๕ อย่าง คือ

๒๐.๑ สัทธา ความเชื่อ

๒๐.๒ วิริยะ ความเพียร

๒๐.๓ สติ ความระลึกได้

๒๐.๔ สมาธิ ความตั้งจิตมั่น

๒๐.๕ ปัญญา ความรู้ทั่วชัด

ธรรม ๕ อย่างนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อินทรีย์ ๕ ธรรมที่เป็นใหญ่ในกิจของตน ที่เรียกว่า อินทรีย์ เพราะความหมายว่า เป็นใหญ่ในการกระทำหน้าที่แต่ละอย่างๆ ของตน คือเป็นเจ้าการ ในการครอบงำเสียซึ่งความไร้ศรัทธา ความเกียจคร้าน ความประมาท ความฟุ้งซ่าน และความหลงตามลำดับที่เรียกว่า พละ เพราะความหมายว่า เป็นพลังทำให้เกิดความมั่นคง ซึ่งความไร้ศรัทธา เป็นต้น แต่ละอย่างจะเข้าครอบงำไม่ได้ พละ หมวดนี้เป็นหลักปฏิบัติทางจิตใจ ให้ถึงความหลุดพ้นโดยตรง^{๙๑}

^{๘๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๓.

^{๙๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๐.

^{๙๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, พ.ศ. ๒๕๔๖, [ออนไลน์] http://www.84000.org/tipitaka/dic/d_item.php?i=228 [๑ สิงหาคม ๒๕๕๖].

๒๑. เบญจธรรม หรือ เบญจกัลยาณธรรม หมายถึง ธรรม ๕ ธรรมอันดีงามทำอย่างคุณธรรมห้าประการ คู่กับเบญจศีล เป็นธรรมเกื้อกูลแก่การรักษาเบญจศีล ผู้รักษาเบญจศีลควรมีไว้ประจำใจ

๒๑.๑ เมตตาและกรุณา ความรักใคร่ปรารถนาให้มีความสุขความเจริญ และความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์ - คู่กับศีลข้อที่ ๑

๒๑.๒ สัมมาอาชีวะ การหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต - คู่กับศีลข้อที่ ๒

๒๑.๓ กามสังวร ความสังวรในกาม, ความสำรวมระวังรู้จักยับยั้งควบคุมตนในทางกามารมณ์ ไม่ให้หลงใหลในรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส - คู่กับศีลข้อที่ ๓

๒๑.๔ สัจจะ ความสัตย์ ความซื่อตรง - คู่กับศีลข้อที่ ๔

๒๑.๕ สติสัมปชัญญะ ระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ คือ ฝึกตนให้เป็นคนรู้จักยังคิด รู้สึกตัวเสมอว่า สิ่งใดควรทำ และไม่ควรทำ ระวังมิให้เป็นคนมัวเมาประมาท - คู่กับศีลข้อที่ ๕

ข้อ ๒ บางแห่งเป็น ทาน การแบ่งปันเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ข้อ ๓ บางแห่งเป็น สทธานโณช ความพอใจด้วยภรรยาตน ข้อ ๕ บางแห่งเป็น อปปรมาทะ ความไม่ประมาท

เบญจธรรมนี้ ท่านผู้เป็นหมวดธรรมขึ้นภายหลัง จึงมีแปลกกันไปบ้าง เมื่อว่าโดยที่มาหัวข้อเหล่านี้ส่วนใหญ่ประมวลได้จากความท่อนท้ายของกุศลกรรมบถข้อต้นๆ^{๔๒}

๒๒. เบญจศีล หรือ ศีล ๕ หมายถึง ความประพฤติชอบทางกายและวาจา การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน

๒๒.๑ ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากการปลงชีวิต เว้นจากการฆ่าการประทุษร้ายซึ่งกันและกัน

๒๒.๒ อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากการถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ เว้นจากการลักโกง ละเมิดกรรมสิทธิ์ ทำลายทรัพย์สิน

๒๒.๓ กาเมสุมิฉฉาจารา เวรมณี เว้นจากการประพฤติดิฉินในกาม เว้นจากการล่วงละเมิดสิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่หวงแหน

๒๒.๔ มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง

๒๒.๕ สุราเมรัยเมชชปามาทภูฐานา เวรมณี เว้นจากน้ำเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ

ศีล ๕ ข้อนี้นี้ ในบาลีชั้นเดิมส่วนมากเรียกว่า สิกขาบท ๕ (ข้อปฏิบัติในการฝึกตน) บ้าง ธรรม ๕ บ้าง เมื่อปฏิบัติได้ตามนี้ ก็ชื่อว่าเป็นผู้มีศีล คือเป็นเบื้องต้นที่จัดว่าเป็นผู้มีศีล คำว่า เบญจศีล ที่มาในพระไตรปิฎก ปรากฏในคัมภีร์ชั้นอุปทาน และพุทธวงศ์ ต่อมาในสมัยหลัง มีชื่อเรียกเพิ่มขึ้นว่า

^{๔๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (พิมพ์ที่ บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๗๕-๑๗๖.

เป็น นิจศีล (ศีลที่คฤหัสถ์ควรรักษาเป็นประจำ) บ้าง ว่าเป็น มนุษยธรรม (ธรรมของมนุษย์หรือธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์) บ้าง^{๙๓}

๒๓. ทิศ ๖ หมายถึง บุคคลประเภทต่างๆ ที่เราต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ทางสังคม ดุจทิศที่อยู่รอบตัว การเป็นผู้บริหารก็เช่นกันย่อมเกี่ยวข้องกับบุคคลเหล่านี้ และพึงรู้ว่าต้องปฏิบัติตนอย่างไรกับบุคคลเหล่านั้น มี ๖ ทิศ^{๙๔} ดังนี้

๒๓.๑ ปุรัตถิมทิศ ทิศเบื้องหน้า คือ ทิศตะวันออก ได้แก่ มารดาบิดา เพราะเป็นผู้มีอุปการะแก่เรามาก่อน

ก. บุตรธิดาพึงบำรุงมารดาบิดา ผู้เป็นทิศเบื้องหน้า ดังนี้

- ๑) ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ
- ๒) ช่วยทำการงานของท่าน
- ๓) ดำรงวงศ์สกุล
- ๔) ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท
- ๕) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

ข. บิดามารดาอย่ามโนเคราะห์บุตรธิดา ดังนี้

- ๑) ห้ามปรามจากความชั่ว
- ๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี
- ๓) ให้ศึกษาศิลปวิทยา
- ๔) หาคู่ครองที่สมควรให้
- ๕) มอบทรัพย์สมบัติให้ในโอกาสอันสมควร

๒๓.๒ ทักขินทิศ ทิศเบื้องขวา คือ ทิศใต้ ได้แก่ ครูอาจารย์ เพราะเป็นทักษิณบุคคลควรแก่การบูชาคุณ

ก. ศิษย์พึงบำรุงครูอาจารย์ ผู้เป็นทิศเบื้องขวา ดังนี้

- ๑) ลูกต้อนรับ
- ๒) เข้าไปหา (เพื่อบำรุง คอยรับใช้ ปรีกษา และรับคำแนะนำ เป็นต้น)
- ๓) ไฟใจเรียน (คือ มีใจรัก เรียนด้วยศรัทธา และรู้จักฟังให้เกิดปัญญา)
- ๔) ประณินันต์ ช่วยบริการ
- ๕) เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ (คือ เอาจริงเอาจัง ถือเป็นกิจสำคัญ)

ข. ครูอาจารย์อย่ามโนเคราะห์ศิษย์ ดังนี้

- ๑) ฝึกฝนแนะนำให้เป็นคนดี
- ๒) สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
- ๓) สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง
- ๔) ยกย่องให้ปรากฏในหมู่คณะ

^{๙๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๕.

^{๙๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๙๘-๒๐๔/๒๐๒-๒๐๖.

๕) สร้างเครื่องคุ้มภัยในสารทิศ (สอนฝึกให้รู้จักเลี้ยงตัวรักษาตนในอันที่จะดำเนินชีวิตต่อไปด้วยดี)

๒๓.๓ ปัจฉิมทิศ ทิศเบื้องหลัง ทิศตะวันตก ได้แก่ บุตรภรรยา เพราะติดตามเป็นกำลังสนับสนุนอยู่ข้างหลัง

ก. สามีบำรุงภรรยา ผู้เป็นทิศเบื้องหลัง ดังนี้

๑) ยกย่องให้เกียรติสมกับฐานะที่เป็นภรรยา

๒) ไม่ดูหมิ่น

๓) ไม่นอกใจ

๔) มอบความเป็นใหญ่ในงานบ้านให้

๕) หาเครื่องประดับมาให้เป็นของขวัญตามโอกาส

ข. ภรรยาย่อมอนุเคราะห์สามี ดังนี้

๑) จัดงานบ้านให้เรียบร้อย

๒) สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี

๓) ไม่นอกใจ

๔) รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้

๕) ขยันไม่เกียจคร้านในงานทั้งปวง

๒๓.๔ อุตตรทิศ ทิศเบื้องซ้าย ทิศเหนือ ได้แก่ มิตรสหาย เพราะเป็นผู้ช่วยให้ข้ามพ้นอุปสรรคภัยอันตราย และเป็นกำลังสนับสนุน ให้บรรลุความสำเร็จ

ก. บุคคลพึงบำรุงมิตรสหาย ผู้เป็นทิศเบื้องซ้าย ดังนี้

๑) เผื่อแผ่แบ่งปัน

๒) พุดจาพินิจ

๓) ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๔) มีตนเสมอ ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน

๕) ซื่อสัตย์จริงใจต่อกัน

ข. มิตรสหายย่อมอนุเคราะห์ตอบ ดังนี้

๑) เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาป้องกัน

๒) เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาทรัพย์สมบัติของเพื่อน

๓) ในคราวมีภัย เป็นที่พึ่งได้

๔) ไม่ละทิ้งในยามทุกข์ยาก

๕) นับถือตลอดถึงวงศ์ญาติของมิตร

๒๓.๕ เหนือทิศ ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ คนรับใช้และคนงาน เพราะเป็นผู้ช่วยทำการงานต่างๆ เป็นฐานกำลังให้

ก. นายพึงบำรุงคนรับใช้และคนงาน ผู้เป็นทิศเบื้องล่าง ดังนี้

๑) จัดการงานให้ทำตามความเหมาะสมกับกำลังความสามารถ

๒) ให้ค่าจ้างรางวัลสมควรแก่งานและความเป็นอยู่

- ๓) จัดสวัสดิการดี มีช่วยรักษาพยาบาลให้ยามเจ็บไข้ เป็นต้น
- ๔) ได้ของแปลกๆ พิเศษมา ก็แบ่งปันให้
- ๕) ให้มีวันหยุดและพักผ่อนหย่อนใจตามโอกาสอันควร

ข. คนรับใช้และคนงานย่อมอนุเคราะห์นาย ดังนี้

- ๑) เริ่มทำการงานก่อนนาย
- ๒) เลิกงานทีหลังนาย
- ๓) ถือน้ำใจต่อของที่นายให้
- ๔) ทำการงานให้เรียบร้อยและดียิ่งขึ้น
- ๕) นำเกียรติคุณของนายไปเผยแพร่

๒๓.๖ อุปริมาทศ ทิศเบื้องบน ได้แก่ สมณพราหมณ์ คือ พระสงฆ์ เพราะเป็นผู้สูงด้วยคุณธรรม และเป็นผู้นำทางจิตใจ

ก. ศกฺษิ์สย้อมบำรุงพระสงฆ์ ผู้เป็นทิศเบื้องบน ดังนี้

- ๑) จะทำสิ่งใด ก็ทำด้วยเมตตา
- ๒) จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา
- ๓) จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา
- ๔) ต้อนรับด้วยความเต็มใจ
- ๕) อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔

ข. พระสงฆ์ย่อมอนุเคราะห์ศกฺษิ์ ดังนี้

- ๑) ห้ามปรามจากความชั่ว
- ๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี
- ๓) อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี
- ๔) ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
- ๕) ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง
- ๖) บอกทางสวรรค์ คือทางชีวิตที่มีความสุขความเจริญให้

๒๔. สาราณียธรรม ๖ หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง ธรรมเป็นเหตุที่ระลึกถึงกัน หลักการอยู่ร่วมกัน ประกอบด้วยธรรม ๖ อย่าง คือ

๒๔.๑ เมตตากายกรรม ตั้งเมตตากายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒๔.๒ เมตตาวาจากรรม ตั้งเมตตาวาจากรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่ประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒๔.๓ เมตตามโนกรรม ตั้งเมตตามโนกรรม ในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่ประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

๒๔.๔ สาธารณโภคี ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน ชื่อนี้ ใช้ อธิปไตยวิภักตโกติ ก็ได้

๒๔.๕ สีสสามัญญตา มีศีลบริสุทธิ์เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้า และลับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ

๒๔.๖ ทิฏฐิสามัญญตา มีทิฏฐิดีงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้า และลับหลัง คือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์ หรือขจัดปัญหา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๕๕} กล่าวว่า ธรรม ๖ ประการนี้ มีคุณคือ เป็นสารณียะ ทำให้เป็นที่ระลึกถึง เป็น ปิยกรณ ทำให้เป็นที่รัก เป็น ครุกรณ ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ ความกลมกลืนเข้าหากัน เพื่อ ความไม่วิวาท เพื่อ ความสามัคคี และ เอ กิภาพ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๒๕. กัลยาณมิตรธรรม ๗ หมายถึง องค์คุณของกัลยาณมิตร คุณสมบัติของมิตรดีหรือมิตรแท้ คือท่านที่คบหรือเข้าหาแล้วจะเป็นเหตุให้เกิดความดีงามและความเจริญ ในที่นี้มุ่งเอามิตรประเภทครูหรือพี่เลี้ยงเป็นสำคัญ^{๕๖}) ประกอบด้วยธรรม ๗ อย่าง คือ

๒๕.๑ ปิโย น่ารัก ในฐานะเป็นที่สบายใจและสนิทนวม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษา ไต่ถาม พุดคุย

๒๕.๒ ครุ น่าเคารพ ในฐานะประพฤติสมควรแก่ฐานะ ให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งใจ และปลอดภัย

๒๕.๓ ภาวนีโย นำเจริญใจ หรือน่ายกย่อง ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญา แท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเฝ้าระวังด้วยซาบซึ้ง ภูมิใจ

๒๕.๔ วตฺตา จ รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

๒๕.๕ วจนกฺขโม อุดหนุนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถามคำแนะนำ วิพากษ์วิจารณ์ อุดหนุน ฟังได้ไม่เบื่อ ไม่ฉุนเฉียว

๒๕.๖ คมภีรณฺจ ถก กตฺตา แลกเปลี่ยนเรื่องเล่าได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อน ให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

^{๕๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (พิมพ์ที่ บริษัท เอส. อาร์. พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๒๐๔.

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๐-๒๐๑.

๒๕.๗ โน จมฺภูฏาเน นิโยชเย ไม่ชักนำในอฐาน คือ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือ ชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย^{๙๗}

๒๖. สัมปยุตธรรม ๗ หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ คุณสมบัติของคนดี ธรรมของผู้ดี ประกอบด้วยธรรม ๗ อย่าง คือ

๒๖.๑ อัมมัญญุตตา ความรู้จักธรรม รู้หลัก หรือ รู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมตา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล เช่น ภิกษุรู้ว่า หลักธรรมข้อนั้นๆ คืออะไร มีอะไรบ้าง พระมหากษัตริย์ทรงทราบว่าการปกครองตามราชประเพณี เป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง รู้ว่าต้องกระทำเหตุอันนี้ๆ หรือกระทำตามหลักการข้อนี้ๆ จึงจะให้เกิดผลที่ต้องการอันนั้นๆ เป็นต้น

๒๖.๒ อัถถัญญุตตา ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือ รู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำหรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้ว่าหลักธรรมหรือภาสิตข้อนั้นๆ มีความหมายว่าอย่างไร หลักนั้นๆ มีความมุ่งหมายว่าอย่างไร กำหนดไว้หรือพึงปฏิบัติเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร การที่ตนกระทำอยู่มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้างดังนี้ เป็นต้น

๒๖.๓ อัถตัญญุตตา ความรู้จักตน คือ รู้ว่า เรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลังความรู้ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป

๒๖.๔ มัตตัญญุตตา ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดี เช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ คฤหัสถ์รู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ พระมหากษัตริย์รู้จักประมาณในการลงทัณฑ์อาชญาและในการเก็บภาษี เป็นต้น

๒๖.๕ กาลัญญุตตา ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่การงาน เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะสมเวลา เป็นต้น

๒๖.๖ ปริสัณญุตตา ความรู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิจริยาที่จะประพฤติดต่อชุมชนนั้นๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิจริยาอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้น

๒๖.๗ ปุคคลัญญุตตา หรือ ปุคคลปรปรัญญุตตา ความรู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอริยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆ ด้วยดี ว่าควรจะคบหรือไม่ จะใช้จะตำหนิ ยกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร เป็นต้น^{๙๘}

^{๙๗} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๘๖/๒๔๗, อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๓๒/๒๒๗, ๒๖๔/๓๐๗, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๗๗/๓๘๘.

^{๙๘} อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๓๑/๑๖๖.

ภิกษุผู้ประกอบด้วยสัปปริสธรรม ๗ ข้อนี้ ชื่อว่า เป็นผู้ประกอบด้วยสังฆคุณครบ ๙ แม้พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระเจ้าจักรพรรดิ ก็ทรงประกอบด้วยธรรมเหล่านี้ ท่านแสดงไว้เฉพาะข้อหลัก ๕ ข้อ คือ ข้อ ๑-๒-๔-๕-๖ จึงทรงยังธรรมจักรและอาณาจักรให้เป็นไปด้วยดี^{๙๙}

๒๗. อปรีหานิยธรรม ๗ หมายถึง ธรรมของกษัตริย์วัชชี หรือ วัชชีอปรีหานิยธรรม ๗ ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว สำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมือง

๒๗.๑ หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์

๒๗.๒ พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ ข้อนี้แปลอีกอย่างหนึ่งว่า : พร้อมเพรียงกันลุกขึ้นป้องกันบ้านเมือง พร้อมเพรียงกันทำกิจทั้งหลาย

๒๗.๓ ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ (อันขัดต่อหลักการเดิม) ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ (ตามหลักการเดิม) ถือปฏิบัติมั่นตามวัชชีธรรม (หลักการ) ตามที่วางไว้เดิม

๒๗.๔ ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววัชชี เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง

๒๗.๕ บรรดากุลสตรีกุลมารีทั้งหลาย ให้อยู่ดีโดยมิถูกข่มเหง หรืออดคร่ำขื่นใจ

๒๗.๖ เคารพสักการะบูชาเจดีย์ ปูนียสถานและปูนียวัตถุ ตลอดถึงอนุสาวรีย์ต่างๆ ของวัชชี ประจำชาติทั้งหลาย ทั้งภายในและภายนอก ไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลีที่เคยให้เคยทำแก่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรามไป

๒๗.๗ จัดให้ความอารักขา ค้ำครอง ป้องกัน อันชอบธรรม แก่พระอรหันต์ทั้งหลาย (ในที่นี้กินความกว้าง หมายถึงบรรพชิตผู้ดำรงธรรมเป็นหลักใจของประชาชนทั่วไป) ตั้งใจว่า ขอพระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังมีได้มา พึงมาสู่แวนแคว้น ที่มาแล้วพึงอยู่ในแวนแคว้นโดยผาสุก^{๑๐๐}

อปรีหานิยธรรม ๗ ประการนี้ พระพุทธเจ้าตรัสแสดงแก่เจ้าวัชชีทั้งหลายผู้ปกครองรัฐ โดยระบอบสามัคคีธรรม (republic) ซึ่งรัฐคู่อริยอมรับว่า เมื่อชาววัชชียังปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ จะเอาชนะด้วยการรบไม่ได้ นอกจากจะใช้การเกลี้ยกล่อมหรือยุแหย่ให้แตกสามัคคี^{๑๐๑}

สรุปว่า จากหลักธรรมทั้งหลายที่กล่าวมาข้างต้นนั้น มีความสำคัญต่อการเป็นผู้บริหาร เนื่องด้วยการเป็นผู้บริหารที่ดีนั้นนอกจากเป็นผู้มีความรู้หลักการบริหารแล้ว ยังต้องมีภาวะผู้นำ เชิงพุทธด้วยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษา เพื่อประสิทธิภาพในการบริหารที่มีคุณภาพ

^{๙๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (พิมพ์ที่ บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๒๑๐.

^{๑๐๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๖๘/๘๖, อัง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๒๐/๑๘.

^{๑๐๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๑-๒๑๒.

๒.๕ หลักสัปปุริสธรรม ๗

๒.๕.๑ ความหมายของหลักสัปปุริสธรรม ๗

สัปปุริสธรรมเป็นธรรมของสัปปุริสชน คือ คนดี หรือคนที่แท้ ซึ่งมีคุณสมบัติความเป็นคนที่สมบูรณ์และถือเป็นคุณธรรมที่สำคัญของการเป็นผู้นำที่สมบูรณ์ ในการนิยามความหมายของสัปปุริสธรรม ๗ มีนักวิชาการหลายท่านได้แสดงทัศนะต่างๆ ไวดังนี้

สัปปุริสธรรม^{๑๐๒} หมายถึง ธรรมของสัปปุริสชน คือ คนดี หรือคนที่แท้ซึ่งมีความเป็นคนที่สมบูรณ์ และถือเป็นคุณธรรมที่สำคัญของการเป็นผู้นำที่สมบูรณ์

จ.เปรียญ^{๑๐๓} กล่าวว่า หลักสัปปุริสธรรม ๗ หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมของคนดี บุคคลที่มีคุณธรรมประจำใจ โดยยึดเอาหลักสัปปุริสธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิต บุคคลที่ยึดเอาหลักสัปปุริสธรรมเป็นธรรมประจำใจยังได้ชื่อว่าเป็นผู้ดี เพราะเป็นผู้มีเหตุมีผลในการปฏิบัติตน เมื่อบุคคลรู้จักเหตุผลแล้ว การปฏิบัติตนก็เพียบพร้อมด้วยความดี คือ รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักชุมชน รู้จักบุคคล แล้วบุคคลนั้นเป็นคนดี คือ สัตบุรุษ ในทางพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นคนดี เพราะเป็นผู้รักสงบ รักความเที่ยงธรรม รู้จักหน้าที่ของตน รู้จักกาลเทศะ มีเหตุมีผลในการทำงาน โดยเฉพาะผู้ที่ทำหน้าที่ปกครองคนอื่น จะสามารถบริหารงานได้อย่างราบรื่น

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)^{๑๐๔} ได้ให้ความหมายว่า สัปปุริสธรรม หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมของคนดี ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ มี ๗ ประการ คือ ๑. ธัมมัญญตา รู้หลักหรือรู้จักเหตุ ๒. อัตถัญญตา รู้ความมุ่งหมายหรือรู้เหตุผล ๓. อัตตัญญตา รู้จักตน ๔. มัตตัญญตา รู้จักประมาณ ๕. กาลัญญตา รู้จักกาลเวลา ๖. ปริสสัญญตา รู้จักชุมชนสังคม ๗. ปุคคลัญญตา รู้จักบุคคล คุณธรรม ๗ ประการ อันเป็นคุณสมบัติภายในตัวผู้นำ ซึ่งมีคุณสมบัติทั้ง ๗ ประการนี้ เป็นองค์ประกอบและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกันอย่างสมบูรณ์ ที่จะทำให้อนุรักษ์สามารถจัดการ สามารถปฏิบัติ การในการะงานทุกอย่างให้บรรลุผลสำเร็จได้ตามเป้าหมาย

สรุปได้ว่า หลักสัปปุริสธรรม ๗ คือ คุณธรรมที่สำคัญ สำหรับสัปปุริสชน หรือคนดี และเป็นคุณธรรมสำคัญของผู้นำที่สมบูรณ์แบบด้วยคุณธรรมทั้ง ๗ ประการยอมนำบุคคลนั้นไปสู่ความ มีคุณค่าอย่างแท้จริง เรียกได้ว่าเป็นคนสมบูรณ์แบบ^{๑๐๕} เป็นคนดีแท้ เป็นบุคคลที่นาคบหาสมาคมด้วย เป็นอย่างยิ่ง ซึ่งการกระทำหรือพฤติกรรมของเขา มีความเหมาะสมถูกต้อง ปราศจากความผิดพลาด นำพาประโยชน์มาใหทั้งแกตนเองและสังคมโดยรวม สามารถนำชุมชน สังคม และประเทศชาติ ไปสู่ความสันติสุขและความเจริญก้าวหน้าตลอดไป

^{๑๐๒} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๑.

^{๑๐๓} พระสามารถ อานนโท, “ภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

^{๑๐๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสนฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๗๖.

^{๑๐๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), ธรรมบุญชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔.

๒.๕.๒ ความเป็นมาของหลักสัปปริสธรรม ๗

หลักสัปปริสธรรม ๗ นี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในธัมมัญญสูตร^{๑๐๖} ความว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๗ ประการนี้ เป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ฯลฯ เป็นเพื่อนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก สัปปริสธรรมธรรม ๗ ประการใดแกอะไรบาง กล่าวคือภิกษุในธรรมวินัยนี้ คือ ๑. เป็นธัมมัญญ ๒. เป็นอรรถัญญ ๓. เป็นอรรถัญญ ๔. เป็นมัตตัญญ ๕. เป็นกาลัญญ ๖. เป็นปริสัญญ และ ๗. เป็นบุคคลโปรรัญญ^{๑๐๗}

ในพระสูตรนี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึง ธัมมัญญบุคคล ซึ่งหมายถึง ผู้รูธรรม ซึ่งเป็นคุณสมบัติประการที่ ๑ ในคุณสมบัติ ๗ ประการของภิกษุ ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๗ ประการ ย่อมเป็นผู้ควรของการคำนับ นับถือ ยกย่อง ของบุคคลทั้งหลาย ถือเป็นผู้มีคุณค่าอย่างแท้จริง ของมนุษยชาติ คุณสมบัติ ๗ ประการนั้น คือ

๑. เป็นธัมมัญญ หมายถึง เป็นผู้รูธรรม อันเป็นคำสอนที่สำคัญ คือ สุตตะ (พระสูตรต่างๆ) เคยยะ (พระสูตรที่ประกอบด้วยคาถา) เวยยาकरणะ (พระอภิธรรมทั้งหมด) คาถา (พระธรรมบท เถรคาถา เถรีคาถา) อุทาน (พระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงเปล่งอุทานด้วยทรงโสมนัส) อิติวุตตกะ (พระสูตรที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า ขอนี้สมจริง ดังคำที่พระพุทธองค์ตรัส) ชาดก (พระสูตรที่แสดงเรื่องในอดีตชาติของพระพุทธเจ้า) อัปภุตธรรม (พระสูตรที่ประกอบด้วย อิทธิปาฏิหาริย์) เวทลละ (พระสูตรที่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายถามแล้วได้รับความรู้และถามยิ่งๆ ขึ้นไป)

๒. เป็นอรรถัญญ หมายถึง เป็นผู้รู้ความหมายแห่งภาษิต กล่าวคือ เป็นผู้รู้จุดมุ่งหมาย และรู้จักผลว่าผลที่เกิดจากการกระทำมีประโยชน์และตรงตามเป้าหมายที่ตั้งมั่นไว้

๓. เป็นอรรถัญญ หมายถึง เป็นผู้รู้จักตนว่ามีศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา และปฏิภาณ เทาใด ตามหลักแห่งอารยวัติ ๕

๔. เป็นมัตตัญญ หมายถึง เป็นผู้รู้ประมาณในการรับปัจจัย ๔ กล่าวคือ เป็นผู้รู้จักความพอดี ตามหลักแห่งมัชฌิมาปฏิปทาและหลักสันโดษ

๕. เป็นกาลัญญ หมายถึง เป็นผู้รู้จักเวลาอันเหมาะสมที่จะประกอบกิจการงานต่างๆ อย่างถูกต้อง

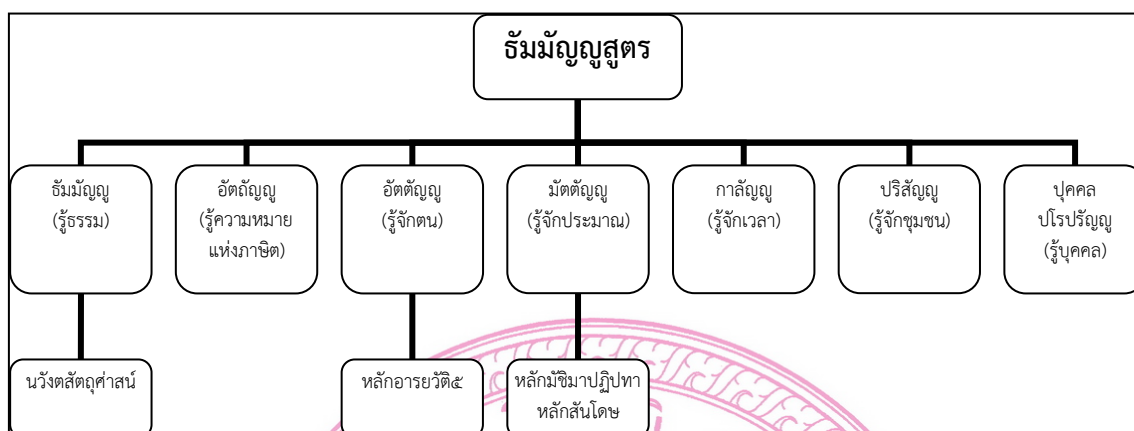
๖. เป็นปริสัญญ หมายถึง เป็นผู้รู้จักวิธีการเขาหาประชุมชน กล่าวคือ เป็นผู้รู้จักชุมชนหรือสังคมอย่างถูกต้อง และเข้าใจถึงวิธีการปฏิบัติอย่างถูกต้องในชุมชนหรือสังคมนั้น

๗. เป็นบุคคลโปรรัญญ หมายถึง เป็นผู้รู้จักเลือกคบคนใหญ่ถูกต้อง

^{๑๐๖} ๑. สุตตก. (ไทย) ๒๓/๖๘/๑๔๓-๑๔๖.

^{๑๐๗} บุคคลโปรรัญญ หมายถึง รู้จักเลือกคน กล่าวคือ รู้ว่าเมื่อคบหาคนใดคุณสมบัติดีไป คุณสมบัติจริยขึ้น จึงเลือกคบคนนั้น เมื่อคบคนใดคุณสมบัติจริยขึ้น คุณสมบัติดีไป ก็ไม่คบคนนั้น.

ความเป็นมาของธัมมัญญสูตรนี้ มีเนื้อหาตามโครงสร้างที่แสดงดังนี้

แผนภูมิที่ ๒.๑ โครงสร้างของธัมมัญญสูตร
ที่มา : นันทวรรณ อีสรานันชัย, ๒๕๕๐, หน้า ๕๙.

๒.๕.๓. บทบาทของภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรม ๗

หลักธรรมสัปปริสธรรม ๗^{๑๐๘} มีส่วนการดำเนินกิจกรรมต่างๆ จะมีความ เหมาะสมกับ ความเป็นภาวะผู้นำปรากฏพุทธโอวาทเรื่องธรรมของคนดี (สัตบุรุษ) คนที่สมบูรณ์แบบ หรือมนุษย์ โดยสมบูรณ์ ซึ่งถือว่าเป็นสมาชิกที่ดี มีคุณค่า ที่แท้จริงของมนุษยชาติ มีธรรมะ หรือคุณสมบัติที่ เรียกว่าหลักสัปปริสธรรม ๗ ประการคือ

๒.๕.๓.๑ ธัมมัญญตา รู้หลักและรู้จักเหตุ คือรู้หลักการและกฎเกณฑ์ของสิ่ง ทั้งหลายที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิตในการปฏิบัติกิจหน้าที่และดำเนินกิจการต่างๆ รู้เข้าใจ สิ่งที่ตน ประพฤติปฏิบัติตามเหตุผล เช่นรู้ว่า ตำแหน่งฐานะ อาชีพ การงานของตน มีหน้าที่และความ รับผิดชอบอย่างไร มีอะไรเป็นหลักการ จะต้องทำอะไรอย่างไรจึงจะเป็นเหตุให้บรรลุถึงผลสำเร็จที่ เป็นไปตามหน้าที่และความรับผิดชอบนั้นๆ ดังนี้ เป็นต้น ตลอดจนถึงขั้นสูงสุดคือรู้เท่าทันกฎธรรมดา หรือ หลักความจริงของธรรมชาติ เพื่อปฏิบัติต่อโลกและชีวิตอย่างถูกต้อง มีจิตใจเป็นอิสระ ไม่ตกเป็นทาส ของโลกและชีวิตนั้น ดังนั้นเมื่อนำหลักธรรมศึกษาสามารถที่จะพิจารณาคุณสมบัติและบทบาทของผู้นำ ได้ดังนี้

คุณสมบัติของผู้นำ

๑. เป็นผู้มีความวิสัยทัศน์กว้างไกลและมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
๒. เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในระบบการบริหารอย่างดี
๓. มีความกล้าในการตัดสินใจอย่างรอบคอบและถูกต้อง
๔. เป็นผู้มีความรับผิดชอบสูง

บทบาทผู้นำ

๑. กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ขององค์กร

^{๑๐๘}ที่.ปา๑๑/๓๓๑/๒๖๔;๔๓๙/๓๑๒; อัง.สตตก.๒๓/๖๕/๑๑๔.

๒. วางนโยบายควบคุมสั่งการให้กิจการงานต่างๆ บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

๓. มุ่งพัฒนาองค์กรให้มีคุณภาพ มีความก้าวหน้าสม่ำเสมอ เพื่อให้องค์กรสามารถดำรงอยู่ได้ตลอดไปในยุคโลกาภิวัตน์

๒.๕.๓.๒ อัตถัญญตา รู้ความหมายและรู้จักผล คือรู้ความหมายและความมุ่งหมายของ หลักการที่ตนปฏิบัติเข้าใจวัตถุประสงค์ของกิจการที่ตนกระทำ รู้ว่าหลักการนั้นๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร รู้ว่าที่ตนทำอยู่อย่างนั้นๆ ดำเนินชีวิตอย่างนั้นๆ เพื่อประสงค์ประโยชน์ หรือควรจะได้บรรลุถึงผลอะไรที่ไม่มีหน้าที่ ตำแหน่ง หรือควรจะได้บรรลุถึงผลอะไร ที่ให้มีหน้าที่ ตำแหน่ง ฐานะการงานอย่างนั้นๆ เขากำหนดวางกันไว้ เพื่อความมุ่งหมายอะไร กิจการที่ตนทำอยู่ขณะนี้ เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้าง เป็นผลดีหรือผลเสียอย่างไรดังนี้เป็นต้น ตลอดจนถึงขั้นสูงสุด คือ รู้ความหมายของ คติธรรมดา และประโยชน์ที่เป็นสาระของชีวิต ดังนั้นเมื่อนำหลักธรรมศึกษา สามารถที่จะพิจารณาคุณสมบัติและบทบาทของผู้ผู้นำ ได้ดังนี้

คุณสมบัติของผู้ผู้นำ

๑. เป็นผู้มิวิสัยทัศน์กว้างไกลและมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
๒. เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในระบบการบริหารอย่างดี
๓. มีความกล้าในการตัดสินใจอย่างรอบคอบและถูกต้อง
๔. เป็นผู้มีความรับผิดชอบสูง

บทบาทผู้นำ

๑. กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ขององค์กร
๒. วางนโยบายควบคุม สั่งการให้กิจการงานต่างๆ บรรลุเป้าหมายตาม

วัตถุประสงค์ที่วางไว้

๓. มุ่งพัฒนาองค์กรให้มีคุณภาพ มีความก้าวหน้าสม่ำเสมอ เพื่อให้องค์กรสามารถดำรงอยู่ได้ตลอดไปในยุคโลกาภิวัตน์^{๑๐๙}

๒.๕.๓.๓ อัตถัญญตา รู้จักตน คือ รู้ตามเป็นจริงว่า ตัวเรานั้นว่าโดยฐานะ ภาวะเพศ กำลัง ความรู้ ความถนัด ความสามารถและคุณธรรมเป็นต้น เท่าไรอย่างไร แล้วประพฤติปฏิบัติให้ เหมาะสม และรู้จักแก้ไขปรับปรุงส่งเสริม ทำการต่างๆ ให้สอดคล้องถูกจุด ตรงทางที่จะให้เจริญงอกงามบังเกิดผลดีเมื่อนำหลักธรรมศึกษาสามารถที่จะพิจารณาคุณสมบัติและบทบาทของผู้ผู้นำได้ดังนี้

คุณสมบัติผู้นำ

๑. เป็นผู้รู้จักความพอดี รู้ธรรมแห่งมัชฌิมาปฏิปทา คือ เดินทางสายกลาง และหลักสันโดษอย่างถูกต้อง
๒. เป็นผู้มีความรอบคอบในการกระทำกิจกรรมอย่างพอเหมาะพอดี

^{๑๐๙} นันทวรรณ อีสรานุวัฒน์ชัย, "ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธธรรม", วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐.

บทบาทผู้นำ

๑. มอบหมายงานให้บุคคลได้อย่างเหมาะสม
๒. กำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ของกิจการงานทุกอย่างด้วยความรอบคอบ

และพอเหมาะ^{๑๑๐}

๒.๕.๓.๔ มัตตัญญูตา รู้จักประมาณ คือ รู้จักพอดี เช่นประมาณในการบริโภค รู้จักประมาณในการใช้จ่ายทรัพย์ รู้จักความพอดี ในการพูด การปฏิบัติกิจและทำการต่างๆ ตลอดจนการพักผ่อนหลับนอนและการสนุกสนานรื่นเริงต่างๆ เมื่อนำหลักธรรมศึกษาสามารถที่จะพิจารณาคุณสมบัติและบทบาทของผู้นำได้ดังนี้

คุณสมบัติของผู้นำ

๑. เป็นผู้สามารถบริหารเวลาได้อย่างถูกต้องเหมาะสม
๒. วางแผนงานทุกอย่างได้อย่างเหมาะสม ทนต่อเหตุการณ์

บทบาทผู้นำ

๑. ควบคุมการใช้งบประมาณอย่างเหมาะสมและคุ้มค่า
๒. แก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ถูกต้องตามลำดับความสำคัญก่อนหลัง

๒.๕.๓.๕ กาลัญญูตา รู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่พึงได้ใช้ในการประกอบกิจการทำหน้าที่การทำงานปฏิบัติการต่างๆ และเกี่ยวข้องกับผู้อื่น เช่น รู้ว่า เวลาไหนควรทำอะไร และทำให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้กันเวลาให้พอเวลา ให้เหมาะสม ให้ถูกเวลา เป็นต้น เมื่อนำหลักธรรมข้อดีมาพิจารณาแล้วย่อมสามารถสรุปสมบัติและบทบาทหน้าที่ของผู้นำได้ดังนี้

คุณสมบัติของผู้นำ

๑. เป็นผู้มีความสามารถในการสื่อสารและมีมนุษยสัมพันธ์อย่างดีในทุกสังคม
๒. มีความรอบรู้ในสถานการณ์โลกอย่างดี

บทบาทผู้นำ

๑. ควบคุมความสัมพันธ์ในกลุ่มและสร้างความสัมพันธ์ที่ดี
๒. แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ถูกต้องตามสถานการณ์อย่างเหมาะสม

๒.๕.๓.๖ ปริสัณญูตา รู้จักชุมชน คือ รู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมนุมและชุมชน รู้การกันควร ประพฤติ ปฏิบัติในถิ่นที่ชุมชน และต่อชุมชนนั้นว่า ชุมชนนี้เมื่อไปหา ควรต้องทำกิจอย่างนี้ควรต้องทำกิจอย่างนี้ควรต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้มีระเบียบวินัยอย่างนี้ มีวัฒนธรรมประเพณีอย่างนี้ มีความต้องการอย่างนี้ ควรเกี่ยวข้อง ควรต้องสงเคราะห์ ควรรับใช้ ควรบำเพ็ญประโยชน์ให้อย่างนี้ๆ เป็นต้น เมื่อนำหลักธรรมศึกษาสามารถที่จะพิจารณาคุณสมบัติและบทบาทของผู้นำ ได้ดังนี้

คุณสมบัติของผู้นำ

๑. เป็นผู้มีความสามารถในการสื่อสารและมีมนุษยสัมพันธ์อย่างดีในทุกสังคม
๒. มีความรอบรู้ในสถานการณ์โลกอย่างดี

^{๑๑๐} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๖๖.-๘๘.

บทบาทผู้นำ

๑. ควบคุมความสัมพันธ์ในกลุ่มและสร้างความสัมพันธ์ที่ดี
๒. แก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ถูกต้องตามสถานการณ์อย่างเหมาะสม^{๑๑๑}

๒.๕.๓.๗ บุคคลัญญา รู้จักบุคคล คือ รู้จักและเข้าใจความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอัธยาศัย ความสามารถ และคุณธรรมเป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้จักที่จะปฏิบัติต่อบุคคลอื่นด้วยดีว่า ควรจะคบหรือไม่ ได้คดีอะไร จะสัมพันธ์เกี่ยวข้อง จะใช้ จะยกย่อง จะตำหนิ หรือจะแนะนำสั่งสอนอย่างไรจึงจะได้ผลดี^{๑๑๒} เมื่อนำหลักธรรมศึกษาสามารถที่จะพิจารณาคุณสมบัติและบทบาทของผู้นำ ได้ดังนี้

คุณสมบัติของผู้นำ

๑. เป็นผู้มีความสามารถในการสื่อสารประสานงานทุกอย่างในองค์กรและสังคมได้อย่างดี

๒. มอบหมายงานได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

บทบาทผู้นำ

๑. มอบหมายงานได้อย่างถูกต้องเหมาะสม
๒. การพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ
๓. การพัฒนาบุคลากรให้ทำงานเป็นทีม

๒.๖ เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ และในวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพนั้นนั้น เป็นกระบวนการค้นหาความจริงในสภาพที่เป็นอยู่โดยธรรมชาติ เป็นการสืบค้นโดยมองภาพรวมอย่างรอบด้าน ทุกแง่ทุกมุม ด้วยนักวิจัยเองและโดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ตีความหมายแบบอุปนัยหรืออุปมาน (Inductive analysis) เพื่อให้เข้าใจ “โลก” หรือมีมติความเป็นจริงของบุคคลในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมขณะนั้น^{๑๑๓}

ลักษณะสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพอยู่ที่ลักษณะของข้อมูล และวิธีการวิเคราะห์หวัจย กล่าวคือข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพจะมีลักษณะเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ เช่น พฤติกรรม ความรู้สึกนึกคิด ขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคม เป็นต้น ซึ่งในบางลักษณะไม่สามารถวัดในเชิงปริมาณได้ หรือวัดได้แต่สื่อความหมายไม่ชัดเจนเพียงพอ ส่วนวิธีการวิเคราะห์หวัจยนั้น จะเป็นการรวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกต หรือการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการที่ไม่มีโครงสร้างแน่นอน เมื่อต้องการศึกษาปัญหาใดก็สังเกต หรือสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องกับปัญหานั้น โดยสังเกตหรือสัมภาษณ์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติอย่างละเอียดทุกแง่ทุกมุม และนำผลมาวิเคราะห์หวัจยเพื่อหาข้อสรุป

^{๑๑๑} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๖๖.-๖๘.

^{๑๑๒} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๖๖.-๖๘.

^{๑๑๓} นิศา ชูโต, การวิจัยเชิงคุณภาพ, (กรุงเทพมหานคร : พี เอ็น การพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๘.

ลักษณะการวิจัยเชิงคุณภาพนั้น มีสาระสำคัญ ดังนี้

๑. การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (unstructured Interview) เพียงแต่มีโครงการของคำถามสำหรับเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ให้ตรงกับวัตถุประสงค์การวิจัย

๒. การอภิปรายกลุ่มเฉพาะ (Focus group Discussion) หรือการระดมความคิด ได้แก่ การนำผู้ให้ข้อมูลมารวมกันเป็นกลุ่มเล็กๆ แล้วถามคำถามเพื่อให้กลุ่มให้ข้อมูลโดยการอภิปราย

๓. การสังเกตพฤติกรรมหรือวิธีการปฏิบัติการ เป็นวิธีเก็บข้อมูลเพื่อการเสาะแสวงหาข้อมูลจากกลุ่มเล็ก เทคนิคนี้ต้องใช้ผู้ชำนาญในการสังเกตวิเคราะห์และมีความอดทนในการสังเกตที่ต้องใช้เวลา

๔. การวิเคราะห์เนื้อหาสาระจากเอกสาร เป็นวิธีหนึ่งที่ใช้ร่วมกับวิธีรวบรวมข้อมูลแบบอื่น โดยเฉพาะในการอ่านเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ผลจากการอ่านจะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถออกแบบการวิจัยได้เหมาะสม เลือกเทคนิควิเคราะห์ เขียนรายงาน และอภิปรายผลได้กว้างขวางลึกซึ้ง

การวิจัยเชิงคุณภาพนั้นไม่จำเป็นต้องใช้สาระสำคัญครบทั้ง ๔ ประการ ก็ได้ อาจจะเลือกอย่างหนึ่งอย่างใดหรือเลือกอย่างใดเข้าอีกอย่างก็ได้

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เพื่อที่จะทราบถึงการใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษาตามหลักสัปตปฐจธรรม ๗ ของผู้บริหารในการบริหารสถานศึกษา ผู้วิจัยได้ประมวลเทคนิคและวิธีการในการวิจัยที่มีความเกี่ยวเนื่องกันไว้เพื่อความเข้าใจ ดังนี้

๒.๖.๑ สาระสำคัญจากเอกสาร

การศึกษาวิจัยนี้ได้ศึกษาจากเอกสารต่างๆ ที่มีผู้เชี่ยวชาญได้อธิบายไว้ ผู้วิจัยได้นำสรุปเพื่อให้ได้สาระสำคัญจากเอกสารเหล่านั้น โดยเอกสารเหล่านั้นผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้ามาจากพระไตรปิฎกทั้งฉบับภาษาไทยและภาษาบาลี อรรถกถาฎีกาต่างๆ เกี่ยวกับหลักธรรมที่สอดคล้องกับภาวะผู้นำและการบริหารสถานศึกษา และศึกษาหลักสัปตปฐจธรรม ๗ โดยเฉพาะ จากนักปราชญ์หลายท่านที่ท่านได้เขียนไว้ รวมไปถึงศึกษาค้นคว้าจากหอสมุดแห่งชาติ หอสมุดจากสำนักศึกษาและสถานศึกษาต่างๆ และยังมีบทความต่างๆที่ท่านผู้รู้ได้เขียนไว้จากระบบออนไลน์ จากเอกสาร วารสารต่างๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลในการวิเคราะห์เนื้อหาสาระในการศึกษาวิจัย

๒.๖.๒ การสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus Group Interview)

จอห์น เครสเวลล์ (John W.Creswell) ^{๑๑๔} ได้ให้ความหมายของการสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus Group Interview) ว่า เป็นกระบวนการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์กับกลุ่มเป้าหมายเล็กๆ ประมาณ ๔-๖ คน โดยผู้วิจัยจะเตรียมคำถามกว้าง ๆ ประมาณ ๒-๓ คำถาม และพยายามจับประเด็นคำตอบของแต่ละคนในกลุ่ม พร้อมกับเสริมว่า การสัมภาษณ์กลุ่ม (FGI) หรือ การสนทนากลุ่ม (FGD) ถูกใช้เพื่อรวบรวมความเข้าใจร่วมกันจากแต่ละบุคคลหลาย ๆ คนเช่นเดียวกับการเข้าใจความคิดเห็นของกลุ่มเฉพาะที่ผู้วิจัยสนใจ การสัมภาษณ์กลุ่ม เป็นกระบวนการรวบรวมข้อมูลโดยอาศัยการสัมภาษณ์กับกลุ่มคนประมาณ ๔-๖ คนโดยปกติ ผู้วิจัยจะถามคำถามกว้างๆ ทั่วไป

^{๑๑๔} John W.Creswell, *Educational Research*, (Merrill Prentice Hall, 2002), p. 644.

๒-๓ ประเด็น และพยายามจับประเด็นคำตอบจากผู้ถูกสัมภาษณ์แต่ละคนทุกคนในกลุ่ม การดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มจะได้ข้อมูลที่ถ้าผู้ถูกสัมภาษณ์มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างการสัมภาษณ์ด้วยกันเป็นอย่างดี และเมื่อกลุ่มผู้ถูกสัมภาษณ์มีลักษณะคล้ายกันและให้ความร่วมมือต่อกันและกัน การสัมภาษณ์กลุ่มจะเป็นกระบวนการที่เหมาะสมเมื่อผู้วิจัยมีเวลาที่จำกัด และผู้ถูกสัมภาษณ์มีความสนใจในข้อมูลที่จะตอบ รวมไปถึงผู้ถูกสัมภาษณ์บางคนอาจไม่เต็มใจที่จะให้ข้อมูลบางเรื่องที่ผู้สัมภาษณ์

การสัมภาษณ์เป็นวิธีการศึกษาค้นคว้าที่ใช้กันโดยทั่วไปในวิชาสังคมศาสตร์ เป็นรูปแบบของปฏิสัมพันธ์ผู้สอบถามและผู้ตอบ ภายใต้กฎเกณฑ์ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมข้อมูล เป็นการสนทนาร่วมกันมีจุดมุ่งหมายเป็นหลัก มีความยืดหยุ่น ผู้สัมภาษณ์มีโอกาสอธิบายขยายความหรือซักถามเพิ่มเติมติดต่อกันเพื่อให้ผู้ตอบเข้าใจจุดประสงค์ของผู้สัมภาษณ์ ทั้งยังสามารถเปลี่ยนสถานการณ์หรือหาทางวกกลับเมื่อผู้พูดตอบไม่ตรงคำถาม การสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท

๑.๑ แบบของการสัมภาษณ์ แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท ดังนี้

๑.๑.๑ การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง หรือการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Structured Interview or Formal Interview) มีลักษณะคล้ายแบบสอบถาม เพราะคำถามถูกกำหนดไว้ล่วงหน้า การสัมภาษณ์แบบนี้มีคำถามและข้อกำหนดตายตัว จะสัมภาษณ์ผู้ใดก็ใช้คำถามแบบเดียวกันมีลำดับขั้นตอนเรียงเหมือนกัน โดยปกตินักวิจัยเชิงคุณภาพมักจะไม่ใช้วิธีนี้เป็นวิธีการหลัก เพราะไม่ช่วยให้ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้งและครอบคลุมเพียงพอ โดยเฉพาะในแง่วัฒนธรรม ความหมายและความรู้สึกนึกคิด

๑.๑.๒ การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) เป็นแบบที่มักจะควบคู่กับการสังเกตแบบมีส่วนร่วม มักจะใช้กับวิธีการวิจัยทางชาติพันธุ์วรรณา ซึ่งต้องการข้อมูลที่ละเอียดลึกซึ้งเกี่ยวกับวัฒนธรรมของกลุ่มชน และข้อมูลดังกล่าวเป็นข้อมูลที่ยังไม่มีผู้รวบรวมมาก่อน ข้อมูลที่ได้ถูกนำมาศึกษาวิเคราะห์เพื่อให้เห็นภาพและเข้าใจปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรม ในการสัมภาษณ์แบบนี้ตัวผู้วิจัยมักจะสัมภาษณ์เอง จึงจะรู้ว่าการข้อมูลแบบใด เพื่อวัตถุประสงค์ใด โดยอาจเตรียมแนวคำถามกว้างๆ มาล่วงหน้า การสัมภาษณ์แบบนี้แบ่งออกเป็น ๔ แบบย่อย คือ

๑.๑.๒.๑ แบบแรก เป็นการสัมภาษณ์โดยเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบเพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์มีอิสระที่จะอธิบายแนวความคิดของตนเองไปเรื่อยๆ จึงเหมาะที่จะใช้กับผู้วิจัยที่ยังไม่มีแนวคิดเฉพาะเจาะจงสำหรับข้อมูลที่ได้รับ หากแต่แนวคิดด้านทฤษฎีในเรื่องนั้นๆ ชัดเจนดีอยู่แล้ว

๑.๑.๒.๒ แบบที่สอง เป็นการสัมภาษณ์แบบไม่มีจุดสนใจเฉพาะ (Focus Interview) หรือการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In depth Interview) ผู้สัมภาษณ์มีจุดสนใจอยู่แล้วจึงพยายามหันความสนใจของผู้ถูกสัมภาษณ์ให้เข้าสู่จุดที่สนใจ ผู้วิจัยต้องรู้จักรวบรวมหรือตัดบทโดยไม่ให้ผู้ถูกสัมภาษณ์เกิดความรู้สึกไม่สบายใจและไม่อยากให้ความร่วมมือ

๑.๑.๒.๓ แบบที่สาม เป็นการสัมภาษณ์แบบตะล่อมกล่อมเกล่า (Probe) โดยการซักถามที่ล้วงเอาส่วนลึกของความคิดออกมา ต้องใช้วาทศิลป์เพื่อให้ผู้ตอบเล่าเรื่องทั้งหมดส่วนใหญ่เจ้าหน้าที่ตำรวจหรือทนายความมักนิยมใช้กัน

๑.๑.๒.๔ แบบที่สี่ เป็นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant Interview) โดยการกำหนดตัวผู้ตอบบางคนเป็นการเฉพาะเจาะจง เพราะผู้ตอบนั้นมีข้อมูลที่ตึกซึ่งกว้างขวางเป็นพิเศษ เหมาะสมกับความต้องการของผู้วิจัย เราเรียกบุคคลประเภทนี้ว่า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คุณค่าของผู้ให้ข้อมูลสำคัญอยู่ที่แง่มุมการมองปรากฏการณ์แบบคนใน (Emit) ของเขา ผู้วิจัยจึงไม่ควรเอาความคิดตนเองไปใส่ในระบบความคิดของผู้ให้ข้อมูลสำคัญจนเขาสูญเสียทัศนะแบบคนใน

๑.๒ ขั้นตอนการสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์มีขั้นตอนในการดำเนินการ ดังนี้

๑.๒.๑ ขั้นเตรียมการสัมภาษณ์ โดยการเลือกกลุ่มบุคคลที่จะไปสัมภาษณ์ ควรศึกษาว่าเขาคือใคร เตรียมรายละเอียดต่างๆ วางแผนการสัมภาษณ์ และซักซ้อมการสัมภาษณ์กับผู้อื่นก่อน

๑.๒.๒ ขั้นเริ่มการสัมภาษณ์ ประกอบด้วยแนะนำตัวเอง สร้างบรรยากาศที่เป็นกันเอง บอกวัตถุประสงค์ พูดคุยอุ่นเครื่องก่อนการสัมภาษณ์จริง กรณีที่จะมีการบันทึกหรือใช้เครื่องบันทึกเสียงต้องแจ้งให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ทราบด้วย

๑.๒.๓ ขั้นสัมภาษณ์ ใช้คำถามที่เตรียมไว้ล่วงหน้า เป็นนักฟังที่ดี รู้จักป้อนคำถามให้เหมาะสม ใช้ภาษาที่สุภาพเข้าใจง่าย

๑.๒.๔ ขั้นบันทึกข้อมูล และสิ้นสุดการสัมภาษณ์ ประกอบด้วย การจดบันทึกข้อมูลตามความเป็นจริงเฉพาะใจความสำคัญ รับทำการบันทึกการสัมภาษณ์ให้แนบไว้กับบันทึกการสัมภาษณ์นั้นด้วย

๑.๓ การบันทึกคำตอบ สำหรับการบันทึกคำตอบจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยมีโอกาสเลือกได้ ๒ วิธี คือ

๑.๓.๑ ใช้เทปบันทึกเสียงช่วย ซึ่งอาจจะทำให้สับสนและเป็นทางการมากเกินไป

๑.๓.๒ บันทึกการสัมภาษณ์ในขณะที่สัมภาษณ์และเขียนรายละเอียดภายหลัง

๑.๔ หลักการบันทึกคำตอบในการบันทึกคำตอบ ครอบคลุมข้อมูลดังต่อไปนี้

๑.๔.๑ ทัศนคติของผู้ให้สัมภาษณ์และต่อการสำรวจ

๑.๔.๒ ลักษณะปกติของผู้ให้สัมภาษณ์ ที่อยู่อาศัยหรือองค์ประกอบอื่นๆ ในชีวิตของผู้ให้สัมภาษณ์

๑.๔.๓ องค์ประกอบใดๆ ที่มีอิทธิพลต่อการสัมภาษณ์ เช่น การขัดจังหวะ ความยุ่งยากเกี่ยวกับภาษา ผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ตอบคำถามบางข้อ

๑.๔.๔ ข้อมูลอื่นๆ นอกเหนือจากคำตอบจากการสัมภาษณ์ เช่น สภาพแวดล้อม อาคารสถานที่ สภาพการจัดการ โดยการสังเกต

๒.๖.๓ การวิเคราะห์สาระ (Content analysis)

การวิเคราะห์สาระ หรือการวิเคราะห์เนื้อเรื่องมาจากภาษาอังกฤษว่า Content Analysis หมายถึง วิธีวิทยาการวิจัยที่ใช้กระบวนการหลายแบบมาสรุปอ้างอิงผลที่ได้จากข้อความหลักการ

สำคัญของการวิเคราะห์สาระ คือ การจำแนกคำ กลุ่มคำ ประโยค จากข้อความเข้ากลุ่มจากนั้นจึงจัดกลุ่มนำเสนอข้อค้นพบ พร้อมทั้งแปลความหมาย^{๑๑๕} การวิเคราะห์สาระหรือการวิเคราะห์เนื้อเรื่องเป็นเทคนิคทางการวิจัยอย่างหนึ่ง เพราะต้องอาศัยกระบวนการจัดการทำข้อมูลเพื่อให้ได้มาซึ่งความเชื่อถือได้ สื่อความหมายกันได้อย่างมีระบบ เป็นตัวเลขได้ และมีความเป็นปรนัย^{๑๑๖}

ลักษณะทั่วไปในการวิเคราะห์สาระ^{๑๑๗} มีดังนี้

๑. ใช้ระบบวิธีทางวิทยาศาสตร์และสรุปเกี่ยวกับข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์ไว้ว่า
 - ๑.๑ ข้อมูลที่หามาได้ ไม่ได้มีความหมายเดียว แต่สามารถแปลความหมายได้หลายอย่าง
 - ๑.๒ ความหมายที่วิเคราะห์ได้นั้น ไม่จำเป็นต้องนำไปใช้กับเรื่องอื่นๆนอกเหนือไปจากเรื่องที่กำลังทำการศึกษายู่
๒. การตรวจสอบข้อมูลที่ได้รับกับเนื้อหาของเรื่องที่ศึกษา จะทำในรูปแบบที่เป็นระบบ มีมาตรฐาน มีตัวบ่งชี้ที่ชัดเจน มีตัวแทนความหมายของเรื่องแต่ละประเด็น มีการติดต่อสื่อสารข้อมูลโดยใช้กระบวนการเชิงตรรกะที่มีเหตุผลประกอบ
๓. การวิเคราะห์ข้อมูลต้องอาศัยการศึกษาอย่างละเอียด และมองหลายๆ ด้านเช่น องค์ประกอบของเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบภายในและภายนอก และสิ่งที่กำลังเปลี่ยนไป ทั้งทางบวกและทางลบ ผลที่ได้จากการมองหลายๆ ด้านจะเป็นแนวโน้มซึ่งเขียนออกมาเป็นโครงร่างได้
๔. มาตรฐานของการวิเคราะห์จะวัดได้จากการประเมิน ซึ่งสามารถแยกแยะออกเป็นประเด็นๆ ได้ และสามารถตรวจสอบได้ เช่น ดูจากตัวบ่งชี้หรือสิ่งที่แสดงอาการบ่งบอกของเรื่องราวต่างๆ
๕. การตรวจสอบว่าการวิเคราะห์มีความเที่ยงตรงเพียงใดได้จากตัวบ่งชี้ ๓ ประการ คือ
 - ๕.๑ ความถี่ที่ปรากฏขึ้นเกี่ยวกับเรื่องรำนั้นๆ
 - ๕.๒ แนวโน้มที่เกิดขึ้นหรือได้รับการกล่าวถึงในช่วงเวลาดังกล่าว
 - ๕.๓ ความเชื่อในเรื่องราวของกลุ่มคนทั้งในและนอกวงการ มีมากน้อยเพียงใดซึ่งแปรเปลี่ยนไปตามสภาวะ
๖. ข้อมูลที่ได้จากภาษาที่ใช้สื่อสารและนำมาวิเคราะห์ได้จากหลายทางคือ
 - ๖.๑ สาระเรื่องราวที่ได้จากการจัดลำดับความสำคัญของสิ่งพิมพ์ต่างๆ ถ้าตรงกันมากๆ จะเป็นการบ่งชี้ถึงความเที่ยงตรงภายนอกของประเด็นที่สนใจได้
 - ๖.๒ ข้อมูลที่ได้จากการแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องราวที่สำคัญๆ กำลังเป็นที่สนใจในประเทศนั้นๆ และเป็นที่สนใจร่วมกันระหว่างประเทศ

^{๑๑๕} ทรงพล โสภณ, “การพัฒนาแผนกลยุทธ์การจัดการทรัพยากรบุคคลในสถาบันราชภัฏ”, วิทยานิพนธ์ ปริญญาคุณวุฒิบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

^{๑๑๖} อุทุมพร จามรมาน, วิธีวิเคราะห์องค์ประกอบ, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ครั้งที่ ๔, สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๑๕.

^{๑๑๗} Krippendorff, K. (ed), Content analysis : An Introduction to the methodology, Vol.5,USA : sage publication, 1980, p.506.

๖.๓ ข้อมูลจากเอกสารส่วนบุคคล เช่น บันทึกรายส่วนตัว จดหมาย ข้อเขียน โน้ตย่อ

๖.๔ การสัมภาษณ์บุคคล ผู้ทรงคุณวุฒิในประเด็นต่างๆ ที่ได้จัดบันทึกไว้

๖.๕ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มบุคคลในวงการศึกษาที่เกี่ยวข้อง จากการได้ยิน ได้ฟังและสังเกต จะเป็นเรื่องราวที่น่าสนใจ สามารถเลือกบันทึกได้ตรงตามประเด็นที่ต้องการ

๗. การศึกษาถึงกระบวนการทางสถาบัน ส่วนใหญ่จะศึกษาได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิจากเอกสารสรุป จะทำให้ได้หน้าที่ โครงสร้าง กระบวนการดำเนินงาน สภาพสิ่งแวดล้อม รวมถึงการถ่ายทอดความเชื่อระหว่างบุคคลรุ่นต่อรุ่น ฯลฯ และการสื่อสารในสถาบันส่วนใหญ่จะเป็นไปตามกฎระเบียบของสถาบัน หมุนเวียนวนไปมาภายในสถาบัน สามารถวัดเส้นตรงได้ แต่ไม่สามารถวัดเส้นโค้งได้ การวัดความยาวของเส้นโค้งจึงต้องใช้เชือกมาวัดแทนและเชือกสามารถใช้วัดได้ทั้งเส้นตรงและเส้นโค้ง

๘. รูปแบบการวิจัย (Research Design) ของการวิเคราะห์เนื้อหา มักจะจัดลำดับตามธรรมชาติของเรื่องที่ศึกษา ผู้วิจัยต้องสังเกตและบันทึกอย่างละเอียด ชัดเจน และมีความเที่ยง การวิเคราะห์ต้องระมัดระวังให้รอบคอบ เพราะถ้าวิเคราะห์ผิดตอนใดตอนหนึ่งก็จะส่งผลให้แปลความหมายของตอนต่อไปผิดพลาดไปด้วย ซึ่งจะสะสมต่อเนื่องไปเรื่อยๆ ซึ่งถือว่าเป็นจุดอ่อน

๙. วิธีการวิเคราะห์เนื้อหานั้น ผู้วิจัยสามารถแบ่งแยกประเด็นบ่งชี้เป็นเรื่องราว พร้อมทั้งสามารถคาดคะเนข้อมูลเทียบกับพารามิเตอร์ (Parameter) ได้ โดยหาข้อมูลเชิงประจักษ์ให้บ่งชี้ประเด็นภายใต้ขอบเขตที่จะศึกษา โดยต้องมองกลับไปกลับมาระหว่างข้อมูลกับพารามิเตอร์ทำหลายๆ ครั้งเมื่อได้ผลตรงกันก็จะสามารถสรุป

๑๐. ก่อนการเก็บข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์เนื้อหา ต้องกำหนดขอบเขตข้อมูลที่จะศึกษา (Context Unit) ก่อน และวางแผนการเก็บรายละเอียดที่ต้องบันทึก (Recording Unit) ซึ่งสิ่งที่บันทึกต้องสามารถเป็นตัวบ่งชี้สาระอย่างเฉพาะเจาะจงได้ และแยกประเภทเป็นประเด็นๆ ได้

การวิเคราะห์สาระเป็นเทคนิควิธีการหนึ่งที่ใช้ในการวิจัย ซึ่งมีความเที่ยงตรงสูงที่เกิดจากการอ้างอิงภายใน ตามบริบทของข้อมูลนั้นสามารถตรวจสอบได้ด้วยการทำซ้ำ มีวิธีดำเนินการตามประเด็นหลักๆ ๒ ประเด็น คือ

๑. ใช้วิธีตีความหมาย จากเรื่องราวที่สัมภาษณ์ที่สนทนา ซึ่งเป็นภาษาพูดและจากเอกสารที่เป็นภาษาเขียน

๒. ใช้วิธีการจับประเด็น โดยการนับความพ้องกันของเนื้อหา เรื่องราวภายในระหว่างตัวแปรและข้อมูลที่ศึกษามากกว่าการนับเชิงปริมาณที่เกิดจากการแปลความตามสัญลักษณ์ขอบเขตของการวิเคราะห์สาระ

การวิเคราะห์สาระมีข้อจำกัดที่ต้องคำนึงถึงเมื่อนำไปปฏิบัติดังต่อไปนี้

๑. ข้อมูลที่ได้มาทั้งหมดขึ้นอยู่กับวิธีการสื่อสารเท่านั้นที่มีขึ้นได้ ถ้าการสื่อสารมีน้อยข้อมูลที่ได้นั้นน้อย แต่ถ้าสามารถสื่อสารได้หลายๆ ทาง ข้อมูลก็จะยิ่งได้รับมากขึ้น

๒. เป็นไปตามบริบทของเรื่องราว คือ จะทำการพิจารณาตีความหรือจับประเด็นตามเนื้อหาที่ปรากฏในบริบทที่กำหนดเป็นเป้าหมายในการศึกษา

๓. ความรู้และประสบการณ์ของผู้วิเคราะห์ จะมีผลมากต่อการตีความหมายของข้อมูล

๔. ข้อมูลที่จัดเก็บไว้ จะต้องดูเป้าหมายของการวิเคราะห์เป็นหลัก
 ๕. การนำข้อมูลที่เก็บหรือบันทึกไว้ไปตีความต่อ นั้น เป็นภารกิจเชิงปัญญาที่ต้องอาศัยความรู้และประสบการณ์ของผู้เก็บข้อมูล
 ๖. ความตรง (Validity) เป็นเกณฑ์พิจารณาสูงสุดที่จะบอกได้ว่าข้อมูลหรือผลงานที่ได้รับจะน่าเชื่อถือเพียงใด
- สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกสาระสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพจากการวิเคราะห์สาระ (Content Analysis) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างในแนวลึก (In-depth structured Interview) เพื่อให้ได้ผลทางการวิจัยและนำไปสรุปผลการวิจัย

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๗.๑ งานวิจัยในประเทศ

๒.๗.๑.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำเชิงพุทธ

พระบุญเรือง จิตธมโม^{๑๑๘} ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ผู้นำในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะวิธีการแก้ปัญหาของพระพุทธเจ้า” ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำ คือ ผู้มีความสามารถในการตัดสินใจในการนำพาตัวเองและคณะให้ดำเนินไปในสถานการณ์หนึ่งๆ ภาวะผู้นำนั้นยังขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพเป็นตัวส่งเสริม ในพระพุทธศาสนาแสดงหลักธรรมไว้สำหรับผู้นำ คือ หลักพรหมวิหาร ๔ อิทธิบาท ๔ สังคหะวัตถุ ๔ ฆราวาสธรรม ๔ ทศพิธราชธรรม ๑๐ และจักรวรรดิวัตร ๑๒ รวมลักษณะของหลักธรรมทั้งหมดแล้วจะต้องเกื้อหนุนให้นักปกครองประสบความสำเร็จในการปกครองทั้งสิ้น

พระมหารุ่งโรจน์ ธมมภูมเมธี^{๑๑๙} ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์หลักภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำ เป็นคุณลักษณะที่จำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งสำหรับผู้นำและผู้บริหารทุกระดับ และเป็นกลไกให้การบริหารงานบรรลุตามวัตถุประสงค์และความหมายของภาวะผู้นำ ยังมีมากมายแล้วแต่จะมีผู้นิยาม ตามทัศนะของพระพุทธศาสนา การที่จะเป็นผู้นำที่ดีที่มีความสามารถ ก็ต้องสร้างภาวะผู้นำให้แก่ตนเองโดยเริ่มพัฒนาที่จิตใจของตน และยึดหลักธรรมในการบริหารงาน ส่วนหลักธรรมสำหรับผู้นำในพระไตรปิฎก ได้แก่ หลักราชสังคหะวัตถุ หลักจักรวรรดิวัตร หลักอภิธานิยธรรม หลักทศพิธราชธรรม หลักหลักอคติธรรม หลักพรหมวิหารธรรม หลักสาราณียธรรม หลักอธิปไตย หลักสัพบุรีธรรม นอกจากนี้ผู้นำยังต้องรู้จักใช้หลักธรรมในการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง ในผลของการศึกษายังพบว่าผู้นำที่มี

^{๑๑๘} พระบุญเรือง จิตธมโม (สุทธิชัย), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ผู้นำในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะวิธีการแก้ปัญหาของพระพุทธเจ้า”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

^{๑๑๙} พระมหารุ่งโรจน์ ธมมภูมเมธี (ศิริพันธ์), “การศึกษาวิเคราะห์หลักภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

ปัญหาในการบริหารงานกับผู้ร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชาส่วนหนึ่งสืบเนื่องจากการขาดภาวะผู้นำที่ประกอบด้วยหลักธรรมดังกล่าวเป็นประการสำคัญ

วนิดา ชูสังข์^{๑๒๐} ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา” ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธศาสนากล่าวถึงภาวะผู้นำ ๒ ลักษณะด้วยกัน คือ ลักษณะของธรรมราชาและลักษณะของเทวราชา หลักธรรมในพระไตรปิฎกที่ผู้นำควรมีและควรนำไปประยุกต์ใช้ ได้แก่ ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร อธิปไตย สังคหัตถุธรรม พรหมวิหารธรรม อคติ สปัจริยธรรม อปริหานิยธรรม และสาราณียธรรม นอกจากนี้ ผู้นำต้องรู้จักใช้หลักธรรมในการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ตนเองและผู้อื่นในผลการศึกษาพบว่าผู้นำที่มีปัญหาในการบริหารงานกับผู้ร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชาส่วนหนึ่ง สืบเนื่องมาจากการขาดภาวะผู้นำที่ประกอบด้วยหลักธรรมดังกล่าวเป็นประการสำคัญ

ธวัชชัย มีประเสริฐ^{๑๒๑} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำของผู้บริหารตามทัศนะของผู้บริหาร ครูและกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสิงห์บุรี ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหาร ตามทัศนะของผู้บริหาร ครูและกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสิงห์บุรี ด้านการทำงานเป็นทีม ด้านมนุษยสัมพันธ์ ด้านการสื่อสาร และ ภาพรวมทั้งสามด้าน เมื่อจำแนกตามอายุ ประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน ขนาดโรงเรียน และระดับการศึกษา พบว่าไม่แตกต่างกัน

สุชาติ โจมเสนาะ^{๑๒๒} ได้ทำงานวิจัย เรื่อง “การศึกษาภาวะผู้นำที่ประกอบด้วยจริยธรรม : กรณีศึกษาชีวิตและผลงานของ ศาสตราจารย์ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์” ผลการวิจัยภาคเอกสารพบว่า ทฤษฎีภาวะผู้นำที่นำมาใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้คือ ๑. ทฤษฎีลักษณะผู้นำ ๒. ทฤษฎีพฤติกรรมผู้นำ สรุปได้ว่า ทฤษฎีลักษณะผู้นำ หมายถึง บุคคลบางคนซึ่งเกิดมาพร้อมด้วยลักษณะบางประการที่จะช่วยสนับสนุนให้เขาเป็นผู้นำได้ เช่น บุคลิกภาพ ความรู้ความสามารถ คุณลักษณะด้านสังคมและคุณลักษณะด้านกายภาพ ส่วนทฤษฎีพฤติกรรมผู้นำ หมายถึง พฤติกรรมของผู้นำจะเป็นเครื่องชี้ถึงแบบและความสำเร็จของความเป็นผู้นำ เช่น พฤติกรรมของผู้นำแบบเผด็จการ พฤติกรรมของผู้นำแบบประชาธิปไตย และพฤติกรรมของผู้นำแบบเสรีนิยม โดยทั้งสองทฤษฎีนั้นสรุปว่า ผู้นำที่พึงประสงค์ต้องมีองค์ประกอบสำคัญ ๓ ประการคือ ๑. ความสมบูรณ์ด้านสติปัญญา ๒. ความเข้มแข็งด้านอารมณ์ และ ๓. ความมีจริยธรรม ผลการสัมภาษณ์ระดับลึกกับนักวิชาการ ๑๐ ท่าน เกี่ยวกับภาวะผู้นำที่ประกอบด้วยจริยธรรมของศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ได้ข้อสรุป

^{๑๒๐} วนิดา ชูสังข์, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

^{๑๒๑} ธวัชชัย มีประเสริฐ, “ภาวะผู้นำของผู้บริหารตามทัศนะของผู้บริหาร ครูและกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสิงห์บุรี”, **วิทยานิพนธ์ ค.ม.**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๕๐).

^{๑๒๒} สุชาติ โจมเสนาะ, “การศึกษาภาวะผู้นำที่ประกอบด้วยจริยธรรม : กรณีศึกษาชีวิตและผลงานของศาสตราจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์”, **วิทยานิพนธ์ อ.ม.**, (นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๕).

ที่ตรงกัน ๓ ประการคือ ๑. เป็นผู้ที่มิสตีปัญญาเป็นเลิศ ๒. เป็นผู้ที่สามารถควบคุมอารมณ์ได้เป็นเยี่ยม ๓. เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับว่ามีคุณธรรมสูง

ประสิทธิ์ เชี่ยวศรี^{๑๒๓} ได้ศึกษาเกี่ยวกับ “การนำเสนอแบบจำลองการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารที่บริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน” ผลการวิจัย พบว่า การวิเคราะห์หลังเคราะห์คุณลักษณะของผู้นำจากเอกสารหลักฐานทางวิชาการแล้วตรวจสอบความสำคัญของคุณลักษณะพบคุณลักษณะของผู้นำ จำนวน ๕ ด้าน ได้แก่ ๑. ด้านความรู้ ๒. ด้านทักษะ ๓. ด้านทัศนคติ ๔. ด้านคุณธรรมจริยธรรม และ ๕. ด้านบุคลิกภาพ ผลการตรวจสอบความเหมาะสมของวิธีการพัฒนาพบวิธีการพัฒนา ๒๔ วิธี และแบบจำลองของการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ประกอบด้วยองค์ประกอบ ๘ ประการ ได้แก่ ๑. หลักการ ๒. วัตถุประสงค์ ๓. วิธีการพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำ ๔. การดำเนินการพัฒนา ๕. การประเมินผลหลังการพัฒนา ๖. การปฏิบัติงานจริงและการทำวิจัยปฏิบัติการ ๗. การนำเสนอผลการวิจัย และ ๘. การประเมินผลและการติดตามผล

สุรศักดิ์ ม่วงทอง^{๑๒๔} ได้ทำงานวิจัยเรื่อง พุทธธรรมกับภาวะผู้นำ ที่พึงประสงค์ ศึกษาเฉพาะกรณีกำนันและผู้ใหญ่บ้าน จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการศึกษาภาคเอกสาร (Documentary research) พบว่า ผู้นำและภาวะผู้นำตามที่ปรากฏในพระสูตร กล่าวถึงกำเนิด ที่มาของกษัตริย์ คือ ผู้เป็นใหญ่ในเขตแดน ไร่นา ภายหลังพัฒนาเป็นราชา คือ ผู้ที่มหาชนให้ยินดี และมหาชนสมมติ ผู้ดำรงสถานภาพผู้ปกครองที่ได้รับฉันทานุมติจากประชาราษฎร์ และมหา จักรพรรดิ ผู้นำหรือผู้ตาม ให้ปฏิบัติตามอุดมการณ์แนวพุทธที่มีหลักธรรมเป็นข้อกำหนด ภาระหน้าที่ พันธกรณีนี้จึงเป็นดัชนีวัดถึงสภาพความเป็นไปของสังคม

นิตยา ปรีชายุทธ^{๑๒๕} ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ประสบการณ์ภาวะผู้นำตามแนวพุทธของหัวหน้าหอผู้ป่วย” โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความหมายและประสบการณ์ภาวะผู้นำตามแนวพุทธของหัวหน้าหอผู้ป่วย ผลการศึกษาแบ่งเป็น ๒ ส่วน ดังนี้ ๑. ความหมายของภาวะผู้นำตามแนวพุทธ หัวหน้าหอผู้ป่วยให้ความหมายไว้ ๒ ประเด็น คือ การปฏิบัติตนเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีและการนำองค์การให้เกิดประโยชน์สูงสุด ๒. ประสบการณ์ภาวะผู้นำตามแนวพุทธของหัวหน้าหอผู้ป่วย ประกอบด้วย ๓ ประเด็นหลัก คือ ๒.๑ นำหลักธรรมมาใช้ในการปฏิบัติตนประกอบด้วย ๗ ประเด็น ได้แก่ ๑. รักษาศีล ๒. ตั้งมั่นอยู่ในความยุติธรรม ๓. สำรวจตนเอง ๔. ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง ๕. พัฒนตนเอง ๖. มองคนอื่นในด้านดี และ ๗. รู้จักอดทน ๒.๒ นำหลักธรรมมาใช้ในการบริหารงาน ประกอบด้วย ๔ ประเด็นย่อย ได้แก่ ๑. มอบหมายงานให้เหมาะสม ๒. ร่วมทุกข์ร่วมสุขในการปฏิบัติงาน ๓. ปฏิบัติงานอย่างมีสติ และ ๔. สอนงาน ๒.๓ นำหลักธรรมมาใช้ในการดูแล

^{๑๒๓} ประสิทธิ์ เชี่ยวศรี, “การนำเสนอแบบจำลองการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารที่บริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาคุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔)

^{๑๒๔} สุรศักดิ์ ม่วงทอง, “พุทธธรรมกับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ : ศึกษาเฉพาะกรณีกำนันและผู้ใหญ่บ้าน จังหวัดนครศรีธรรมราช”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓).

^{๑๒๕} นิตยา ปรีชายุทธ, “ประสบการณ์ภาวะผู้นำตามแนวพุทธของหัวหน้าหอผู้ป่วย”, *วารสารพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน) : ๕๒.

ผู้ได้บังคับบัญชา ประกอบด้วย ๕ ประเด็น ได้แก่ ๑. รู้จักให้ ๒. ใช้คำพูดที่ดี ๓. เปิดใจรับฟังความคิดเห็นคนอื่น ๔. รู้จักการขอโทษ และ ๕. ซื่อสัตย์ต่อกัน

พระเทพปริยัติเมธี, ผศ.ดร.^{๑๒๖} วิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย” ผลการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำเชิงพุทธมี ๓ อย่าง คือ ๑. คุณลักษณะภายนอก คือ มีรูปร่างสง่างาม น่าเคารพศรัทธาเลื่อมใส ตลอดจนมีพลังกำลังแข็งแรง สุขภาพดีและมีความเพียร ๒. คุณลักษณะภายใน คือ มีความรู้ มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความชำนาญในงาน มีมนุษยสัมพันธ์ดี ๓. มีความแตกต่างจากบุคคลอื่น ซึ่งความแตกต่างนี้จะทำให้ผู้ได้บังคับบัญชาเกิดความเคารพนับถือ มีความเชื่อมั่น มีความเชื่อฟังอย่างจริงใจ

ไอลดา ประเสริฐสรระน้อย^{๑๒๗} ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง ภาวะผู้นำกับประสิทธิผลในการบริหารงานของกำนัน ในอำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา พบว่า ภาวะผู้นำของ กำนัน ในอำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา มีลักษณะภาวะผู้นำแบบมีส่วนร่วมมากที่สุด รองลงมา มีลักษณะภาวะผู้นำแบบปรึกษาหารือ กำนัน ในอำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา มีประสิทธิผลในการบริหารงานอยู่ในระดับสูง กำนันในแต่ละคนมีภาวะผู้นำที่ต่างกันและมี ประสิทธิผลในการบริหารงานที่แตกต่างกัน โดยภาวะผู้นำแบบเผด็จการอย่างมีศิลป์มีประสิทธิผลในการบริหารงานด้านการอยู่รอดมากที่สุดภาวะผู้นำแบบปรึกษาหารือและภาวะผู้นำแบบมีส่วนร่วมมี ประสิทธิผลในการบริหารงานด้านการปรับตัวมากที่สุด

สร้อยสุรรัตน์ พลพรพิสิฐ^{๑๒๘} ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง ภาวะผู้นำกับการปฏิบัติงานของกำนันผู้ใหญ่บ้าน : ศึกษาเฉพาะกรณี จังหวัดสมุทรสาคร พบว่า กำนันผู้ใหญ่บ้านจะต้องปฏิบัติหน้าที่ในฐานะที่เป็นตัวแทนของทางราชการโดยปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ.๒๕๕๗ และกฎหมายอื่นๆ รวมทั้งส่งเสริม สนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานราชการ

พระสามารถ อานนโท^{๑๒๙} ได้วิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำตามหลักสัปติธรรม ผลจากการศึกษา พบว่า ผู้นำโดยทั่วไปและภาวะผู้นำตามหลักสัปติธรรม ๗ เป็นผู้นำที่มีลักษณะเป็นศูนย์รวมมีหลักการ มีจุดมุ่งหมายในการดำเนินงาน มีการประเมินตน มีการรู้จักประมาณความพอดิในทุกกรณี รู้จักเวลาที่เหมาะสมในการดำเนินกิจการ รู้ระเบียบโครงสร้าง ตลอดจนรู้จักประเภทของบุคคลที่ควรคบหา ทำให้สามารถเป็นผู้นำที่เหมาะสมกับหน้าที่ และนำความสงบสุขมาสู่สังคมได้

^{๑๒๖} พระเทพปริยัติเมธี, ผศ.ดร., “ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย”, รายงานการวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ก.

^{๑๒๗} ไอลดา ประเสริฐสรระน้อย, “ภาวะผู้นำกับประสิทธิผลในการบริหารงานของกำนันในอำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา”, วิทยานิพนธ์ปริญญาธุรกิจมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล, ๒๕๕๘).

^{๑๒๘} สร้อยสุรรัตน์ พลพรพิสิฐ, “ภาวะผู้นำกับการปฏิบัติงานของกำนันผู้ใหญ่บ้าน : ศึกษาเฉพาะกรณี จังหวัดสมุทรสาคร”, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๒)..

^{๑๒๙} พระสามารถ อานนโท, “ภาวะผู้นำตามหลักสัปติธรรม” ปริญญาานิพนธ์ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

นันทวรรณ อิศรานุวัฒน์ชัย^{๑๓๐} ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธธรรม จากการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำที่ดีตามหลักพุทธธรรมจะต้องยึดหลัก “ธรรม” เช่น พรหมวิหาร ๔ ธรรมาธิปไตย พลละ ๔ และสัพปุริสธรรม ๗ เป็นต้น เป็นคุณธรรมสำหรับการปฏิบัติหน้าที่ของตน เพื่อให้สามารถดำเนินกิจการงานทุกอย่างให้บรรลุผลสำเร็จที่วางไว้ และนำพาหมู่คณะและสังคมไปสู่ความสงบสุขและมั่นคงตลอดไป รูปแบบผู้นำยุคโลกาภิวัตน์ ที่เกิดจากการประยุกต์ของภาวะผู้นำตามแนวคิดตะวันตกและหลักพุทธธรรม ย่อมประกอบด้วยหลัก ๓ ประการ คือ หลักครองตน ครองคน และครองงาน โดยมุ่งเน้นให้ผู้นำเกิดการพัฒนาดน พัฒนาคณะ และพัฒนาระบบงานให้มีคุณภาพและสมบูรณ์แบบ

อรนุช โชพิมพ์^{๑๓๑} ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำตามหลักสัพปุริสธรรม ๗ ของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น จากการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหารตามหลักสัพปุริสธรรม ๗ ของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติ แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น ในภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ในรายด้านพบว่าทุกด้านมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ได้แก่ อัตถัญญตา ปริสัญญุตตา กาลัญญตา ด้านธัมมัญญตา บุคคลปริญญตา มัตตัญญตา ธัมมัญญตา และอัตตัญญตา

๒.๗.๑.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารสถานศึกษาเชิงพุทธ

คันลธิ์ อัมลาและปริญญา อุ่นทิตเพชร^{๑๓๒} ได้ศึกษาการบริหารเชิงพุทธโดยวิเคราะห์ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับธรรมมาภิบาล ผลการสัมภาษณ์พบว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีความสอดคล้องกับหลักธรรมมาภิบาล และสามารถนำไปปรับใช้กับองค์การบริหารได้ทุกระดับ ซึ่งสรุปได้ดังนี้

๑. เป็นการศึกษาวิเคราะห์หลักนิคตธรรม ซึ่งเกี่ยวกับการออกกฎหมาย การบังคับใช้กฎหมาย ผลการวิจัยพบว่า หลักธรรมที่มีความเกี่ยวข้อง ได้แก่ อคติ ๔

๒. เป็นการศึกษาหลักคุณธรรมที่ใช้ในการบริหาร ผลการศึกษาพบว่า หลักธรรมที่ส่งเสริมหลักคุณธรรมสำหรับผู้บริหาร ได้แก่ ทศพิธราชธรรม หลักพรหมวิหารธรรม ธรรมาธิปไตย

๓. เป็นการศึกษาเกี่ยวกับหลักความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ ผลการศึกษาพบว่า หลักธรรมที่สอดคล้องและส่งเสริมความโปร่งใส คือ สุจริต ๓

^{๑๓๐} นันทวรรณ อิศรานุวัฒน์ชัย, “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธธรรม” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

^{๑๓๑} อรนุช โชพิมพ์ “ภาวะผู้นำตามหลักสัพปุริสธรรม ๗ ของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

^{๑๓๒} คันลธิ์ อัมลาและปริญญา อุ่นทิตเพชร, “การบริหารเชิงพุทธ : ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับธรรมมาภิบาล”, การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง รปม., (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๐).

๔. เป็นการศึกษาเกี่ยวกับหลักการมีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่า หลักธรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม คือ อปรีหานิยธรรม ๗

๕. เป็นการศึกษาเกี่ยวกับความรับผิดชอบ ซึ่งการศึกษาพบว่า หลักธรรมที่สอดคล้องกับ หลักความรับผิดชอบ คือ สปัปฐิธรรม ๗ ประการ ได้แก่ การรู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาลเทศะ รู้จักชุมชน รู้จักบุคคล

๖. ศึกษาเกี่ยวกับหลักความคุ้มค่าในการศึกษาพบว่าหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่จะช่วยส่งเสริมหลักธรรมาภิบาล เพื่อการบริหารจัดการที่ดีนั้นได้แก่ ภิธรรมมิกถประโยชน์ ๔

พระจักรพันธ์ ปญญารโ (แช่เตียว)^{๑๓๓} ได้ศึกษาเรื่อง “การบริหารการเรียนการสอนโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร” ว่าการบริหารสถานศึกษา ก็คือ การบริหารงานวิชาการ ถือว่าเป็นงานที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะจุดมุ่งหมายของการบริหารงานวิชาการอยู่ที่การสร้างนักเรียนให้มีคุณภาพ มีความรู้ มีจริยธรรม และคุณสมบัติตามที่ต้องการ งานวิชาการเป็นตัวบ่งชี้คุณภาพและความสำเร็จของโรงเรียน ความสำคัญของโรงเรียนมักจะพิจารณาจากคุณภาพของผลผลิต คือ ตัวนักเรียน ดังนั้นคุณภาพของผลผลิตจึงขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการดำเนินการงานด้านวิชาการของโรงเรียน การบริหารด้านวิชาการจึงเป็นงานที่สำคัญของผู้บริหารโรงเรียนที่จะต้องรับผิดชอบในการใช้หลักการในการบริหารงานด้านนี้อย่างมีประสิทธิภาพ

วรภาส ประสมสุข^{๑๓๔} ได้ทำวิจัยเรื่อง “หลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธธรรม” ผลการวิจัยพบว่า หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักการบริหารการศึกษา มีจำนวน ๒๑ หลักธรรม แยกตามหลักการครองตน การครองคน และการครองงาน ได้ดังนี้ การครองตน สอดคล้องกับ ๑๙ หลักพุทธธรรม ได้แก่ กัลยาณมิตตตา โยนิโสมนสิการ ธรรมคัมภีร์ครองโลก ๒ ธรรม ทำให้งาม ๒ ธรรม มีอุปการะมาก ๒ กุศลมูล ๓ สันโดษ ๓ สุจริต ๓ อธิปไตย ๓ ขรवासธรรม ๔ พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ อธิฐานธรรม ๔ เบญจธรรม พลละ ๕ กัลยาณมิตรธรรม ๗ สปัปฐิธรรม ๗ อริยทรัพย์ ๗ และทศพิราชธรรม การครองคน สอดคล้องกับ ๑๕ หลักพุทธธรรม ได้แก่ กัลยาณมิตตตา โยนิโสมนสิการ ธรรมคัมภีร์ครองโลก ๒ ธรรม ทำให้งาม ๒ กุศลมูล ๓ สุจริต ๓ อธิปไตย ๓ ขรवासธรรม ๔ พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ กัลยาณมิตรธรรม ๗ สปัปฐิธรรม ๗ อปรีหานิยธรรม ๗ อริยทรัพย์ ๗ และทศพิราชธรรม การครองงาน สอดคล้องกับ ๑๐ หลักพุทธธรรม ได้แก่ กัลยาณมิตตตา โยนิโสมนสิการ ธรรมทำให้งาม ๒ ธรรม มีอุปการะมาก ๒ สุจริต ๓ อธิปไตย ๔ พลละ ๕ ขรवासธรรม ๔ สังคหวัตถุ ๔ และ สปัปฐิธรรม ๗ นอกจากนี้ ยังพบว่า มีจำนวน ๗ หลักธรรมที่สอดคล้องกับหลักการบริหารการศึกษา ด้านการครองตน การครองคน และการครองงาน ได้แก่ กัลยาณมิตตตา โยนิโสมนสิการ ธรรมทำให้งาม ๒ สุจริต ๓ ขรवासธรรม ๔ สังคหวัตถุ ๔ และ สปัปฐิธรรม ๗

^{๑๓๓} พระจักรพันธ์ ปญญารโ (แช่เตียว), “การบริหารการเรียนการสอนโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๑๓๔} วรภาส ประสมสุข, “หลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธ”, *วิทยานิพนธ์ปริญญา ดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๙).

สุแทน โคตรภูเวียง^{๑๓๕} ได้ศึกษาและวิจัยเรื่องการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในภาคคณะสงฆ์ ๙ พอสรุปได้ดังนี้

๑. โครงสร้างการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ส่วนใหญ่จะมีโครงสร้างการบริหารที่คล้ายคลึงกันแบบโครงสร้างงานหลักโดยมีผู้จัดการเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุด รองลงมาคือครูใหญ่ ผู้ช่วยครูใหญ่ หัวหน้าฝ่ายต่างๆ ลดหลั่นลงมา ซึ่งมักจะมี ๔ ฝ่าย คือ งานธุรการ งานวิชาการ งานทะเบียน และงานการปกครอง

๒. ผู้บริหารและครูผู้สอนมีความเห็นว่า โรงเรียนได้ปฏิบัติงานบริหารการศึกษาทั้ง ๖ ด้าน คือ งานวิชาการ งานบุคลากร งานธุรการ งานกิจการนักเรียน งานอาคารสถานที่และงานสัมพันธ์กับชุมชน อยู่ในระดับปานกลาง

๓. ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการบริหารส่วนใหญ่เกิดจากโครงสร้างการบริหารที่ขาดความชัดเจนและเกิดจากการขาดแคลนปัจจัยการบริหารที่สำคัญ ได้แก่ เงินงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และบุคลากรที่มีคุณภาพทางการศึกษา

ศรินทร์ล ลักกิตโร^{๑๓๖} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความพร้อมของกระบวนการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๑๒ ปี พบว่า ความพร้อมของกระบวนการบริหารของผู้บริหารและครูผู้สอนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในการจัดการศึกษา ๑๒ ปี ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๘ เมื่อพิจารณาถึงกระบวนการบริหารเป็นรายด้าน พบว่า การบริหารกิจการนักเรียนอยู่ในระดับมากและเป็นอันดับแรก รองลงมาได้แก่การบริหารงานวิชาการ การบริหารงานธุรการ การบริหารงานบุคคล การบริหารงานอาคารสถานที่ อยู่ในระดับมากและการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง

พระบัณฑิต ศรีชัย^{๑๓๗} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขตการศึกษา ๖ พบว่า ๑. การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขตการศึกษา ๖ ทั้งโดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง ๒. แนวทางการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขตการศึกษา ๖ มีดังนี้ ๒.๑ งานวิชาการควรยึดธรรมเนียมโรงเรียนเป็นแนวทาง งานโครงการต้องเหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของพระภิกษุสามเณร ควรมีกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ที่หลากหลาย และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีส่วนร่วม ๒.๒ งานธุรการควรยึดระเบียบที่เกี่ยวข้องเป็นหลัก ควรใช้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วย ๒.๓ งานปกครองนักเรียน ควรจัดให้สอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน ควรให้ผู้ที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วม กิจกรรมนักเรียนควรมุ่งเน้นทั้งทางพระปริยัติธรรมและวิชาสามัญที่ค่านึงถึง

^{๑๓๕} สุแทน โคตรภูเวียง, การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในภาคคณะสงฆ์ ๙, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๓).

^{๑๓๖} ศรินทร์ล ลักกิตโร, การศึกษาความพร้อมของกระบวนการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในการจัดการขั้นพื้นฐาน ๑๒ ปี, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๔).

^{๑๓๗} พระบัณฑิต ศรีชัย, แนวทางการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขตการศึกษา ๖, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘).

กิจของสงฆ์ตามพระธรรมวินัยและระเบียบของสงฆ์ ๒.๔ งานบริการ ควรมีจุดเน้นและตัวชี้วัดความสำเร็จของงานอย่างชัดเจน สอดคล้องกับการปฏิบัติตามศาสนกิจของสงฆ์ และควรแต่งตั้งผู้รับผิดชอบ

จรี อุไรวัฒนา^{๑๓๘} ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานขนาดเล็กที่เป็นนิติบุคคล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชนบุรี เขต ๑ และ เขต ๒ พบว่า การบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานขนาดเล็กได้มีการดำเนินการบริหารจัดการสถานศึกษาให้เป็นไปตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการและด้านการยกระดับคุณภาพการได้มีการกำหนดนโยบายและแนวทางการบริหารจัดการสถานศึกษาให้สามารถจัดการศึกษาได้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ ส่วนความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาทั้งภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก

มงคล แสงศักดิ์^{๑๓๙} เป็นงานวิจัยที่ศึกษา พฤติกรรมการบริหารเชิงคุณธรรมของหัวหน้าสถานีตำรวจภูธร ตามทัศนะของข้าราชการตำรวจในเขตพื้นที่พัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก เป็นงานวิจัยที่เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้คุณธรรมทางพระพุทธศาสนาในการบริหารงานตำรวจ ผลการวิจัยสรุปการใช้คุณธรรมต่อวิชาชีพ คุณธรรมต่อเพื่อนร่วมงาน และคุณธรรมต่อชุมชน

อรรถพร โยนิจ^{๑๔๐} ทำการศึกษา เรื่อง การใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา อำเภอเมืองเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า ผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา อำเภอเมือง เชียงใหม่ นำหลักพุทธธรรมไปใช้ในการบริหารงาน โดยมีพฤติกรรมที่แสดงออกซึ่งมีค่าความถี่ สูงสุดดังนี้หลักพรหมวิหาร ๔ ผู้บริหารมีความปรารถนาที่จะให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีความสุขในการทำงาน สำหรับหลักสังคหะวัตถุ ๔ ผู้บริหารยกย่องชมเชยผู้ทำความดี และหักทลายปราศรัยกับเพื่อนร่วมงานด้วยภาษาสุภาพจริงใจ ส่วนหลักอิทธิบาท ๔ ผู้บริหารมีความศรัทธาต่อวิชาชีพของตนเอง ส่วนหลักอปริหานิยธรรม ๗ ผู้บริหารมีการเรียกประชุมเมื่องานเร่งด่วนที่ต้องการมติคนส่วนใหญ่ ให้เกียรติครูที่เป็นสุภาพสตรี และให้ความเคารพต่อปูชนียสถานและปูชนียวัตถุที่ ตั้งอยู่ในโรงเรียน ในส่วนของการใช้หลักสัปปริยธรรม ๗ ผู้บริหารรู้จักและเข้าใจในขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ปฏิบัติกันภายในโรงเรียน ข้อเสนอแนะการใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานคือ ควรศึกษา หลักพุทธธรรมให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ และนำไปใช้ให้ถูกกับเวลา สถานการณ์ และบุคคล และควรนำ หลักอคติ ความยุติธรรม หลักหิริโอตตัปปะ กรรมหรือผลของกรรม และหลักสาราณียธรรม ๖ ไปใช้เพิ่มเติมในการบริหารงาน และควรได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานต้นสังกัด

^{๑๓๘} จรี อุไรวัฒนา, “การศึกษาสภาพการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานขนาดเล็กที่เป็นนิติบุคคล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชนบุรี เขต ๑ และเขต ๒”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, ๒๕๔๘).

^{๑๓๙} มงคล แสงศักดิ์, “พฤติกรรมการบริหารเชิงคุณธรรมของหัวหน้าสถานีตำรวจภูธรตามทัศนะของข้าราชการตำรวจในเขตพื้นที่พัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๓๗).

^{๑๔๐} อรรถพร โยนิจ, “การใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา อำเภอเมืองเชียงใหม่”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๙).

สุพล เครือมนรรมย์^{๑๔๑} ทำการวิจัย เรื่อง การใช้หลักใช้พุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลเกี่ยวกับการใช้หลักธรรม พรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่ นั้น ผู้บริหารสถานศึกษาได้นำหลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ได้แก่ เมตตา กรุณา และมุทิตา ไปปฏิบัติในการบริหารงานในสถานศึกษาอยู่ในเกณฑ์ที่สูง ขณะที่อุเบกขานั้นถูกนำไปปฏิบัติในการบริหารงานในสถานศึกษาเป็นส่วนน้อย สำหรับการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาล ที่อยู่ในโรงเรียนขนาดต่างกัน เกี่ยวกับการใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ของผู้บริหารสถานศึกษา พบว่า ความคิดเห็นของ พนักงานครูเทศบาลที่อยู่ในโรงเรียนเทศบาลขนาดเล็กกับโรงเรียนเทศบาลขนาดกลาง มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

ภูมิภักดิ์ จารุณนนท^{๑๔๒} ได้นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมสำหรับการบริหารไว้ในบทความเรื่อง “พุทธวิธีในการบริหาร” วาในทางพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติสำหรับนักบริหารหรือนักปกครองที่มีอำนาจหน้าที่ในการปกครองหมู่คณะ บริหารกิจการของหมู่คณะหรือประเทศชาติไว้อย่างมากมาย เพื่อให้ผู้ปกครองหรือผู้บริหารนั้นได้ใช้อำนาจหน้าที่ เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนและประเทศชาติอย่างแท้จริง พระพุทธเจ้าทรงเน้นถึงความสำคัญของผู้ปกครองหรือผู้บริหารเป็นอย่างมากจะต้องประพฤติให้เป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่นหรือผู้ใต้บังคับบัญชา ฉะนั้นหลักในการบริหารตามแนวพุทธศาสนาสามารถสรุปได้ ๓ ประการ คือ ๑) การบริหารตน เป็นหลักการที่ว่าผู้บริหารที่ดีต้องสามารถบริหารควบคุมตนเองให้ดีเสียก่อนจึงจะสามารถบริหารคนอื่นได้ดี ๒) บริหารคน เมื่อผู้บริหารสามารถบริหารตนได้ดีแล้วก็จะพัฒนาไปสู่การบริหารบุคคลหรือผู้ใต้บังคับบัญชา และ ๓) บริหารงาน คนกับงานเป็นสิ่งที่คู่กันถ้าผู้บริหารสามารถจัดการกับตนเองคนได้ดีก็จะนำไปสู่ความสำเร็จของการบริหารงานอย่างแน่นอน หลักธรรมสำคัญที่ผู้บริหารหรือผู้ที่เตรียมตัวเพื่อเป็นผู้บริหารควรที่จะพัฒนาทั้ง ๓ ด้าน คือ พัฒนาตน พัฒนาคคน และพัฒนางาน เพราะการพัฒนาทั้ง ๓ ด้านนั้นจะสร้างความสุขให้แก่ตนเองและสังคม

๒.๗.๒ งานวิจัยต่างประเทศ

Wisessang R.^{๑๔๓} ได้ศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้นำและความยืดหยุ่นและควมมีประสิทธิภาพในการใช้แบบภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาในประเทศไทย พบว่าผู้บริหารส่วนใหญ่มีแบบภาวะผู้นำหลัก คือ แบบ เกื้อหนุน (Supporting)

^{๑๔๑} สุพล เครือมนรรมย์, “การใช้หลักใช้พุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่” , วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๓).

^{๑๔๒} ภูมิภักดิ์ จารุณนนท, พุทธวิธีในการบริหาร, (ออนไลน์). แหล่งที่มา <http://kit-meaninoflife.blogspot.com/: 2008/08/blog-post.html> (๒ ก.พ.๒๕๕๖).

^{๑๔๓} Wisessang Rachanee, Leadership Styles, style Flexibility and Style Effective of PublicSecondary School Principals in Thailand, (Alabama : The University of Alabama, 1988), p.30.

Romberger, Joyce Elizabeth^{๑๔๔} ได้ศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้นำเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรภาวะผู้นำสำหรับผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา ซึ่งกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้บริหารโรงเรียนในรัฐเพนซิลวาเนีย พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนเป็นกุญแจสำคัญในการพัฒนาโรงเรียนในด้านต่างๆ แต่พวกเขามักพบปัญหาและอุปสรรค ได้แก่ บทบาทของผู้บริหารที่ขาดคุณสมบัติด้านการบริหาร ดังนั้น สิ่งที่ผู้บริหารต้องการมากที่สุด คือ ทักษะในการพัฒนาทีมงานซึ่งได้ใช้เป็นเครื่องมือในการวิจัยในครั้งนี้ เรียกว่าโปรแกรมการพัฒนาทีมงานสำหรับการพัฒนาความสามารถของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา

แมกคี (Mc.kee)^{๑๔๕} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง แบบพฤติกรรมความเป็นผู้นำของผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษา พบว่า ผู้นำที่ใช้พฤติกรรมความเป็นผู้นำแบบเน้นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจจะทำให้ทีมคณาจารย์มีความพึงพอใจในงานของคณะวิชามากขึ้น และผู้นำที่วางตัวเป็นผู้คอยช่วยเหลืออำนวยความสะดวกมอบหมายความรับผิดชอบแก่ผู้ร่วมงาน เปิดช่องทางในการสื่อสารแบบสองทาง และผู้นำแบบเน้นงาน จะทำให้เกิดความพึงพอใจต่อคณาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษา

แมกนุสัน (Magnuson)^{๑๔๖} อ้างถึงใน ภาวินี ชินคา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง คุณลักษณะของผู้บริหารโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จในการบริหารโรงเรียน พบว่า ควรมีคุณลักษณะทางด้านส่วนตัว คือ ควรมีความยุติธรรม มีความซื่อสัตย์ มีอารมณ์มั่นคง มีความรอบรู้ มีความเป็นกันเอง มีอารมณ์ขัน เปิดเผย เข้าใจง่าย มีความเยือกเย็นและรู้จักเห็นใจผู้อื่น และคุณลักษณะด้านวิชาชีพ เช่น มีความสามารถติดต่อกับผู้อื่นได้ดี มีความรู้ในการบริหารดี รู้จักการมอบหมายงานสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี มีความสามารถในการตัดสินใจที่ดี มีความสามารถต่อการรับฟัง ความคิดเห็นของผู้อื่นได้ดี มีการวางแผนงานและการจัดหน่วยงานที่ดี ให้ความสำคัญต่อผู้ร่วมงาน รู้จักใช้อำนาจอย่างเหมาะสม

แมคคาร์ธี (McCarthy)^{๑๔๗} ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับบทบาทการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาในรัฐนิวเจอร์ซีย์ (New Jersey) จากกลุ่มตัวอย่างได้แก่ผู้บริหารโรงเรียน ผู้ช่วยผู้บริหารโรงเรียน หัวหน้าหมวดวิชาและครู ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มครูมีความคิดเห็นไม่สอดคล้องกับผู้บริหารและผู้ช่วยผู้บริหารฝ่ายวิชาการเกี่ยวกับบทบาทในการปฏิบัติงานวิชาการ เรื่องการสังเกตการสอน การวัดและการประเมินผลการศึกษา การจัดตั้งคณะกรรมการบริหารด้านวิชาการและความรับผิดชอบในการตัดสินใจของคณะกรรมการ นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมีความเห็นตรงกันว่า

^{๑๔๔} Romberger, Joyce Elizabeth, Romberger, Joyce Elizabeth. "Curriculum Development Leadership for Elementary Principals, (Dissertation Abstracts : 1988), p.40.

^{๑๔๕} Mc.kee, J.G., Leadership Styles of Community College Presidents and Faculty Job Satisfaction, (Community Junior College Quarterly of Research and Practices : 1991), p.87.

^{๑๔๖} แมกนุสัน (Magnuson), อ้างถึงใน ภาวินี ชินคา “รูปแบบการบริหารงานด้วยหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตพื้นที่การศึกษานครสวรรค์ เขต ๑”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, ๒๕๔๘).

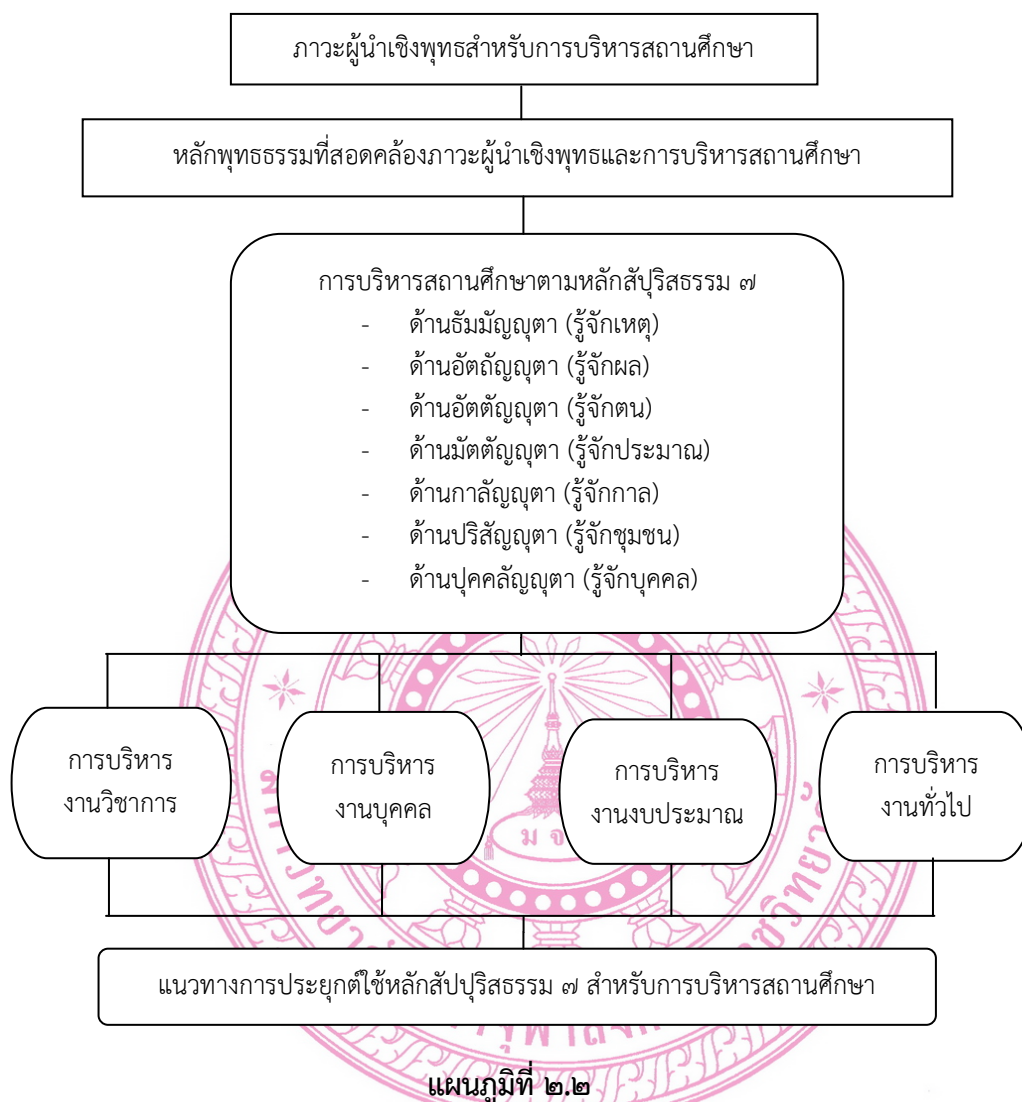
^{๑๔๗} McCarthy, Water M., The role of the Secondary School Principle in New jersey: Dissertation Abstracts International, (1991), p.(32)2: 705-A.

ผู้บริหารโรงเรียนควรจะมีบทบาท มีความรับผิดชอบและบริหารงานวิชาการให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด

จากการศึกษางานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำเชิงพุทธ และการบริหารสถานศึกษาเชิงพุทธ สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำเป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับผู้ดำเนินการที่จะบริหารองค์การต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นองค์การในระดับใดก็ตาม เพราะผู้นำต้องอาศัยภาวะผู้นำเป็นปัจจัยขับเคลื่อนในการพัฒนาองค์การนั้นๆ และในขณะเดียวกันผู้นำควรเป็นผู้ที่มีหลักธรรมในการบริหาร ชุมชนหรือองค์การให้มีความสุข ไม่ให้เกิดความขัดแย้ง และเป็นผู้ที่สามารถไกลเกลี่ยข้อพิพาทที่เกิดขึ้นได้ คุณลักษณะของบุคคลที่มีภาวะผู้นำจะต้องมี คือ คุณลักษณะภายนอก คุณลักษณะภายใน และมีความแตกต่างจากบุคคลอื่น มีความสามารถทำให้ผู้อื่นคล้อยตาม เคารพเชื่อฟัง และพร้อมที่จะให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงานมีรูปแบบ โดยใช้วิธีการบริหารที่สอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ถือว่าหลักธรรมที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงค้นพบเป็นหลักปฏิบัติที่สามารถนำมาใช้พัฒนาภาวะผู้นำได้เป็นอย่างดี อาทิ ๑. ศีล ๕ ที่ช่วยให้บุคคลสามารถควบคุมตนทั้งกาย วาจา ใจอยู่ในศีลธรรมอันดี ๒. หลักพรหมวิหาร ๔ เป็นหลักครองชีวิตอย่างประเสริฐถือเป็นหลักใจของผู้บริหารผู้ใหญ่ ๓. สังคหะวัตถุ ๔ เป็นธรรมอันสงเคราะห์ยึดเหนี่ยวใจคน และสังคมให้สามัคคีกัน ๔. ทศพิธราชธรรม ๑๐. เป็นหลักธรรมสำหรับผู้เป็นใหญ่ที่ใช้ในการปกครอง ก่อให้เกิดการเคารพกัน และกัน นำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรือง ความสงบสุข และ ๕. หลักสัปปุริสธรรม ๗ เป็นหลักธรรมของสัตบุรุษ เป็นคุณสมบัติของผู้นำที่ดี เป็นต้น

๒.๘ กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา ผู้วิจัยได้ออกแบบแนวทางการศึกษา โดยการศึกษาในทางภาคทฤษฎีอันเกี่ยวกับหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับภาวะผู้นำเชิงพุทธและการบริหารสถานศึกษา และเจาะลึกลงไปหาลึกสัปปุริสธรรม ๗ ที่นำมาใช้สำหรับการบริหารสถานศึกษา เพื่อให้ได้แนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาโดยการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้บริหารสถานศึกษาเกี่ยวกับการใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา และเพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษาตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ได้กำหนดกรอบแนวคิดเพื่อเป็นแนวทางในการวิจัย ดังนี้

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อศึกษาภาวะผู้นำเชิงพุทธ การบริหารสถานศึกษา และหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับภาวะผู้นำเชิงพุทธและการบริหารสถานศึกษา และการบริหารสถานศึกษาตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัยไว้ ดังนี้

๑. รูปแบบการวิจัย (Research Design)
๒. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย (Research Instruments)
๓. การเก็บรวบรวมข้อมูล (Collection of Data)
๔. การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis)

๓.๑ รูปแบบการวิจัย (Research Design)

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำเชิงพุทธ การบริหารสถานศึกษา และหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับภาวะผู้นำเชิงพุทธและการบริหารสถานศึกษา และการบริหารสถานศึกษาตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์เชิงลึกขั้นตอนดังนี้

๓.๑.๑ ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เอกสารที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล และนำมาวิเคราะห์สาระ ดังนี้

๓.๑.๑.๑ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยและภาษาบาลี หนังสือพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ทั้งฉบับประมวลธรรมและประมวลศัพท์ ของท่านพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) และงานเขียนด้านภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้เชี่ยวชาญ

๓.๑.๑.๒ เอกสารทางหน่วยงานราชการและหน่วยงานเอกชน บทความทางการศึกษา และตลอดถึงเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักการบริหารสถานศึกษาทั้งทางโลกและทางพระพุทธศาสนา

๓.๑.๑.๓ งานวิจัย รายงานการวิจัย หนังสือจากการศึกษาวิจัยของผู้วิจัยเป็นรูปเล่มจากสถาบันการศึกษาหลายสถาบัน ตลอดจนบทความทางการศึกษาที่ได้จากการวิจัย

๓.๑.๑.๔ แหล่งสืบค้นข้อมูล ได้แก่ หอสมุดแห่งชาติ กองจดหมายเหตุ หอสมุดเพื่อการศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่างๆ ทั้งของรัฐและเอกชน หอสมุดของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย หอสมุดจากหน่วยงานสำนักงานต่างๆ เช่น สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานกระทรวงศึกษาธิการ เป็นต้น

๓.๑.๑.๕ ตรวจสอบคุณภาพของเอกสารและงานวิจัยที่จะนำมาเพื่อการศึกษาและอ้างอิงได้ โดยตรวจสอบดูว่าเขียนขึ้นที่ไหนและเมื่อใด ใครเป็นผู้เขียน รวมไปถึงข้อมูลจากที่ผู้เขียนนำมาอ้างอิงในการเขียนในเอกสารและงานวิจัยนั้นว่ามีความน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใด

๓.๑.๑.๖ เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ ผู้วิจัยได้ศึกษาเนื้อหาจากเอกสารและงานวิจัยอย่างละเอียดแล้วบันทึกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษาตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ตามกรอบแนวความคิดการวิจัยที่ได้วางไว้ แล้วนำข้อมูลสำคัญเหล่านั้นไปสรุปวิเคราะห์

๓.๑.๑.๗ การวิเคราะห์และสรุปข้อมูล ได้แก่ นำหลักสำคัญในเนื้อหาข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์หาแนวคิดที่ปรากฏตามนัยที่ได้วางไว้ แล้วสรุปนัยสำคัญๆเหล่านั้นตามกรอบแนวความคิดในการวิจัยวิเคราะห์และสังเคราะห์หลักธรรมที่สอดคล้องกับภาวะผู้นำเชิงพุทธและการบริหารสถานศึกษา และการบริหารสถานศึกษาตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ที่นำมาใช้ในการบริหารสถานศึกษา ๔ ด้าน คือ การบริหารงานวิชาการ การบริหารงานบุคคล การบริหารงานงบประมาณ และการบริหารงานทั่วไป

๓.๑.๒ เทคนิควิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้บริหารสถานศึกษา ดังนี้

๓.๑.๒.๑ การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างหรือแบบเป็นทางการ (Structured Interview or Formal Interview) โดยเริ่มจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาและด้านการบริหารสถานศึกษา ซึ่งผู้วิจัยได้จะดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเหล่านั้นด้วยตัวเอง

๓.๑.๒.๒ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ผู้วิจัยได้กำหนดคุณสมบัติ เกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อการสัมภาษณ์ไว้ ดังนี้

- ๑) เป็นผู้ที่มีความรู้ด้านหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี หรือ
- ๒) เป็นผู้ที่จบการศึกษาระดับปริญญาโทขึ้นไป หรือ
- ๓) เป็นผู้จบการศึกษาทางพระพุทธศาสนา คือ เปรียญธรรม ๙ ประโยค หรือศึกษาทางด้านปรัชญาทางพระพุทธศาสนา หรือ
- ๔) เป็นผู้มีความรู้ด้านการบริหารการศึกษา หรือ
- ๕) เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการศึกษาในสถาบันต่างๆ โดยอยู่ในวงการวิชาการทางการศึกษาหรือทางพระพุทธศาสนา หรือ
- ๖) เป็นผู้ที่มีผลงานเป็นที่ประจักษ์ทั้งพระพุทธศาสนาและทางการศึกษา หรืออย่างใดอย่างหนึ่ง หรือ
- ๗) เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการบริหารการศึกษา อันเป็นไปตามหลักพระพุทธศาสนา มาอย่างน้อยไม่ต่ำกว่า ๕ ปี หรือ

จากเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒินั้น ผู้ทรงคุณวุฒิจะต้องมีคุณสมบัติตามที่กำหนดข้อใดข้อหนึ่งหรือมากกว่าหนึ่งข้อก็ได้

๓.๑.๒.๓ ผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้คัดเลือกไว้ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านหลักพุทธธรรม ผู้อำนวยการโรงเรียน มีจำนวนทั้งหมด ๑๓ รูป/คน ได้แก่ พระภิกษุ ๑ รูป และฆราวาส ๑๒ ท่าน รายชื่อต่อไปนี้

๑) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านหลักพุทธธรรมและการบริหารสถานศึกษา จำนวน ๓ รูป/คน คือ

๑.๑) พระราชวชิร เมธี, ดร. ป.ธ.๙. พธ.ม. (พระพุทธศาสนา), อ.ม. (ศาสนาเปรียบเทียบ), กศ.ด. (การบริหารการศึกษา) ผู้อำนวยการหน่วยวิทยบริการวิทยาลัยสงฆ์ นครสวรรค์ วัดพระบรมธาตุ จังหวัดกำแพงเพชร

๑.๒) ผศ.ดร.สุพรต บุญอ่อน ป.ธ.๗, ศษ.บ. (ภาษาไทย), กศ.ม. (การบริหารการศึกษา), Ph.D. (Administration) ผู้อำนวยการหน่วยวิทยบริการวิทยาลัยสงฆ์ นครสวรรค์ วัดหนองขุนชาติ จังหวัดอุทัยธานี

๑.๓) นายวิระ แฉ่งกลีการ กศ.ม. (การบริหารการศึกษา) ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาานครสวรรค์ เขต ๓

๒) ผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒ จำนวน ๕ คน

๒.๑) นายทรัพย์ ดวงข่อม ผู้อำนวยการโรงเรียนไพศาลพิทย อำเภอไพศาล จังหวัดนครสวรรค์

๒.๒) นายสังวร ยมรัตน์ ผู้อำนวยการโรงเรียนตะคร้อพิทยา อำเภอไพศาล จังหวัดนครสวรรค์

๒.๓) นายเมธี จิตรทรัพย์ ผู้อำนวยการโรงเรียนท่าตะโกพิทยาคม อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์

๒.๔) นายบัญญัติ คุ่มภัย ผู้อำนวยการโรงเรียนตากฟ้าวิชาประสิทธิ์ อำเภอดากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์

๒.๕) นางสาวจุไรรัตน์ มณีรัตน์ ผู้อำนวยการโรงเรียนตากลีประชาสรรค์ อำเภอดากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์

๓) ผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๓ จำนวน ๕ คน

๓.๑) นายธวัชชัย จินดาศรี ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนาหอม อำเภอไพศาล จังหวัดนครสวรรค์

๓.๒) นางสาวณัฐชานนท์ ยอดทอง ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านโคกสามัคคี อำเภอไพศาล จังหวัดนครสวรรค์

๓.๓) นายสิทธิพงศ์ สั้งสร ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านตะคร้อ (รัฐประชาอนุทิศ) อำเภอไพศาล จังหวัดนครสวรรค์

๓.๔) นายภาณุวัฒน์ จันทร์ทับ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านใหม่วาริเยน อำเภอไพศาล จังหวัดนครสวรรค์

๓.๕) นายบุญเรือง ยอดนิมมา ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดโพธิ์ศรี อำเภอไพศาล จังหวัดนครสวรรค์

๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย (Research Instruments)

๓.๒.๑ การเลือกเครื่องมือ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือเป็นแบบสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์จาก ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้บริหารสถานศึกษาตามที่ได้ระบุไว้ข้างต้น

๓.๒.๒ การสร้างเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

๓.๒.๒.๑ ศึกษาเอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานทั่วไป

๓.๒.๒.๒ กำหนดนิยามศัพท์ตามเอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาค้นคว้า เพื่อเป็นกรอบ กำหนดการสร้างแบบสัมภาษณ์

๓.๒.๒.๓ สร้างแบบสัมภาษณ์ตามกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา เพื่อครอบคลุม การบริหารงานของผู้บริหาร โดยใช้ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนนิยามศัพท์ เป็นกรอบกำหนด

๓.๒.๒.๔ นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นให้อาจารย์ที่ปรึกษาพิจารณา และปรับปรุง แก้ไขตามคำแนะนำ

๓.๒.๒.๕ นำแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านความเห็นชอบจากอาจารย์ที่ปรึกษานำเสนอ ผู้เชี่ยวชาญ ๕ ท่าน เพื่อพิจารณาตรวจสอบความเหมาะสมและความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) เพื่อที่จะได้นำข้อมูลที่ได้รับการพิจารณาและข้อเสนอแนะด้านต่างๆ จากผู้เชี่ยวชาญมาเป็น แนวทางในการปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ให้มีความสมบูรณ์และเหมาะสมกับงานวิจัยที่ต้องการ ทราบข้อมูล

๓.๒.๒.๖ ปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ตามที่ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ข้อเสนอแนะ

๓.๒.๒.๗ นำแบบสัมภาษณ์ที่ผู้เชี่ยวชาญได้เสนอแนะไว้มาปรับปรุงแก้ไข นำเสนอ อาจารย์ที่ปรึกษา

๓.๒.๒.๘ ส่งคำร้องขอหนังสือออกขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลจากศูนย์ บัณฑิต เพื่อเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้บริหารสถานศึกษา

๓.๒.๒.๙ นำแบบสัมภาษณ์พร้อมหนังสือขอความอนุเคราะห์จากศูนย์บัณฑิตเพื่อ เก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

๓.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล (Collection of Data)

การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๓.๓.๑ ส่งหนังสือพร้อมเอกสารขอความร่วมมือในการให้สัมภาษณ์แก่ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้บริหารสถานศึกษา โดยสรุปกรอบแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงพุทธ การบริหารสถานศึกษา และหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับภาวะผู้นำเชิงพุทธและการบริหารสถานศึกษา และการบริหาร สถานศึกษาตามหลักสัปบุริสธรรม ๗ และอธิบายสาระสำคัญเพื่อการวิจัยแก่ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้บริหาร สถานศึกษา

๓.๓.๒ นัดเวลาขอสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

๓.๓.๓ ดำเนินการสัมภาษณ์ตามวันและเวลาที่กำหนด แล้วนำข้อมูลที่ได้จากการ สัมภาษณ์มาวิเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อสรุป

๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis)

จากการศึกษาข้อมูลตั้งแต่การเก็บข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อให้ทราบถึงหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับภาวะผู้นำเชิงพุทธและการบริหารสถานศึกษา และการบริหารสถานศึกษาหลักสัปปุริสธรรม ๗ แล้วนำเสนอผลการวิจัย ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมกับการเก็บข้อมูล กล่าวคือ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และตีความตามข้อมูลในขณะปฏิบัติการเก็บข้อมูล โดยตรวจสอบความถูกต้องของคำสัมภาษณ์ คือ ผู้วิจัยได้อ่านคำสัมภาษณ์ซ้ำเมื่อสัมภาษณ์เสร็จ เพื่อยืนยันความถูกต้องอีกครั้งหนึ่ง ผู้วิจัยได้มีการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์นั้นโดยการสัมภาษณ์และตรวจสอบจากผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ บุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษานั้นๆ เช่น ครู เจ้าหน้าที่ นักเรียน เป็นต้น เพื่อให้ผลการของการสัมภาษณ์แล้วนำมาวิเคราะห์มีความน่าเชื่อถือ และหากการวิเคราะห์ข้อมูลได้ไม่ครบในหลักฐานที่ได้จากการสัมภาษณ์ครั้งแรก ผู้วิจัยก็ได้ทำการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลอีกรอบเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบแนวคำถามและข้อมูลในการสัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้บริหารสถานศึกษา ได้ผลการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

๔.๑ ข้อมูลทั่วไป

๔.๑.๒ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อความรู้และความเข้าใจในเรื่องของภาวะผู้นำเชิงพุทธ การบริหารสถานศึกษา และหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับภาวะผู้นำเชิงพุทธและการบริหารสถานศึกษา และการบริหารสถานศึกษาตามหลักสัปปริสธรรม ๗ จึงได้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านหลักพุทธธรรมและหลักการบริหารการศึกษา และยังได้สัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒ และผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๓ ซึ่งท่านเหล่านั้นเป็นผู้ที่มีความรู้ด้านหลักธรรม เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการบริหารงานด้านการศึกษา และมีความรู้ตั้งแต่ระดับปริญญาโท ปริญญาเอก ศาสตราจารย์ (ศ.) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ (ผศ.) ถือได้ว่าเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญที่สามารถให้ข้อมูลในหลักธรรมและหลักการบริหารสถานศึกษาได้เป็นอย่างดี

๔.๒ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์

๔.๒.๑ ผลการวิเคราะห์เอกสาร

๔.๒.๑.๑ ผลการวิเคราะห์หลักธรรมที่สอดคล้องกับภาวะผู้นำเชิงพุทธและการบริหารสถานศึกษา จากการศึกษา เรื่อง ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา ผู้วิจัยได้ศึกษาจากพระไตรปิฎก คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เช่น พระสูตร ขาดก และเอกสารต่างๆ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่ามีหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องกับภาวะผู้นำเชิงพุทธ จำนวน ๑๙ หลักธรรม ได้แก่ กัลยาณมิตตตา โยนิโสมนสิการ ธรรมคัมภีร์ ๒ ธรรมทำให้งาม ๒ ธรรมมีอุปการะมาก ๒ กุศลมูล ๓ สันโดษ ๓ สุจริต ๓ อธิปไตย ๓ ขรवासธรรม ๔ พรหมวิหาร ๔ สังคหัตถุ ๔ อิทธิบาท ๔ กัลยาณมิตรธรรม ๗ สัปปริสธรรม ๗ อปริหานิยธรรม ๗ อริยทรัพย์ ๗ ทศพิธราชธรรม พละ ๕

หลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องกับการบริหารสถานศึกษา ๔ ด้าน คือ ด้านงานวิชาการ ด้านงานบุคคล ด้านงานงบประมาณ และด้านงานทั่วไป ดังนี้

ด้านงานวิชาการ มีหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องด้วยกัน ๑๑ หลักธรรม ได้แก่ กัลยาณมิตตตา โยนิโสมนสิการ ธรรมทำให้งาม ๒ ธรรมมีอุปการะมาก ๒ สุจริต ๓ ขรवासธรรม ๔ สังคหัตถุ ๔ อิทธิบาท ๔ กัลยาณมิตรธรรม ๗ พละ ๕ สัปปริสธรรม ๗

ด้านงานบุคคล มีหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องด้วยกัน ๑๕ หลักธรรม ได้แก่ กัลยาณมิตตตา โยนิโสมนสิการ ธรรมคัมภีร์ครองโลก ๒ ธรรมทำให้งาม ๒ กุศลมูล ๓ สุจริต ๓ อธิปไตย ๓ ฆราวาสธรรม ๔ พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ กัลยาณมิตรธรรม ๗ สปัปฺริสธรรม ๗ อปริหานิยธรรม ๗ อริยทรัพย์ ๗ ทศพิธราชธรรม

ด้านงานงบประมาณ มีหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องด้วยกัน ๑๔ หลักธรรม ได้แก่ โยนิโสมนสิการ อปฺปมาทะ ธรรมคัมภีร์ครองโลก ๒ ธรรมมีอุปการะ ๒ กุศลมูล ๓ ปัญญา ๓ สุจริต ๓ สันโดษ ๓ พละ ๕ เบญจธรรม สปัปฺริสธรรม ๗ อริยทรัพย์ ๗ มรรคมิ้องค์ ๘ ทศพิธราชธรรม

ด้านงานทั่วไป มีหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องด้วยกัน ๒๒ หลักธรรม ได้แก่ โยนิโสมนสิการ ธรรมอันทำให้งาม ๒ ธรรมมีอุปการะ ๒ โกศล ๓ ปัญญา ๓ สุจริต ๓ สันโดษ ๓ ฆราวาสธรรม ๔ พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ อิทธิบาท ๔ พละ ๕ เบญจธรรม เบญจศีล ทิธ ๖ กัลยาณมิตรธรรม ๗ สาราณียธรรม ๖ สปัปฺริสธรรม ๗ อปริหานิยธรรม ๗ อริยทรัพย์ ๗ มรรคมิ้องค์ ๘ ทศพิธราชธรรม

จากผลการวิเคราะห์เอกสารเกี่ยวกับหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องกับภาวะผู้นำเชิงพุทธและการบริหารสถานศึกษา พบว่าหลักสปัปฺริสธรรม ๗ มีความสอดคล้องกับการบริหารสถานศึกษาทั้ง ๔ ด้าน ซึ่งยังสอดคล้องกับรายงานการวิจัยของ พระเทพปริยัติเมธี. ผศ.ดร. เรื่อง “ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย” ผลการวิจัยพบว่า การที่จะเป็นผู้นำที่ดี ซึ่งมีหลักพุทธธรรมหรือคุณธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้สำหรับผู้นำจำนวน ๒๐ หลักธรรม งานวิจัยของ วรภาส ประสมสุข ได้ทำการวิจัยเรื่อง “หลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธธรรม” ผลการวิจัยพบว่า หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักการบริหารการศึกษา มีจำนวน ๒๑ หลักธรรม แยกตามหลักการครองตน การครองคน และการครองงาน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาอาคม อานนโท (คมขำ) ผลการวิจัยพบว่า หลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องกับการบริหารงานด้านงานวิชาการ ด้านงานบุคคล ด้านงานงบประมาณ และด้านงานทั่วไป มีจำนวน ๓๓ หลักธรรม งานวิจัยของ อรุณ ไขพิมพ์ ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำตามหลักสปัปฺริสธรรม ๗ ของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น จากการศึกษา พบว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหารตามหลักสปัปฺริสธรรม ๗ ของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติ แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น ในภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ในรายด้านพบว่าทุกด้านมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ได้แก่ อัตถัญญตา ปรีชญญตา กาลัญญตา ฌมมัญญตา ปุคคัลญญตา มัตตัญญตา ฌมมัญญตา และอิตตัญญตา พระสามารถ อานนโท ได้วิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำตามหลักสปัปฺริสธรรม ผลการศึกษาพบว่า ผู้นำโดยทั่วไปและภาวะผู้นำตามหลัก สปัปฺริสธรรม เป็นผู้นำที่มีลักษณะเป็น ศูนย์รวม มีหลักการ มีจุดมุ่งหมายในการดำเนินงาน มีการประเมินตน มีการรู้จักประมาณความพอดี ในทุกกรณี รู้จักเวลาที่เหมาะสมในการดำเนินกิจการ รู้ระเบียบโครงสร้าง ตลอดจนรู้จักประเภทของบุคคลที่ควรคบหา ทำให้สามารถเป็นผู้นำที่เหมาะสมกับหน้าที่ และนำความสงบสุขมาสู่สังคมได้

๔.๒.๑.๒ ผลการวิเคราะห์แบบสัมภาษณ์ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา ผู้วิจัยสรุปเป็นประเด็นสำคัญ ดังต่อไปนี้

๑) ภาวะผู้นำเชิงพุทธ คือ การที่ผู้นำทุกระดับชั้นต้องมีธรรมะในใจ โดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักหรือแนวทางในการประพฤติ ปฏิบัติที่ดีทั้งแก่ตนเองและ

ผู้อื่น และนำมาเป็นหลักในการทำงานใน ๓ ด้าน ๑. เป็นแบบอย่างในการวางตนที่เหมาะสม ๒. ใช้วาจาที่ประกอบด้วยเมตตา ๓. มีจิตใจที่มั่นคงอดทน เสียสละ โดยเฉพาะในด้านการทำงาน ถ้านำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางในการบริหารงาน จะเป็นผู้นำที่มีคุณธรรม ยุติธรรม ในตนเอง และก็จะนำความมีคุณธรรม ยุติธรรมมาใช้ในการบริหารงานในหน่วยงานหรือองค์กรนั้นๆ ให้ประสบความสำเร็จ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย เจริญรุ่งเรืองในทุกด้าน ถ้าปฏิบัติได้ เช่นนั้นก็ถือว่ามีความเป็นผู้นำเชิงพุทธอย่างแท้จริง

๒) การบริหารสถานศึกษาตามหลักสัปปริสธรรม ๗

การบริหารด้วยหลักสัปปริสธรรม ๗ ประกอบด้วยรู้จักเหตุ เมื่อรู้เหตุแล้ว คาดการณ์ถึงผลในอนาคต รู้จักผลเห็นผลในตอนนี้แล้วสามารถรู้ถึงเหตุในอดีตได้ รู้จักตนรู้ในความสามารถของตนเอง รู้จักประมาณมีความพอเพียงพอดีในตนเองและสิ่งต่างๆ รู้จักกาลรู้เวลาที่ควรทำอะไรถึงจะเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ รู้จักชุมชนรู้จักการประพฤติตนเองเมื่อต้องอยู่ในสังคมต่างๆ ในเรื่องการคิด การพูด การกระทำ และรู้จักบุคคลรู้วิธีการเลือกคบแต่คนดี ไม่คบคนพาล รวมถึงการมอบหมายงานให้แก่บุคคลที่เหมาะสม^{๑๓๑} หลักสัปปริสธรรม ๗ เป็นธรรมที่มีความสอดคล้องกับภาวะผู้นำสำหรับผู้บริหาร ที่จะนำมาใช้ในการบริหารสถานศึกษา คือ ต้องรู้หลักการ กำหนดเป้าหมาย รู้จุดอ่อนจุดแข็งเพื่อนำมาปรับปรุงหรือพัฒนา ใช้หลักพอเพียงในการบริหารงบประมาณ รู้จักบริหารเวลาในการทำงานหรือกิจการต่างๆ ตามความเหมาะสม จักชุมชนเพื่อทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีความสามารถในการวางบุคคลให้ตรงกับความรู้ความสามารถ เป็นแบบอย่างในการวางตนต่อผู้อื่น ใช้วาจาที่ประกอบด้วยความเมตตา จิตใจมั่นคง อดทน เสียสละ เพื่อส่วนรวม^{๑๓๒} การบริหารสถานศึกษาในยุคปัจจุบันต้องมีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาปรับใช้ควบคู่กัน คือ ด้านความรู้ความสามารถ และด้านคุณธรรม จริยธรรม นำสัปปริสธรรม ๗ มาบริหารในทางโลก โดยการส่งเสริมการใช้ความรู้ ความสามารถของบุคลากรให้มีประสิทธิภาพ และใช้หลักธรรมมาเป็นเครื่องกำกับจิตใจไม่ให้ใช้ความรู้ความสามารถในทางที่ผิด^{๑๓๓} สัปปริสธรรม ๗ เป็นหลักธรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำสามารถนำมาใช้ในการบริหารสถานศึกษาได้ดี ทำให้เกิดความรัก ความศรัทธาในหมู่คณะ เป็นระบบการทำงานที่มีขั้นตอนส่งผลให้ทุกฝ่ายมีเป้าหมายร่วมกัน เข้าใจตรงกันประสิทธิภาพของการทำงานก็จะเกิดคุณภาพทั้งต่อองค์กร บุคลากร และนักเรียน^{๑๓๔} การบริหารงานผู้บริหารต้องบริหารต้อง ครองตน ครองคน ครองงาน ถึงจะสามารถบริหารสถานศึกษาได้อย่างดีเยี่ยม ผู้บริหารจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำหลักสัปปริสธรรม ๗ มา ประยุกต์ใช้

^{๑๓๑} สัมภาษณ์ พระราชวชิรเมธี, ดร., ผู้อำนวยการหน่วยวิทยบริการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ วัดพระบรมธาตุ จังหวัดกำแพงเพชร, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๑๓๒} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.สุพัต บุญอ่อน, ผู้อำนวยการหน่วยวิทยบริการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ วัดหนองขุนชาติ จังหวัดอุทัยธานี จังหวัดอุทัยธานี, ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๑๓๓} สัมภาษณ์ นายวิระ แข้งกสิกร, ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๓ จังหวัดนครสวรรค์, วันที่ ๓ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๑๓๔} สัมภาษณ์ นายทรัพย์ ดวงขุ่ม, ผู้อำนวยการโรงเรียนไพศาลพิทยฯ อำเภอไพศาล จังหวัดนครสวรรค์, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

เพราะเป็นหลักธรรมที่มีความครอบคลุมในการบริหารงานทุกด้าน^{๑๓๕} ผู้บริหารควรนำหลักสัปปุริสธรรม ๗ มาปรับใช้ในการบริหารงาน โดยใช้หลักเหตุและผล มีคุณธรรม จริยธรรม วางตนอย่างเหมาะสมกับการเป็นผู้นำขององค์กร มีความยุติธรรมในการบริหารงาน มีมนุษยสัมพันธ์ต่อชุมชน ผู้ปกครอง และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง^{๑๓๖} ความสำคัญของการบริหารตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ทุกคนในสถานศึกษามีส่วนร่วมในการดำเนินงานหรือขับเคลื่อนสถานศึกษาไปสู่เป้าหมาย มีความเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี ตามหลักการ คือ ต้องรู้จักเหตุและผล รู้ตนเอง รู้เวลา รู้จักพอประมาณ รู้หน้าที่ รู้ความแตกต่างของบุคคล ใช้คนให้เหมาะสมกับงานเพื่อให้การบริหารงานมีประสิทธิภาพมากที่สุด^{๑๓๗} ผู้บริหารควรยึดหลักสัปปุริสธรรม ๗ มาใช้ในการบริหารสถานศึกษาเพื่อมีจุดมุ่งหมายหรือกำหนดเป้าหมายในการบริหารสถานศึกษา ต้องรู้หลักการก่อนเพื่อใช้เป็นแนวทางในการวางกรอบของการบริหารจัดการในสถานศึกษาให้ชัดเจน ตรงตามเป้าหมายที่วางไว้^{๑๓๘} สัปปุริสธรรมเป็นหลักธรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำ ผู้บริหารสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษาได้อย่างดี เพราะเป็นหลักธรรมที่มีความครอบคลุมในการบริหารงานทุกด้าน^{๑๓๙} การที่จะนำสัปปุริสธรรม ๗ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษานั้น ต้องบริหารโดยให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของสถานศึกษา เน้นการทำงานแบบร่วมมือร่วมใจส่งผลให้บุคลากรเกิดความสุขในการทำงาน^{๑๔๐} การบริหารสถานศึกษาต้องใช้หลักเหตุและผล ต้องมีคุณธรรม ผู้บริหารต้องมีหน้าที่เป็นผู้ประสานที่ดีกับทุกบุคคลในสถานศึกษา ซึ่งสามารถนำหลักสัปปุริสธรรม ๗ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษาได้^{๑๔๑} สัปปุริสธรรม ๗ เป็นหลักธรรมสำหรับคนดี และสอดคล้องกับการบริหารสถานศึกษา โดยนำมาใช้ในการบริหารตนเอง บริหารบุคคลและบริหารงานในสถานศึกษา^{๑๔๒} ในการบริหารสถานศึกษาผู้บริหารจำเป็นต้องมีทั้งความรู้ ความสามารถ ควบคู่กับคุณธรรมและจริยธรรม

^{๑๓๕} สัมภาษณ์ นายเมธี จิตรทรัพย์, ผู้อำนวยการโรงเรียนท่าตะโกพิทยาคม อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์, ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๑๓๖} สัมภาษณ์ นายสังวร ยมรัตน์, ผู้อำนวยการโรงเรียนตะคร้อพิทยา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์, ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๑๓๗} สัมภาษณ์ นางสาวจุไรรัตน์ มณีรัตน์, ผู้อำนวยการโรงเรียนตากลิประชาสรรค์ อำเภอดาคลี จังหวัดนครสวรรค์, ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๑๓๘} สัมภาษณ์ นายบัญญัติ คุ่มภัย, ผู้อำนวยการโรงเรียนตากฟ้าวิชาประสิทธิ์ อำเภอดาคลี จังหวัดนครสวรรค์, ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๑๓๙} สัมภาษณ์ นายธวัชชัย จินดาศรี, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนาขอม อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์, ๙ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๑๔๐} สัมภาษณ์ นางสาวณัฐชานนท์ ยอดทอง, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านโคกสามัคคี อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์, ๙ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๑๔๑} สัมภาษณ์ นายสิทธิพงศ์ สังคร, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านตะคร้อ (รัฐประชาอนุทิศ) อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์, ๙ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๑๔๒} สัมภาษณ์ นายภาณุวัฒน์ จันทร์ทับ, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านใหม่วาริเยน อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๖.

โดยนำหลักสัปปริสธรรม ๗ มาประยุกต์ใช้ในการบริหาร มีความสามารถในการจัดบุคคลให้เหมาะสมกับความสามารถในการทำงาน เพื่อการบริหารสถานศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๔๓}

สรุปได้ว่า การบริหารสถานศึกษาตามหลักหลักสัปปริสธรรม ๗ มีความสอดคล้องในเรื่องของภาวะผู้นำและการบริหารสถานศึกษาในทุกด้าน ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถนำหลักสัปปริสธรรม ๗ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานในสถานศึกษา โดยผู้บริหารสถานศึกษาต้องจัดทำนโยบายหรือวางแผนการบริหารตามสภาพความเป็นจริงของสถานศึกษา พิจารณาถึงความเป็นไปได้ ต้องคำนึงถึงประโยชน์สูงสุด ต้องรู้จักอดออม จุดแข็งเพื่อนำมาปรับปรุง พัฒนาสถานศึกษา ใช้งบประมาณในการบริหารตามความเป็นจริงที่มีอยู่ให้เหมาะสมกับระยะเวลาและทันต่อสถานการณ์ ควรรู้จักการบริหารทรัพยากรมนุษย์เพื่อจะได้มอบหมายงานให้เหมาะสมกับบุคคลตามความสามารถของบุคคลนั้นๆ และต้องมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีทั้งกับครู นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน สังคม เป็นนักประสานที่ดี และที่สำคัญต้องเปิดโอกาสให้คณะกรรมการสถานศึกษา ชุมชนหรือสังคมมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการสถานศึกษา

๓) แนวทางในการนำหลักสัปปริสธรรม ๗ ไปประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษา

๓.๑) ด้านงานวิชาการ งานวิชาการเป็นงานที่ผู้บริหารต้องให้ความสำคัญเป็นอันดับแรก งานวิชาการถือว่าเป็นหัวใจสำคัญในการจัดการศึกษาในระดับสถานศึกษา ซึ่งเป็นกระบวนการดำเนินงานเกี่ยวกับหลักสูตรและการเรียนการสอนเพื่อให้ นักเรียนได้เรียนรู้ตามที่กำหนดไว้ในจุดมุ่งหมายของการพัฒนาผู้เรียน หลักสัปปริสธรรม ๗ สามารถนำมาใช้ในการบริหารงานด้านนี้ได้ทั้งหมด แต่ด้านที่สอดคล้องและนำมาประยุกต์ใช้มากที่สุด คือ อัมมัญญาตา เพราะการที่ผู้บริหารจะทำหน้าที่อะไรก็ตามก็ต้องหลักการ รู้งาน รู้หน้าที่ กฎเกณฑ์ต่างๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับหน้าที่ความรับผิดชอบของตน โดยรู้งานสิ่งนี้เป็นเหตุแห่งสุข สิ่งนี้เป็นเหตุแห่งทุกข์ เมื่อรู้หลักการ รู้งาน รู้หน้าที่ กฎเกณฑ์ต่างๆ หรือขอบข่ายของงานนั้นๆ และก็จะสามารถวางแผนของงานให้เกิดความชัดเจนในการบริหารจัดการได้ ผู้บริหารจะมีความเข้าใจเกี่ยวกับหลักในการบริหารจัดการสถานศึกษาอย่างลึกซึ้ง ยึดหลักการและบริหารจัดการสถานศึกษาอย่างเป็นขั้นตอนเป็นระบบ มีการวางแผนและจัดทำนโยบายที่สอดคล้องกับการบริหารงานของสถานศึกษา มีการปฏิรูปแนวทางการพัฒนาหลักสูตรและกำหนดหลักเกณฑ์ในการเรียนการสอน เพื่อความมีคุณภาพในการดำเนินงานด้านต่างๆ อันเกี่ยวเนื่องกันกับงานวิชาการ และที่สำคัญต้องมีภาวะผู้นำต่อผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่โดยใช้ความเป็นกัลยาณมิตร เป็นแบบอย่างที่ดีต่อครูและนักเรียน

๓.๒) ด้านงานบุคคล เป็นการบริหารทรัพยากรมนุษย์ เพื่อใช้คนให้เหมาะสมกับงานตามวัตถุประสงค์และตามความต้องการของสถานศึกษา บุคลากรทางการศึกษาถือเป็นผู้ขับเคลื่อนในการการบริหารงานด้านต่างๆ มีความสำคัญต่อสถานศึกษานั้นๆ ผู้บริหารจึงต้องใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่างๆ ในการบริหารทรัพยากร ซึ่งก็คือ คน ให้มีประสิทธิภาพสูงสุด รู้จักการ

^{๑๔๓} สัมภาษณ์ นายบุญเรือง ยอดฉิมมา, ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดโพธิ์ศรี อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๖.

บริหารบุคคลเหล่านั้ให้ถูกต้องตรงตามความสามารถของแต่ละคน เพื่อส่งผลให้การปฏิบัติงานของบุคลากรได้แสดงศักยภาพในการปฏิบัติงานอย่างเต็มความสามารถ หลักสัปปุริสธรรม ๗ สามารถนำมาใช้ในการบริหารงานด้านนี้ได้ทั้งหมด แต่ด้านที่สอดคล้องและนำมาประยุกต์ใช้มากที่สุด คือ บุคคลัญญตา โดยอันดับแรกผู้บริหารต้องมีความเข้าใจหรือมีความรู้เกี่ยวกับตัวบุคคลนั้นๆ เพื่อช่วยในการทำงานร่วมกับบุคคล ต้องมีการให้โอกาสและสนับสนุนบุคคลที่มีความรู้ความสามารถให้ดำรงตำแหน่งที่เหมาะสม ส่งเสริมให้บุคคลมีการพัฒนาตนเอง จัดให้มีสวัสดิการด้านต่างๆ ตามความเหมาะสม มีการพิจารณาความดีความชอบโดยปราศจากอคติ และส่งเสริมบุคคลได้ตรงตามความต้องการเพื่อให้ได้เกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานมากที่สุด

๓.๓) ด้านงานงบประมาณ เป็นการใช้แผนเพื่อบริหารทรัพยากร คือ เงินงบประมาณถือว่าเป็นปัจจัยหลักในการบริหารงานทุกด้านเพราะการที่จะบริหารงานให้ดำเนินไปได้ อย่างคล่องตัวควรมีงบประมาณสำรองไว้สนับสนุนอยู่ตลอดเวลา ต้องมีการควบคุมการใช้จ่ายงบประมาณให้เป็นไปตามแผนงานที่กำหนดไว้ หลักสัปปุริสธรรม ๗ สามารถนำมาใช้ในการบริหารงานด้านนี้ได้ทั้งหมด แต่ด้านที่สอดคล้องและนำมาประยุกต์ใช้มากที่สุด คือ มัตตัญญตา รู้จักประมาณหรือรู้จักความพอเพียง ผู้บริหารต้องมีการวางแผนและกำหนดนโยบายในการใช้งบประมาณอย่างเหมาะสม ใช้งบประมาณให้คุ้มค่าและเกิดประโยชน์ต่อสถานศึกษามากที่สุด บริหารโดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีความสามารถในการปรับเปลี่ยนแผนการดำเนินงานตามสถานการณ์ต่างๆ ได้เมื่อมีปัญหางบประมาณไม่เพียงพอ และกาลัญญตา รู้จักกาลเวลาที่เหมาะที่ควร ผู้บริหารควรจัดทำนโยบายหรือโครงการให้เหมาะสมกับโอกาสและเวลา จัดลำดับความสำคัญในการใช้งบประมาณว่าสิ่งไหนควรทำก่อนหรือสิ่งไหนควรทำทีหลัง เมื่อเกิดปัญหาก็สามารถแก้ปัญหาได้ทันต่อเหตุการณ์ เป็นตัวอย่างที่ดีต่อผู้ใต้บังคับบัญชาในเรื่องของการบริหารจัดการเวลาให้เกิดประโยชน์กับสถานศึกษาสูงสุด

๓.๔) ด้านงานทั่วไป การบริหารงานด้านนี้มีหลายอย่างที่ดีว่าเป็นงานทั่วไป ไม่เพียงแค่งานของโรงเรียนอย่างเดียวเท่านั้นรวมไปถึงงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนที่อยู่รอบๆ โรงเรียนนั้นๆด้วย ดังนั้นการบริหารงานด้านนี้จึงถือได้ว่าเป็นงานที่สำคัญอีกงานหนึ่งของผู้บริหาร หลักสัปปุริสธรรม ๗ สามารถนำมาใช้ในการบริหารงานด้านนี้ได้ทั้งหมด แต่ด้านที่สอดคล้องและนำมาประยุกต์ใช้มากที่สุด คือ ปริสัญญตา ผู้บริหารต้องรู้จักชุมชนและสังคม เป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดีกับทุกคนและทุกองค์กร เป็นนักประสานที่ดี ให้ความสำคัญกับประโยชน์ส่วนร่วมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน ส่งเสริมพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของเยาวชนและประชาชนทั่วไป เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมภายในสถานศึกษา

๔) แนวทางในการพัฒนาทรัพยากรในสถานศึกษา

๔.๑) ส่งเสริมพัฒนาทรัพยากรบุคคล มีการจัดฝึกฝน อบรม จัดประชุมสัมมนา อบรมคุณธรรมบุคลากร หรือเปิดโอกาสให้ศึกษาหลักสูตร เพื่อความรู้ความเข้าใจในหลักสูตรมากขึ้น รู้จักวิธีการนำหลักสูตรไปใช้ในการศึกษาและบริหารจัดการ โดยการศึกษาจากผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ที่มีความรู้ด้านหลักสูตร มีการศึกษาดูงานจากสถานที่ต่างๆ หรือหน่วยงานการศึกษาที่บริหารงานโดยนำพระพุทธรศาสนาเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการ เช่น ศึกษาดูงานในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ จะทำให้บุคลากรได้ประสบการณ์จากสถานที่จริง มีการพัฒนา

ที่ดีกว่าการได้ศึกษาจากตำราหรือนโยบาย เพราะจากการเรียนจากตำราอย่างเดียวไม่สามารถเข้าใจถึงสิ่งที่มีอยู่จริงว่าจริงๆแล้ว สิ่งเหล่านี้ สถานที่ หรือการบริหารบุคคลโดยนำหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องสามารถทำได้จริงหรือไม่ เมื่อผู้ที่ได้ศึกษาเกิดความสงสัยในสิ่งเหล่านี้ นั้นก็จะสามารถเข้าใจและตอบข้อสงสัยนั้นได้

๔.๒) ส่งเสริมพัฒนาทรัพยากรเทคโนโลยี จัดให้บุคลากรได้เรียนรู้เทคโนโลยีใหม่ๆ โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญมาให้ความรู้อย่างเสมอ หรือจัดการฝึกฝนอบรม เกี่ยวกับทักษะการใช้เทคโนโลยีจากสถาบันการศึกษา หรือจากหน่วยงานต่างๆ ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการให้ความรู้ด้านเทคโนโลยี เนื่องจากเทคโนโลยีสมัยนี้มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา จัดหาสื่อเทคโนโลยี นวัตกรรมที่เกี่ยวข้องต่อการศึกษาเข้ามาใช้ในการปฏิบัติงานด้านการเรียนการสอน เพื่อการเรียนรู้ของบุคลากรและตัวผู้เรียน เพราะในสถานศึกษานอกจากจะมีหน้าที่ในการจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับความรู้ทางวิชาการต่างๆ แล้ว ยังต้องมีการจัดการเรียนการสอนที่เกี่ยวข้องกับการใช้เทคโนโลยีด้วย เนื่องจากเทคโนโลยีในสมัยปัจจุบันมีความเจริญก้าวหน้าขึ้นมาก ต้องควรมีการเรียนรู้เพื่อความก้าวหน้าทางสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ มีห้องปฏิบัติการสำหรับเก็บข้อมูล เก็บอุปกรณ์สามารถนำไปใช้ในการควบคุมดูแล ช่วยเหลือ ส่งเสริมผู้เรียนหรือส่งเสริมด้านการบริหารด้านได้

๔.๓) ส่งเสริมพัฒนาทรัพยากรอาคารสถานที่ จัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับการทำงานและเรียนรู้ มีการดูแลรักษาสถานที่สภาพแวดล้อม ปรับปรุง อาคารสถานที่ให้มีความสะอาด สะดวก ปลอดภัย สวยงาม ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดคุณค่าอย่างสูงสุด เช่น จัดเป็นแหล่งเรียนรู้ภายในสถานศึกษาสำหรับบุคลากรและผู้เรียนให้สามารถใช้แหล่งเรียนรู้นั้นได้อย่างเต็มที่ จัดให้มีการศึกษาดูงานสถานศึกษาหรือหน่วยงานที่ได้รับการยกย่องด้านการพัฒนาทรัพยากรอาคารสถานที่แล้วนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษา เป็นต้น

๔.๒.๑.๓ สรุปวิเคราะห์ความสอดคล้องการนำหลักสัปปุริสธรรม ๗ มาใช้ในการบริหารสถานศึกษา

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ความสอดคล้องของหลักสัปปุริสธรรม ๗ กับการบริหารสถานศึกษาเป็นรายด้านในเรื่องของการนำหลักสัปปุริสธรรม ๗ ไปประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษาด้านงานวิชาการ ด้านงานบุคคล ด้านงานงบประมาณ และด้านงานทั่วไป จากตารางแสดงความสอดคล้องโดยคิดเป็นร้อยละ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑ ความสอดคล้องหลักสัปฐริธรรม ๗ กับการบริหารสถานศึกษา
ด้าน “ธัมมัญญตา”

การบริหาร สถานศึกษา	ความสอดคล้องคิดเป็นร้อยละ			
	การนำไปใช้	ร้อยละ	ไม่ระบุ	ร้อยละ
ด้านงานวิชาการ	๑๓	๑๐๐	-	-
ด้านงานบุคคล	๗	๕๓.๘๕	๖	๔๖.๑๕
ด้านงานงบประมาณ	๑๐	๗๖.๙๒	๓	๒๓.๐๘
ด้านงานทั่วไป	๘	๖๑.๕๔	๕	๓๘.๔๖

จากตารางที่ ๔.๑ ความสอดคล้องของหลักสัปฐริธรรม ๗ ด้าน “ธัมมัญญตา” กับการบริหารงานวิชาการ การบริหารงานบุคคล การบริหารงานงบประมาณ และการบริหารงานทั่วไป โดยคิดเป็นร้อยละจากจำนวนผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้บริหารสถานศึกษา ทั้งหมด ๑๓ รูป/คน ซึ่งแยกความเห็นได้ดังนี้ คือ ด้านงานวิชาการแสดงความเห็น ๑๓ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ ด้านงานบุคคลแสดงความเห็น ๗ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๘๕ ไม่ระบุ ๖ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๑๕ ด้านงานงบประมาณแสดงความเห็น ๑๐ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๗๖.๙๒ ไม่ระบุ ๓ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๐๘ และด้านงานทั่วไป ๘ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๖๑.๕๔ ไม่ระบุ ๕ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๔๖

สรุปว่าหลักสัปฐริธรรม ๗ ด้าน “ธัมมัญญตา” มีความสอดคล้องและสามารถนำไปใช้ประยุกต์ใช้กับการบริหารสถานศึกษาได้ทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านงานวิชาการ ด้านงานบุคคล ด้านงานงบประมาณ และด้านงานทั่วไป การบริหารสถานศึกษาด้านที่สามารถนำไปใช้ได้มากที่สุด คือ ด้านงานวิชาการ มีร้อยละ ๑๐๐ รองลงมาคือ ด้านงานงบประมาณ มีร้อยละ ๗๖.๙๒ ด้านงานทั่วไป มีร้อยละ ๖๑.๕๔ และการบริหารสถานศึกษาด้านที่นำไปใช้ได้น้อยที่สุด คือ ด้านงานบุคคล มีร้อยละ ๕๓.๘๕

ตารางที่ ๔.๒ ความสอดคล้องหลักสัปฐริธรรม ๗ กับการบริหารสถานศึกษา
ด้าน “อรรถิณณุตตา”

การบริหาร สถานศึกษา	ความสอดคล้องคิดเป็นร้อยละ			
	การนำไปใช้	ร้อยละ	ไม่ระบุ	ร้อยละ
ด้านงานวิชาการ	๑๑	๘๔.๖๒	๒	๑๕.๓๘
ด้านงานบุคคล	๖	๔๖.๑๕	๗	๕๓.๘๕
ด้านงานงบประมาณ	๕	๓๘.๔๖	๘	๖๑.๕๔
ด้านงานทั่วไป	๘	๖๑.๕๔	๕	๓๘.๔๖

จากตารางที่ ๔.๒ ความสอดคล้องของหลักสัปฐริธรรม ๗ ด้าน “อรรถิณณุตตา” กับการบริหารงานวิชาการ การบริหารงานบุคคล การบริหารงานงบประมาณ และการบริหารงานทั่วไป โดยคิดเป็นร้อยละจากจำนวนผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้บริหารสถานศึกษา ทั้งหมด ๑๓ รูป/คน ซึ่งแยกความเห็นได้ดังนี้ คือ ด้านงานวิชาการแสดงความเห็น ๑๑ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๘๔.๖๒ ไม่ระบุ ๒ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๓๘ ด้านงานบุคคลแสดงความเห็น ๖ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๑๕ ไม่ระบุ ๗ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๘๕ ด้านงานงบประมาณแสดงความเห็น ๕ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๔๖ ไม่ระบุ ๘ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๖๑.๕๔ และด้านงานทั่วไปแสดงความเห็น ๘ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๖๑.๕๔ ไม่ระบุ ๕ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๔๖

สรุปว่าหลักสัปฐริธรรม ๗ ด้าน “อรรถิณณุตตา” มีความสอดคล้องและสามารถนำไปใช้ประยุกต์ใช้กับการบริหารสถานศึกษาได้ทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านงานวิชาการ ด้านงานบุคคล ด้านงานงบประมาณ และด้านงานทั่วไป การบริหารสถานศึกษาด้านที่สามารถนำไปใช้ได้มากที่สุด คือ ด้านวิชาการ มีร้อยละ ๘๔.๖๒ รองลงมาคือ ด้านงานทั่วไป มีร้อยละ ๖๑.๕๔ ด้านงานบุคคล มีร้อยละ ๔๖.๑๕ และการบริหารสถานศึกษาด้านที่นำไปใช้น้อยที่สุด คือ ด้านงานงบประมาณ มีร้อยละ ๓๘.๔๖

ตารางที่ ๔.๓ ความสอดคล้องหลักสัปปุริสธรรม ๗ กับการบริหารสถานศึกษา
ด้าน “อัตตัญญูตา”

การบริหาร สถานศึกษา	ความสอดคล้องคิดเป็นร้อยละ			
	การนำไปใช้	ร้อยละ	ไม่ระบุ	ร้อยละ
ด้านงานวิชาการ	๒	๑๕.๓๘	๑๑	๘๔.๖๒
ด้านงานบุคคล	๑๓	๑๐๐	-	-
ด้านงานงบประมาณ	๔	๓๐.๗๗	๙	๖๙.๒๓
ด้านงานทั่วไป	๙	๖๙.๒๓	๔	๓๐.๗๗

จากตารางที่ ๔.๓ ความสอดคล้องของหลักสัปปุริสธรรม ๗ ด้าน “อัตตัญญูตา” กับการบริหารงานวิชาการ การบริหารงานบุคคล การบริหารงานงบประมาณ และการบริหารงานทั่วไป โดยคิดเป็นร้อยละจากจำนวนผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้บริหารสถานศึกษา ทั้งหมด ๑๓ รูป/คน ซึ่งแยกความเห็นได้ดังนี้ คือ ด้านงานวิชาการแสดงความเห็น ๒ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๓๘ ไม่ระบุ ๑๑ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๘๔.๖๒ ด้านงานบุคคลแสดงความเห็น ๑๓ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ ด้านงานงบประมาณแสดงความเห็น ๔ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๗๗ ไม่ระบุ ๙ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๖๙.๒๓ และด้านงานทั่วไปแสดงความเห็น ๙ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๖๙.๒๓ ไม่ระบุ ๔ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๗๗

สรุปว่าหลักสัปปุริสธรรม ๗ ด้าน “อัตตัญญูตา” มีความสอดคล้องและสามารถนำไปใช้ประยุกต์ใช้กับการบริหารสถานศึกษาได้ทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านงานวิชาการ ด้านงานบุคคล ด้านงานงบประมาณ และด้านงานทั่วไป การบริหารสถานศึกษาด้านที่สามารถนำไปใช้ได้มากที่สุด คือ ด้านงานบุคคล มีร้อยละ ๑๐๐ รองลงมาคือ ด้านงานทั่วไป มีร้อยละ ๖๙.๒๓ ด้านงานงบประมาณ มีร้อยละ ๓๐.๗๗ และการบริหารสถานศึกษาด้านที่นำไปใช้น้อยที่สุด คือ ด้านงานวิชาการ มีร้อยละ ๑๕.๓๘

ตารางที่ ๔.๔ ความสอดคล้องหลักสัปปุริสธรรม ๗ กับการบริหารสถานศึกษา
ด้าน “มัตตัญญูตา”

การบริหาร สถานศึกษา	ความสอดคล้องคิดเป็นร้อยละ			
	การนำไปใช้	ร้อยละ	ไม่ระบุ	ร้อยละ
ด้านงานวิชาการ	๓	๒๓.๐๘	๑๐	๗๖.๙๒
ด้านงานบุคคล	๒	๑๕.๓๘	๑๑	๘๔.๖๒
ด้านงานงบประมาณ	๑๓	๑๐๐	-	-
ด้านงานทั่วไป	๕	๓๘.๔๖	๘	๖๑.๕๔

จากตารางที่ ๔.๔ ความสอดคล้องของหลักสัปปุริสธรรม ๗ ด้าน “มัตตัญญูตา” กับการบริหารงานวิชาการ การบริหารงานบุคคล การบริหารงานงบประมาณ และการบริหารงานทั่วไป โดยคิดเป็นร้อยละจากจำนวนผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้บริหารสถานศึกษา ทั้งหมด ๑๓ รูป/คน ซึ่งแยกความเห็นได้ดังนี้ คือ ด้านงานวิชาการแสดงความเห็น ๓ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๐๘ ไม่ระบุ ๑๐ รูป/คน ๗๖.๙๒ ด้านงานบุคคลแสดงความเห็น ๒ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๓๘ ไม่ระบุ ๑๑ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๘๔.๖๒ ด้านงานงบประมาณแสดงความเห็น ๑๓ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ และด้านงานทั่วไปแสดงความเห็น ๕ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๔๖ ไม่ระบุ ๘ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๖๑.๕๔

สรุปว่าหลักสัปปุริสธรรม ๗ ด้าน “มัตตัญญูตา” มีความสอดคล้องและสามารถนำไปใช้ประยุกต์ใช้กับการบริหารสถานศึกษาได้ทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านงานวิชาการ ด้านงานบุคคล ด้านงานงบประมาณ และด้านงานทั่วไป การบริหารสถานศึกษาด้านที่สามารถนำไปใช้ได้มากที่สุด คือ ด้านงานงบประมาณ มีร้อยละ ๑๐๐ รองลงมาคือ ด้านงานทั่วไป มีร้อยละ ๓๘.๔๖ ด้านงานวิชาการ มีร้อยละ ๒๓.๐๘ และการบริหารสถานศึกษาด้านที่นำไปใช้น้อยที่สุด คือ ด้านงานบุคคล มีร้อยละ ๑๕.๓๘

ตารางที่ ๔.๕ ความสอดคล้องหลักสัปฐริธรรม ๗ กับการบริหารสถานศึกษา
ด้าน “กาลัญญุตตา”

การบริหาร สถานศึกษา	ความสอดคล้องคิดเป็นร้อยละ			
	การนำไปใช้	ร้อยละ	ไม่ระบุ	ร้อยละ
ด้านงานวิชาการ	๕	๓๘.๔๖	๘	๖๑.๕๔
ด้านงานบุคคล	๓	๒๓.๐๘	๑๐	๗๖.๙๒
ด้านงานงบประมาณ	๑๑	๘๔.๖๒	๒	๑๕.๓๘
ด้านงานทั่วไป	๒	๑๕.๓๘	๑๑	๘๔.๖๒

จากตารางที่ ๔.๕ ความสอดคล้องของหลักสัปฐริธรรม ๗ ด้าน “กาลัญญุตตา” กับการบริหารงานวิชาการ การบริหารงานบุคคล การบริหารงานงบประมาณ และการบริหารงานทั่วไป โดยคิดเป็นร้อยละจากจำนวนผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้บริหารสถานศึกษาทั้งหมด ๑๓ รูป/คน ซึ่งแยกความเห็นได้ดังนี้ คือ ด้านงานวิชาการแสดงความเห็น ๕ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๔๖ ไม่ระบุ ๘ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๖๑.๕๔ ด้านงานบุคคลแสดงความเห็น ๓ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๐๘ ไม่ระบุ ๑๐ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๗๖.๙๒ ด้านงานงบประมาณแสดงความเห็น ๑๑ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๘๔.๖๒ ไม่ระบุ ๒ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๓๘ และด้านงานทั่วไปแสดงความเห็น ๒ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๓๘ ไม่ระบุ ๑๑ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๘๔.๖๒

สรุปว่าหลักสัปฐริธรรม ๗ ด้าน “กาลัญญุตตา” มีความสอดคล้องและสามารถนำไปใช้ประยุกต์ใช้กับการบริหารสถานศึกษาได้ทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านงานวิชาการ ด้านงานบุคคล ด้านงานงบประมาณ และด้านงานทั่วไป การบริหารสถานศึกษาด้านที่สามารถนำไปใช้ได้มากที่สุด คือ ด้านงานงบประมาณ มีร้อยละ ๘๔.๖๒ รองลงมาคือ ด้านงานวิชาการ มีร้อยละ ๓๘.๔๖ ด้านงานบุคคล มีร้อยละ ๒๓.๐๘ และการบริหารสถานศึกษาด้านที่นำไปใช้ได้น้อยที่สุด คือ ด้านงานทั่วไป มีร้อยละ ๑๕.๓๘

ตารางที่ ๔.๖ ความสอดคล้องหลักสัปปริสธรรม ๗ กับการบริหารสถานศึกษา
ด้าน “ปริสัญญุตตา”

การบริหาร สถานศึกษา	ความสอดคล้องคิดเป็นร้อยละ			
	การนำไปใช้	ร้อยละ	ไม่ระบุ	ร้อยละ
ด้านงานวิชาการ	๒	๑๕.๓๘	๑๑	๘๔.๖๒
ด้านงานบุคคล	๑	๗.๖๙	๑๒	๙๒.๓๑
ด้านงานงบประมาณ	๓	๒๓.๐๘	๑๐	๗๖.๙๒
ด้านงานทั่วไป	๔	๖๙.๒๓	๕	๓๐.๗๗

จากตารางที่ ๔.๖ ความสอดคล้องของหลักสัปปริสธรรม ๗ ด้าน “ปริสัญญุตตา” กับการบริหารงานวิชาการ การบริหารงานบุคคล การบริหารงานงบประมาณ และการบริหารงานทั่วไป โดยคิดเป็นร้อยละจากจำนวนผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้บริหารสถานศึกษา ทั้งหมด ๑๓ รูป/คน ซึ่งแยกความเห็นได้ดังนี้ คือ ด้านงานวิชาการแสดงความเห็น ๒ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๓๘ ไม่ระบุ ๑๑ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๘๔.๖๒ ด้านงานบุคคลแสดงความเห็น ๑ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๖๙ ไม่ระบุ ๑๒ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๙๒.๓๑ ด้านงานงบประมาณแสดงความเห็น ๓ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๐๘ ไม่ระบุ ๑๐ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๗๖.๙๒ และด้านงานทั่วไปแสดงความเห็น ๔ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๖๙.๒๓ ไม่ระบุ ๕ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๗๗

สรุปว่าหลักสัปปริสธรรม ๗ ด้าน “ปริสัญญุตตา” มีความสอดคล้องและสามารถนำไปใช้ประยุกต์ใช้กับการบริหารสถานศึกษาได้ทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านงานวิชาการ ด้านงานบุคคล ด้านงานงบประมาณ และด้านงานทั่วไป การบริหารสถานศึกษาด้านที่สามารถนำไปใช้ได้มากที่สุด คือ ด้านงานทั่วไป มีร้อยละ ๖๙.๒๓ รองลงมาคือ ด้านงานงบประมาณ มีร้อยละ ๒๓.๐๘ ด้านงานวิชาการ มีร้อยละ ๑๕.๓๘ และการบริหารสถานศึกษาด้านที่นำไปใช้ได้น้อยที่สุด คือ ด้านงานบุคคล มีร้อยละ ๗.๖๙

ตารางที่ ๔.๗ ความสอดคล้องหลักสัปฐริธรรม ๗ กับการบริหารสถานศึกษาด้าน “บุคคลัญญตา”

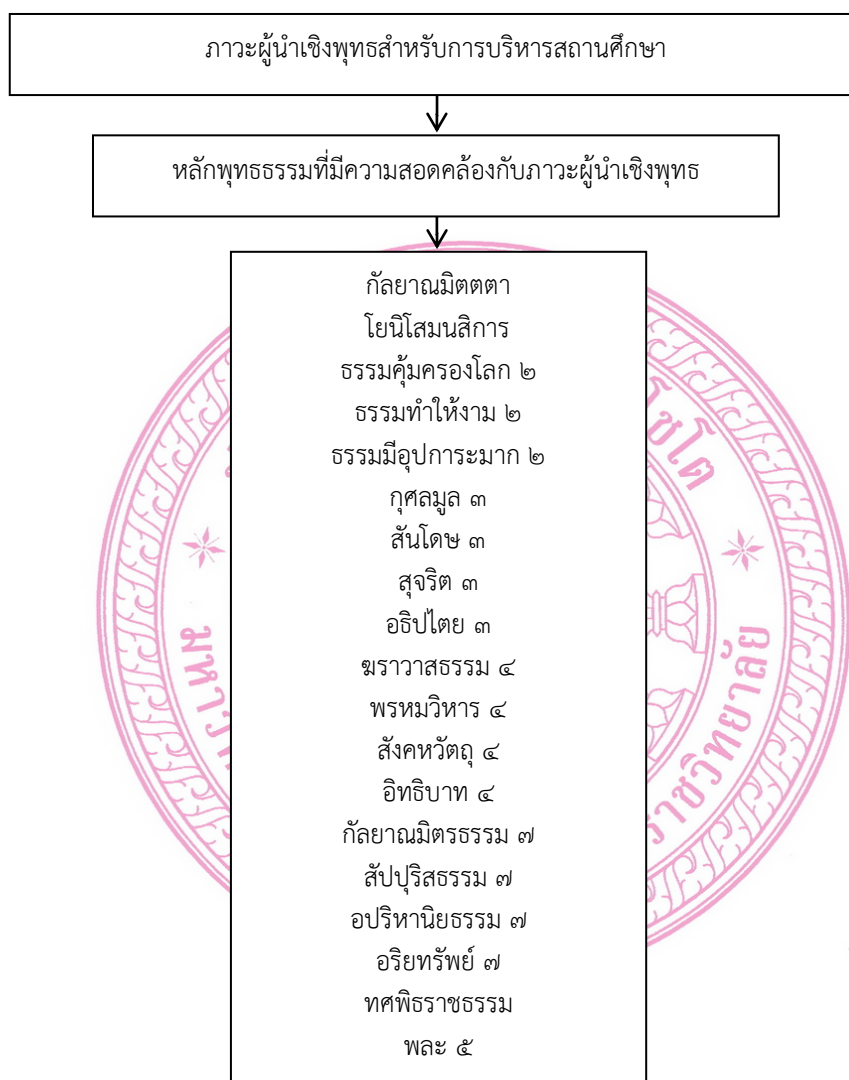
การบริหาร สถานศึกษา	ความสอดคล้องคิดเป็นร้อยละ			
	การนำไปใช้	ร้อยละ	ไม่ระบุ	ร้อยละ
ด้านงานวิชาการ	๔	๓๐.๗๗	๙	๖๙.๒๓
ด้านงานบุคคล	๑๓	๑๐๐	-	-
ด้านงานงบประมาณ	๒	๑๕.๓๘	๑๑	๘๔.๖๒
ด้านงานทั่วไป	๕	๓๘.๔๖	๘	๖๑.๕๔

จากตารางที่ ๔.๗ ความสอดคล้องของหลักสัปฐริธรรม ๗ “บุคคลัญญตา” กับการบริหารงานวิชาการ การบริหารงานบุคคล การบริหารงานงบประมาณ และการบริหารงานทั่วไป โดยคิดเป็นร้อยละจากจำนวนผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้บริหารสถานศึกษา ทั้งหมด ๑๓ รูป/คน ซึ่งแยกความเห็นได้ดังนี้ คือ ด้านงานวิชาการแสดงความเห็น ๔ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๗๗ ไม่ระบุ ๙ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๖๙.๒๓ ด้านงานบุคคลแสดงความเห็น ๑๓ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ ด้านงานงบประมาณแสดงความเห็น ๒ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๓๘ ไม่ระบุ ๑๑ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๘๔.๖๒ และด้านงานทั่วไปแสดงความเห็น ๕ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๔๖ ไม่ระบุ ๘ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๖๑.๕๔

สรุปว่าหลักสัปฐริธรรม ๗ ด้าน “บุคคลัญญตา” มีความสอดคล้องและสามารถนำไปใช้ประยุกต์ใช้กับการบริหารสถานศึกษาได้ทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านงานวิชาการ ด้านงานบุคคล ด้านงานงบประมาณ และด้านงานทั่วไป การบริหารสถานศึกษาด้านที่สามารถนำไปใช้ได้มากที่สุด คือ ด้านงานบุคคล มีร้อยละ ๑๐๐ รองลงมาคือ ด้านงานทั่วไป มีร้อยละ ๓๘.๔๖ ด้านงานวิชาการ มีร้อยละ ๓๐.๗๗ และการบริหารสถานศึกษาด้านที่นำไปใช้ได้น้อยที่สุด คือ ด้านงานงบประมาณ มีร้อยละ ๑๕.๓๘

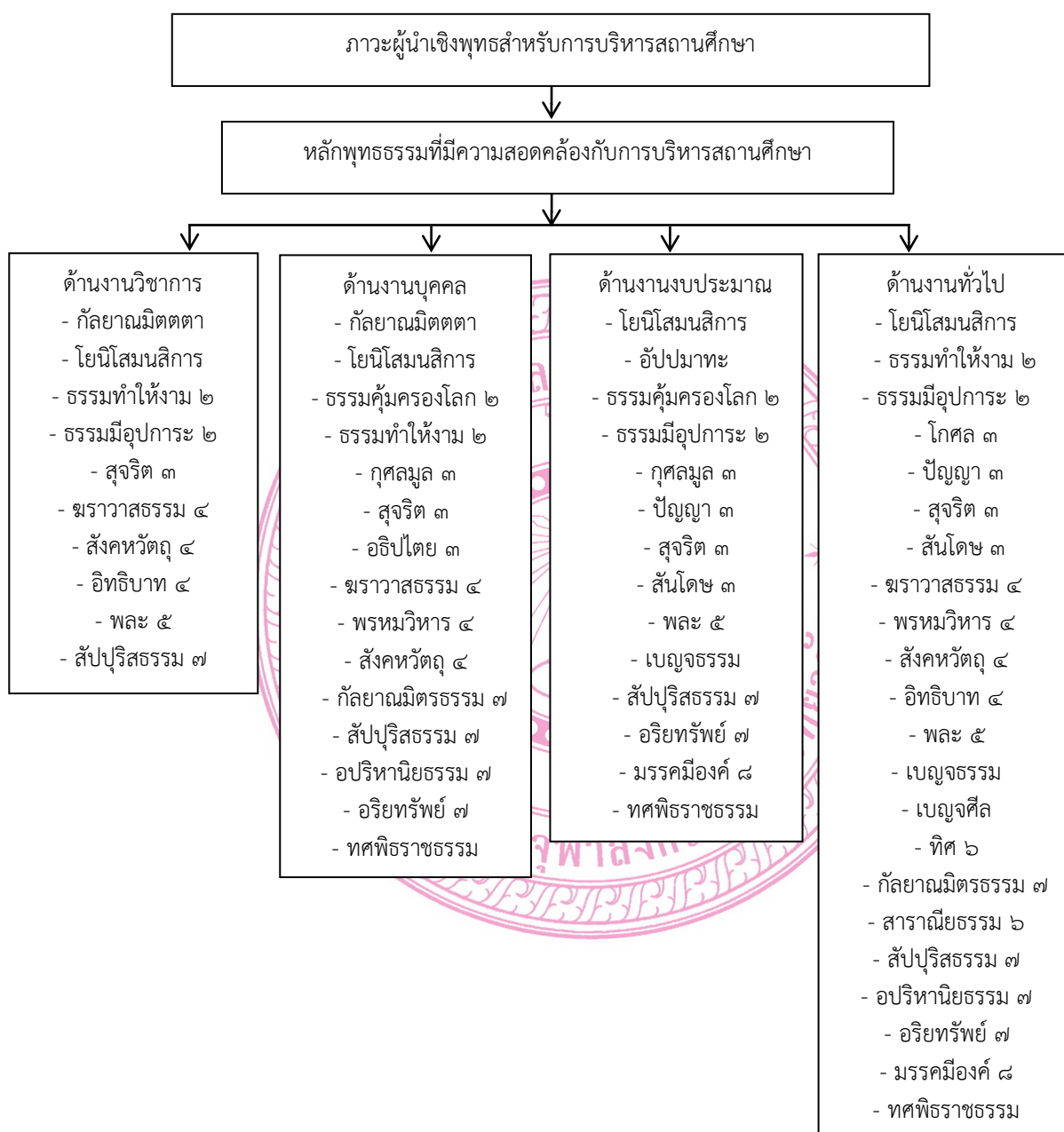
๔.๓ องค์ความรู้จากการวิจัย

๔.๑ องค์ความรู้ที่ ๑

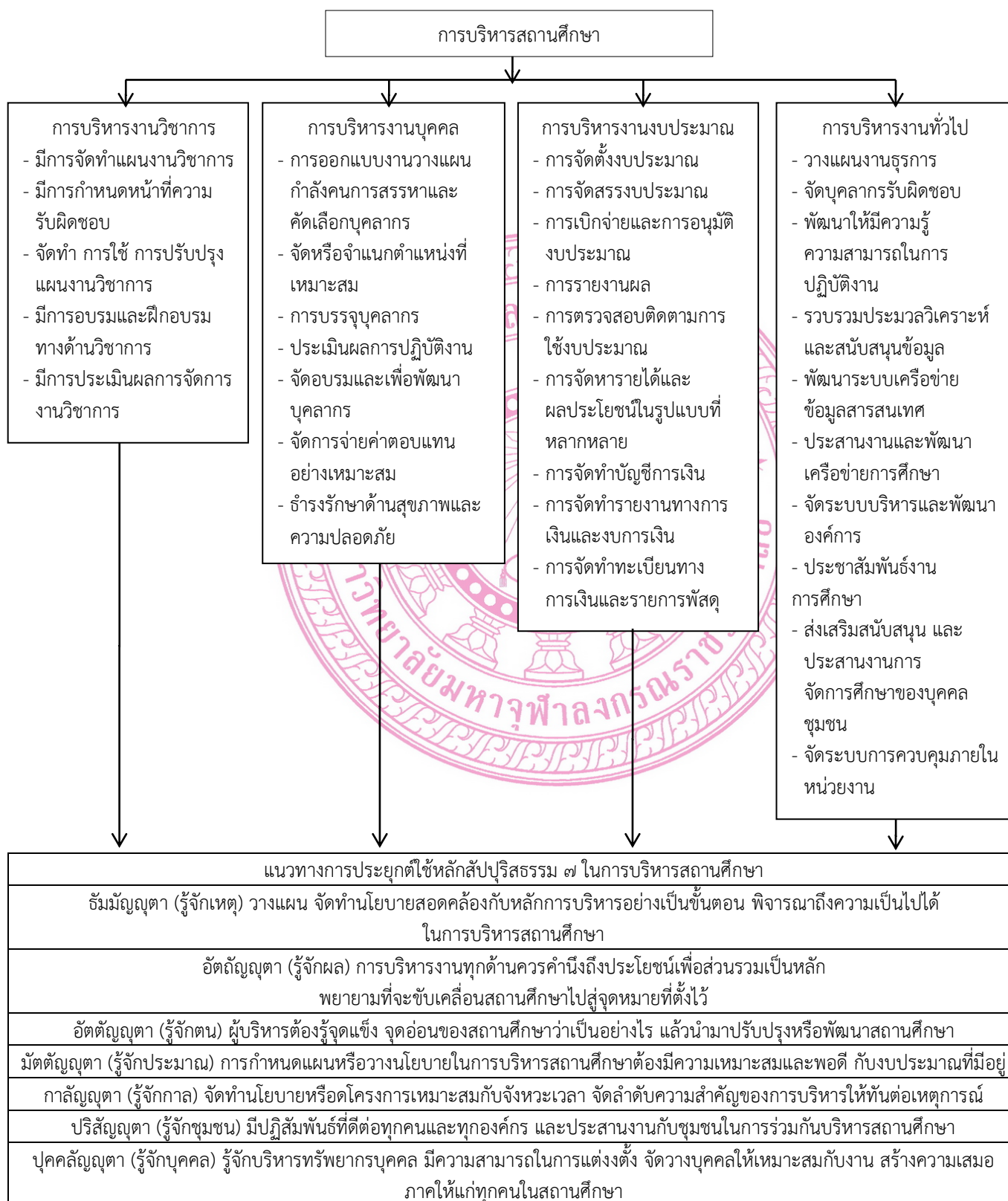
แผนภูมิที่ ๔.๑ องค์ความรู้ที่ ๑

๔.๒ องค์ความรู้ที่ ๒

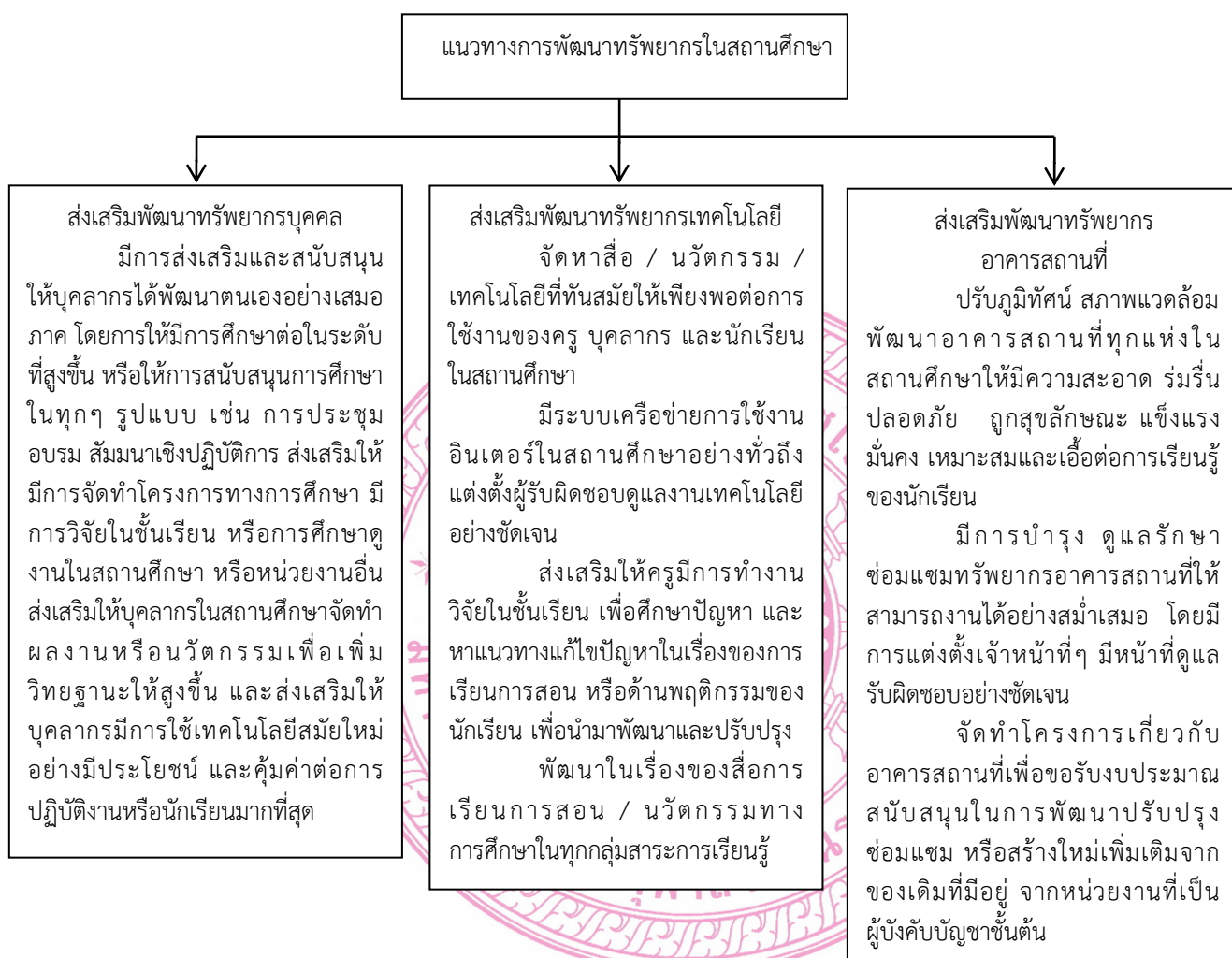
แผนภูมิที่ ๔.๒ องค์ความรู้ที่ ๒

๔.๓ องค์ความรู้ที่ ๓

แผนภูมิที่ ๔.๓ องค์ความรู้ที่ ๓

๔.๔ องค์ความรู้ที่ ๔

แผนภูมิที่ ๔.๔ องค์ความรู้ที่ ๔

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับภาวะผู้นำเชิงพุทธและการบริหารสถานศึกษา เพื่อศึกษาภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธธรรม และเพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสำหรับการบริหารสถานศึกษา การศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารต่างๆ เพื่อให้ทราบถึงภาวะผู้นำเชิงพุทธ การบริหารสถานศึกษา และหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับภาวะผู้นำเชิงพุทธและการบริหารสถานศึกษา และการบริหารสถานศึกษาตามหลักสัปบุริสธรรม ๗ โดยผู้วิจัยได้ลงมือสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒ และผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๓ เพื่อให้ทราบถึงแนวทางในการนำสัปบุริสธรรม ๗ ไปประยุกต์ใช้กับการบริหารสถานศึกษาทั้ง ๔ ด้าน

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ให้สัมภาษณ์

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อความรู้และความเข้าใจในเรื่องของภาวะผู้นำเชิงพุทธ การบริหารสถานศึกษา และหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับภาวะผู้นำเชิงพุทธและการบริหารสถานศึกษา และการบริหารสถานศึกษาตามหลักสัปบุริสธรรม ๗ จึงได้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านหลักพุทธธรรมและหลักการบริหารการศึกษา และยังได้สัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒ และผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๓ ซึ่งท่านเหล่านั้นเป็นผู้ที่มีความรู้ด้านหลักพุทธธรรม เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการบริหารงานการศึกษา และมีความรู้ตั้งแต่ระดับปริญญาโท ปริญญาเอก ศาสตราจารย์ (ศ.) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ (ผศ.) ถือได้ว่าเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญที่สามารถให้ข้อมูลในหลักพุทธธรรมและหลักการบริหารการศึกษาได้เป็นอย่างดี

๕.๑.๒ ผลการวิเคราะห์จากเอกสารและการสัมภาษณ์

๕.๑.๒.๑ หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับภาวะผู้นำเชิงพุทธและการบริหารสถานศึกษา

จากการศึกษาหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องกับภาวะผู้นำเชิงพุทธและการบริหารสถานศึกษา ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารต่างๆ และจากการสัมภาษณ์ พบว่า มีหลักพุทธธรรมที่มีความครอบคลุมและสอดคล้องกับภาวะผู้นำเชิงพุทธและการบริหารสถานศึกษา จำนวน ๒๗ หลักธรรม ได้แก่ สัปบุริสธรรม ๗ กัลยาณมิตตตา โยนิโสมนสิการ ธรรมคัมภรอกโลก ๒ ธรรมทำให้งาม ๒

ธรรมมีอุปการะมาก ๒ โภคส ๓ ปัญญา ๓ สุจริต ๓ กุศลมูล ๓ สันโดษ ๓ อธิปไตย ๓ ขรवासธรรม ๔ พรหมวิหาร ๔ สังคหะวัตถุ ๔ อธิบาท ๔ พละ ๕ เบญจธรรม เบญจศีล ทิศ ๖ กัลยาณมิตรธรรม ๗ สาราณียธรรม ๗ อัปมาทะ อุปหานียธรรม ๗ อริยทรัพย์ ๗ มรรคมงคล ๘ ทศพิธราชธรรม

๕.๑.๒.๒ ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา

๑) ภาวะผู้นำเชิงพุทธ มีแนวทางในการประพฤติ ปฏิบัติที่ดีทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น และนำมาเป็นหลักในการทำงานใน ๓ ด้าน คือ ๑. เป็นแบบอย่างในการวางตนที่เหมาะสม ๒. ใช้วาจาที่ประกอบด้วยเมตตา ๓. มีจิตใจที่มั่นคงอดทน เสียสละ

๒) การบริหารสถานศึกษาตามหลักสัปปริสธรรม ๗

๒.๑) ผู้บริหารต้องวางแผน จัดทำนโยบายให้สอดคล้องกับหลักการบริหารอย่างเป็นขั้นตอน พิจารณาถึงความเป็นไปได้ในการบริหารสถานศึกษา

๒.๒) ผู้บริหารต้องบริหารงานทุกด้านโดยคำนึงถึงประโยชน์เพื่อส่วนรวมเป็นหลักพยายามที่จะขับเคลื่อนสถานศึกษาไปสู่จุดหมายที่ตั้งไว้

๒.๓) ผู้บริหารต้องรู้จักจัดแจง จัดอำนวยการของสถานศึกษา ต้องรู้ว่าสถานศึกษาของตนเองควรปรับปรุง หรือพัฒนาในด้านใดบ้าง โดยคำนึงถึงสภาพความเป็นจริงของสถานศึกษา

๒.๔) ในการกำหนดแผน หรือนโยบายต่างๆ ของสถานศึกษาผู้บริหารต้องใช้งบประมาณอย่างคุ้มค่า โดยไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อส่วนรวม โดยคำนึงถึงงบประมาณที่มีอยู่

๒.๕) การจัดทำนโยบายหรือโครงการ กิจกรรมต่างๆ ต้องเหมาะสมกับระยะเวลา จัดลำดับความสำคัญของการบริหารในด้านต่างๆ ให้ทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน

๒.๖) ผู้บริหารต้องมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีทั้งกับครู นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน สังคม เป็นนักประสานที่ดี และต้องเปิดโอกาสให้คณะกรรมการสถานศึกษา องค์กรที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการสถานศึกษา

๒.๗) ผู้บริหารต้องรู้หลักในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ มีความสามารถในการแต่งตั้ง มอบหมายงานให้บุคลากรเหมาะสมกับความสามารถของบุคคลนั้นๆ และต้องสร้างความเสมอภาคให้กับทุกคนในสถานศึกษา

๓) แนวทางการนำสัปปริสธรรม ๗ มาประยุกต์ใช้กับการบริหารสถานศึกษา ๔ ด้าน

๓.๑) การบริหารงานวิชาการ ผู้บริหารต้องเป็นผู้ที่รู้หลักการ รู้จักงาน รู้หน้า รู้กฎเกณฑ์ต่างๆ รวมถึงขอบข่ายของงานในด้านนี้ ควรมีการพัฒนาความรู้ความเข้าใจของตนเองเพื่อการมุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญ มีการปฏิรูปแนวทางการพัฒนาหลักสูตรและกำหนดหลักเกณฑ์ในการเรียนการสอน มีการวางแผนในการบริหารงานวิชาการ เพื่อความมีคุณภาพในการดำเนินงานด้านต่างๆ อันเกี่ยวเนื่องกับงานวิชาการ มีความขยันในการทำงาน ตรวจสอบดูแลข้อบกพร่อง สะสางหรือกำจัดข้อบกพร่องเดิม มีใจรักในการทำงานด้านงานวิชาการ

จากการสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒ และผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนในสังกัด

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๓ พบว่า หลักสัปปุริสธรรม ๗ ด้านที่นำไปใช้ในการบริหารงานวิชาการมากที่สุด คือ ธัมมัญญตา และที่ใช้อย่างรองลงมาคือ อตฺถัญญตา กาลัญญตา บุคคลัญญตา มัตตัญญตา อตฺตัญญตา และปริสสัญญตา

๓.๒) การบริหารงานบุคคล ผู้บริหารควรให้มีการประชุมอย่างสม่ำเสมอ ควรมีการส่งเสริมให้บุคลากรมีการพัฒนาตนเองด้วยการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น หรือจัดโครงการการอบรม ประชุม สัมมนาตามหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง จัดการศึกษาดูงานนอกสถานที่ และให้บุคลากรได้ทำผลงานเพื่อเพิ่มตำแหน่ง/วิทยฐานะที่สูงขึ้น เพื่อการปฏิบัติงานที่ดีและมีคุณภาพของบุคลากรในการจัดการเรียนการสอน แต่งตั้งบุคลากรให้เหมาะสมกับความสามารถ ควรให้การสนับสนุนดูแลเอาใจใส่ช่วยเหลือในเรื่องความเดือดร้อนทุกข์ใจของบุคลากร โดยใช้หลักที่ว่าพี่ดูแลน้อง พ่อดูแลลูก

จากการสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒ และผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๓ พบว่า หลักสัปปุริสธรรม ๗ ด้านที่นำไปใช้ในการบริหารงานบุคคลมากที่สุด คือ บุคคลัญญตา อตฺตัญญตา และที่ใช้อย่างรองลงมา คือ ธัมมัญญตา อตฺถัญญตา กาลัญญตา มัตตัญญตา และปริสสัญญตา

๓.๓) การบริหารงานงบประมาณ ผู้บริหารต้องมีการวางแผนในการใช้งบประมาณดังนี้ คือ จัดทำแผนการจัดทำงบประมาณ จัดทำแผนปฏิบัติการในงบประมาณ สิ่งเหล่านี้จะทำให้แผนการบริหารจัดการงบประมาณมีระบบ ระเบียบ ขั้นตอนการใช้งบประมาณตามความต้องการพอเพียงกับงบประมาณที่มีอยู่ โดยจัดลำดับความสำคัญก่อนหลังในการใช้งบประมาณได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และผู้บริหารต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรม มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ในการบริหารงานงบประมาณ

จากการสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒ และผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๓ พบว่า หลักสัปปุริสธรรม ๗ ด้านที่นำไปใช้ในการบริหารงานงบประมาณมากที่สุด คือ มัตตัญญตา และที่ใช้อย่างรองลงมา คือ กาลัญญตา ธัมมัญญตา อตฺถัญญตา อตฺตัญญตา ปริสสัญญตา และบุคลัญญตา

๓.๔) การบริหารงานทั่วไป ผู้บริหารควรเห็นคุณค่าของตนเองก่อนเป็นสำคัญ ต้องมีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ควรมีคุณธรรม จริยธรรม มีความยุติธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ มีความรอบรู้ในทุกด้านของการบริหารสถานศึกษา รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง และความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการ รวมถึงสามารถบริหารจัดการเกี่ยวกับชุมชนหรือสังคมได้ดี ควรมีทักษะและศักยภาพในการจัดการ เป็นนักประสาน สามารถสื่อสารมีมนุษยสัมพันธ์กับทุกคนและทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รู้จักการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ มีวิธีการทำงานที่เหมาะสมกับสถานการณ์

จากการสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒ และผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๓ พบว่า หลักสัปปุริสธรรม ๗

ด้านที่นำไปใช้ในการบริหารงานทั่วไปมากที่สุด คือ ปรีชาญาณ อุตสาหญาณ และที่ใช้อย่างมาก คือ ธรรมญาณ อุตสาหญาณ มัตตญาณ บุคคลญาณ และกาลญาณ

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา ผู้วิจัยได้สรุปประเด็นสำคัญและนำมาอภิปรายผล ดังนี้

จากการวิจัยเรื่องภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาต้องเป็นผู้ที่มีภาวะผู้นำ คือ มีความสามารถในการนำพาสถานศึกษาไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ มีความรู้ความเข้าใจในหลักการบริหารสถานศึกษาทั้ง ๔ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นการบริหารงานด้านวิชาการ ด้านงานบุคคล ด้านงานงบประมาณ และด้านงานทั่วไป โดยเฉพาะการบริหารงานด้านวิชาการ งานวิชาการนี้ถือเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารสถานศึกษา ซึ่งก็คือการจัดการเรียนการสอนเพราะจะส่งผลถึงการพัฒนาของผู้เรียนว่าจะมีคุณภาพมากหรือน้อยเพียงใด และการที่ผู้บริหารจะมีภาวะผู้นำเชิงพุทธได้นั้น ผู้บริหารต้องมีทั้งความรู้ ความสามารถทางวิชาการ ควบคู่กับคุณธรรมและจริยธรรม โดยการนำหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารตนเองและการบริหารสถานศึกษา นำมาเป็นกรอบแนวทางในการทำหน้าที่เป็นผู้บังคับบัญชาของบุคลากรในสถานศึกษาให้สามารถปฏิบัติงาน และอยู่ร่วมกันแบบกัลยาณมิตร

ผลการวิจัยจากการศึกษาเอกสารและจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒ และผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาระถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๓ มีดังนี้

๑. ด้านภาวะผู้นำเชิงพุทธมีหลักพุทธธรรมที่สอดคล้อง ๑๔ หลักธรรม ได้แก่ กัลยาณมิตตตา โยนิโสมนสิการ ธรรมคัมภีร์โลก ๒ ธรรมทำให้งาม ๒ ธรรมมีอุปการะมาก ๒ กุศลมูล ๓ สันโดษ ๓ สุจริต ๓ อธิปไตย ๓ ขรवासธรรม ๔ พรหมวิหาร ๔ สังคหะวัตถุ ๔ อิทธิบาท ๔ กัลยาณมิตรธรรม ๗ สัมปยุตธรรม ๗ อปริหานิยธรรม ๗ อริยทรัพย์ ๗ ทศพิธราชธรรม พละ ๕

๒. ด้านการบริหารงานวิชาการ มีหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องด้วยกัน ๑๑ หลักธรรม ได้แก่ กัลยาณมิตตตา โยนิโสมนสิการ ธรรมทำให้งาม ๒ ธรรมมีอุปการะมาก ๒ สุจริต ๓ ขรवासธรรม ๔ สังคหะวัตถุ ๔ อิทธิบาท ๔ กัลยาณมิตรธรรม ๗ พละ ๕ สัมปยุตธรรม ๗

๓. ด้านการบริหารงานบุคคล มีหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องด้วยกัน ๑๕ หลักธรรม ได้แก่ กัลยาณมิตตตา โยนิโสมนสิการ ธรรมคัมภีร์โลก ๒ ธรรมทำให้งาม ๒ กุศลมูล ๓ สุจริต ๓ อธิปไตย ๓ ขรवासธรรม ๔ พรหมวิหาร ๔ สังคหะวัตถุ ๔ กัลยาณมิตรธรรม ๗ สัมปยุตธรรม ๗ อปริหานิยธรรม ๗ อริยทรัพย์ ๗ ทศพิธราชธรรม

๔. ด้านการบริหารงานงบประมาณ มีหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องด้วยกัน ๑๔ หลักธรรม ได้แก่ โยนิโสมนสิการ อัปมาทะ ธรรมคัมภีร์โลก ๒ ธรรมมีอุปการะ ๒ กุศลมูล ๓ ปัญญา ๓ สุจริต ๓ สันโดษ ๓ พละ ๕ เบญจธรรม สัมปยุตธรรม ๗ อริยทรัพย์ ๗ มรรคมิถุน ๘ ทศพิธราชธรรม

๕. ด้านการบริหารงานทั่วไป มีหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องด้วยกัน ๒๒ หลักธรรม ได้แก่ โยนิโสมนสิการ ธรรมอันทำให้งาม ๒ ธรรมมีอุปการะ ๒ โสกล ๓ ปัญญา ๓ สุจริต ๓ สันโดษ ๓

ฆราวาสธรรม ๔ พรหมวิหาร ๔ สังคหะวัตถุ ๔ อิทธิบาท ๔ พละ ๕ เบญจธรรม เบญจศีล ทิศ ๖ กัลยาณมิตรธรรม ๗ สาราณียธรรม ๖ สัมปยุตธรรม ๗ อปริหานียธรรม ๗ อริยทรัพย์ ๗ มรรคมรรค ๘ ทศพิธราชธรรม

สรุปได้ว่า หลักสัมปยุตธรรม ๗ ถือเป็นหลักธรรมที่มีความครอบคลุมและสอดคล้องกับการบริหารสถานศึกษาทั้ง ๔ ด้าน เนื่องจากหลักสัมปยุตธรรม ๗ เป็นหลักธรรมสำหรับคนดี และในขณะเดียวกันก็เป็นหลักธรรมที่สำคัญของการเป็นผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธที่ดีอีกด้วย

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๕.๓.๑.๑ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจัดทำนโยบายการบริหารสถานศึกษาเชิงพุทธสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาในเรื่องของความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการบริหารสถานศึกษา เช่น

๑) จัดการอบรมหลักการบริหารเชิงพุทธโดยการนำหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษา

๒) จัดการอบรมหลักการบริหารโดยยึดหลัก ๔ ส คือ สะสาง สะดวก สะอาด สุขลักษณะ สร้างนิสัย หรือ หลัก ๖ บ คือ บริเวณ บริวาร บริหาร บริการ บริกรรม บริจาค

๓) จัดการศึกษาดูงานในโรงเรียนที่มีการบริหารเชิงพุทธ เช่น โรงเรียนพระปริยัติธรรม เป็นต้น

๕.๓.๑.๒ สถานศึกษาต้องมีการจัดประชุมชี้แจงนโยบายของสถานศึกษาให้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ชุมชน หน่วยงาน หรือองค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทราบ เพื่อให้บุคคลหรือองค์กรเหล่านี้ได้มีส่วนร่วม ให้ข้อเสนอแนะสำหรับการบริหารสถานศึกษาให้เกิดคุณภาพแก่ผู้เรียน

๕.๓.๑.๓ สถานศึกษาต้องจัดทำโครงการเพื่อส่งเสริมให้ครูและบุคลากรทางการศึกษามีการแสดงออกได้จนรับการยกย่องจากชุมชนหรือสังคม เช่น การจัดโครงการ/กิจกรรมเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้กับสถานศึกษาอื่นๆ รวมถึงการศึกษาดูงานหรือการประกวดผลงาน/นวัตกรรมด้านการศึกษา

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๕.๓.๒.๑ ควรมีการศึกษาวิจัยโดยใช้หลักสัมปยุตธรรม ๗ ในการบริหารงานเฉพาะด้าน เพราะจะทำให้การศึกษามีความละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้น

๕.๓.๒.๒ ควรศึกษาถึงระบบหรือแนวคิดในการบริหารงานในสถานศึกษาเพื่อให้ทราบถึงการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมอย่างแท้จริง

๕.๓.๒.๓ ควรมีการศึกษาวิจัยหลักพุทธธรรมโดยแสดงถึงรายละเอียดของการใช้ในการบริหารสถานศึกษา

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกฉบับประชาชน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมสามัญศึกษา. เกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนมัธยมศึกษา พ.ศ. ๒๕๓๙. กรุงเทพมหานคร : กรมสามัญศึกษา, ๒๕๓๙.

กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นนิติบุคคล. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ ร.ส.พ., ๒๕๔๖.

กระทรวงศึกษาธิการ. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๖.

กานต์ กุณาศล. การประถมศึกษา. กาญจนบุรี : สถาบันราชภัฏกาญจนบุรี, ๒๕๔๒.

กิติ ตัยคานนท์. เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ. กรุงเทพมหานคร : เพลออักษร, ๒๕๔๓.

กิตติมา ปรีดีดีล. การบริหารและการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร : อักษรพิพัฒน์, ๒๕๔๒.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕. กรุงเทพมหานคร : พรึกหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๕.

ณรงค์ สัจพันธ์โรจน์. ประมวลสาระชุดวิชา การบริหารทรัพยากรการศึกษา หน่วยที่ ๑-๘. พิมพ์ครั้งที่ ๒. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๑.

ณัฐพันธ์ เขจรนันท์. การจัดการทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดยูเคชั่น, ๒๕๔๖.

ธงชัย สันติวงษ์. การบริหารงานบุคคล. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๖. การบริหารงานบุคคล. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๔๒.

นพพงษ์ บุญจิตรดุล. ก้าวเข้าสู่ผู้บริหารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, ๒๖๔๐.

นิตย์ สัมมาพันธ์. ภาวะผู้นำ. กรุงเทพมหานคร : อินโนกราฟฟิกส์, ๒๕๔๖.

นิพนธ์ กีนาวงศ์. หลักการบริหารการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. พิษณุโลก : ตระกูลไทย, ๒๕๕๓.

นิตา ชูโต. การวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพมหานคร : พี เอ็น การพิมพ์, ๒๕๔๐.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. การบริหารงานวิชาการ. กรุงเทพมหานคร : สุเนตรฟิล์ม, ๒๕๔๕.
- ปรีชา ช่างขวัญยืน. ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- ประยูร อาษานาม. การบริหารทีมงานหลักการและแนวปฏิบัติ. ภาพสไลด์ : ประสานการพิมพ์, ๒๕๔๑.
- ปัญญา แก้วก้อย และ สุภัทรพันธุ์พัฒนกุล. การบริหารจัดการศึกษาในรูปแบบการใช้โรงเรียนเป็นฐานหรือเขตพื้นที่เป็นฐาน. กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๔๕.
- พระครูสิริจันทวิฐ. ภาวะผู้นำเชิงพุทธ. กรุงเทพมหานคร : นิติธรรมการพิมพ์, ๒๕๔๙.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสน ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- _____. ภาวะผู้นำความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือโลก, ๒๕๔๕.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. พิมพ์ที่ บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.
- _____. ธรรมบุญชีวิต. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๗.
- พะยอม วงศ์สารศรี. การบริหารงานบุคคล. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : พรานนกการพิมพ์, ๒๕๓๔.
- _____. การบริหารทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๑.
- ภาวัฒน์ พันธุ์แพ. เอกสารประกอบการสอนภาวะผู้นำ. ภาควิชาการบริหารการจัดการ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยพายัพ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยพายัพ, ๒๕๔๖.
- มหาวิทยาลัยรามคำแหง. หลักการบริหารงบประมาณและการเงินโรงเรียน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา. การบริหารงานบุคคลในโรงเรียน. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา, ๒๕๔๐.
- รังสรรค์ ประเสริฐศรี. ภาวะผู้นำ. กรุงเทพมหานคร : ธนัชการพิมพ์, ๒๕๔๔.
- วิโรจน์ สารรัตน์. การบริหารหลักการ ทฤษฎี ประเด็นทางการศึกษาและบทวิเคราะห์องค์การทางการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๔๗.
- สมคิด บางโม. องค์การและการจัดการ. กรุงเทพมหานคร : วิทย์พัฒน์, ๒๕๔๔.
- _____. การบริหารการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏพระนคร, ๒๕๔๔.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สมเด็จพระบรมราชินีนาถราชินี. **จามเทวีวงศ์พงศาวดารเมืองศรีอยุธยา**. พระนคร : ห้างหุ้นส่วน จำกัดบรรณกิจเทรดดิ้ง, ๒๕๑๖.
- สมัย จิตต์หมวด. **พฤติกรรมผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๗.
- สุดา สุวรรณภิรมย์. **เอกสารคำสอนวิชา การบริหารงานบุคคล Personnel management**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๘.
- สุทธิพงศ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ. **หลักพระพุทธศาสนา**. ธนบุรี : สำนักพิมพ์พัฒนาพานิช, ๒๕๓๙.
- สำนักงานปฏิรูปการศึกษา. **แนวทางการบริหารและการจัดการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี, ๒๕๔๕.
- อมรชัย ตันติเมธ. **การบริหารสถานศึกษาปฐมวัย**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๒.
- อนุศักดิ์ สมิตสันต์. **การบริหารวิชาการ**. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๐.
- อุทุมพร จามรมาน. **วิธีวิเคราะห์องค์ประกอบ**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

(๒) บทความ :

- สมบูรณ์ สุขสำราญ. “พุทธศาสนากับการเมือง”, **วารสารสังคมศาสตร์**. ปีที่ ๑๖ (ตุลาคม – ธันวาคม ๒๕๔๓) : ๘.
- วรภาส ประสมสุข และนิพนธ์ กีนาวงศ์. “หลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธ”, **วารสารศึกษาศาสตร์** ปีที่ ๑๘ (พฤศจิกายน ๒๕๔๙ – มีนาคม ๒๕๕๐) : ๖๓.

(๓) วิทยานิพนธ์ :

- คันสิทธิ์ อัมลาและปริญญา อุ๋นทิตเพชร. “การบริหารเชิงพุทธ : ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับธรรมาภิบาล”. **การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง รพม. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร**, ๒๕๕๐.
- จรี อุไรวัฒนา. “การศึกษาสภาพการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานขนาดเล็กที่เป็นนิติบุคคล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต ๑ และเขต ๒”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, ๒๕๔๘.
- จิตติมา ธมชยากร. “การบริหารงานทั่วไปของโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองตะกั่วป่าจังหวัดพังงา”. **วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๓.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ทรงพล โสภณ. “การพัฒนาแผนกลยุทธ์การจัดการทรัพยากรบุคคลในสถาบันราชภัฏ”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาคุุณบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- นันทวรรณ อีสรานวัฒน์ชัย. “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธธรรม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- ปรียากร พิรพัฒน์นันท์. “การบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาล ของผู้บริหาร โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต ๑”. **การศึกษาค้นคว้าอิสระครุศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนครพนม, ๒๕๕๓.
- พระจักรพันธ์ ปญญาธโร (แช่เตียว). “การบริหารการเรียนการสอนโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระถนัด วุฒโน (บุตรสวัสดิ์). “การวิเคราะห์คุณสมบัติของผู้นำตามหลักสัปติสธรรม๗”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- พระบัณฑิต ศรีชัย. “แนวทางการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขตการศึกษา ๖”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘.
- พระบุญเรือง จิตธมโม (สุทธิชัย). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ผู้นำในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะวิธีการแก้ปัญหของพระพุทธเจ้า”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- พระมหารุ่งโรจน์ ธมมภูมเมธี (ศิริพันธ์). “การศึกษาวเคราะห์หลักภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- พระสามารถ อานนโท. “ภาวะผู้นำตามหลักสัปติสธรรม”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์ มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- พระเทพปริยัติเมธี, ผศ.ดร. “ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย”, **รายงานการวิจัย**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พูนลาภ แก้วแจ่มศรี. “การจัดการเชิงพุทธ : การสำรวจปรัชญาและแนวคิดสำหรับการจัดการสมัยใหม่ ”. **วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต**. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๖.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ภาวิณี ชินคา. “รูปแบบการบริหารงานด้วยหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตพื้นที่การศึกษานครสวรรค์ เขต ๑” **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, ๒๕๕๘.
- มงคล แสงวงศ์ดี. “พฤติกรรมการบริหารเชิงคุณธรรมของหัวหน้าสถานีดำรวจภูธรตามทัศนะของข้าราชการตำรวจในเขตพื้นที่พัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๓๗.
- มนตรี ธีรธรรมพิพัฒน์. “จริยธรรมกับภาวะผู้นำ : ศึกษาทัศนะของนักวิชาการรัฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยแห่งประเทศไทยที่มีต่อผู้นำทางการเมือง” **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐.
- รัตติภรณ์ จงวิศาล. “ผลการฝึกอบรมภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์” **ปริญญานิพนธ์ วท.ด.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๓.
- วรภาส ประสมสุข. “หลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธ”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาดุขฎิบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๙.
- วนิดา ชูสังข์. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- ศรินวล ลักกิตโร. “การศึกษาความพร้อมของกระบวนการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในการจัดการชั้นพื้นฐาน ๑๒ ปี”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๕๔.
- สร้อยสุริรัตน์ พลพรพิสิฐ. “ภาวะผู้นำกับการปฏิบัติงานของกำนันผู้ใหญ่บ้าน : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสมุทรสาคร”. **วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒.
- สุพล เครือมนอรัมย์. “การใช้หลักใช้พุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๓.
- สุแทน โคตรภูเวียง. “การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในภาคคณะสงฆ์ ๙”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๓.
- หนูพร สุภาชาติ. “สภาพปัญหาและประสิทธิผลการบริหารงานบุคคลของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาในจังหวัดสกลนคร” **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ๒๕๕๒.

บรรณานุกรม (ต่อ)

อรรถพ โยนิจ. “การใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนก
สามัญศึกษา อำเภอเมืองเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๙.

อรนุช โชพิมพ์. “ภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรม ๗ ของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนก
สามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

อุทัย เจริญธรรม. “ศึกษาการดำเนินงานวิชาการในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัด
สกลนคร”. **ปริญญาโทศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**. บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาสารคาม, ๒๕๔๒.

ไอลดา ประเสริฐสรระน้อย. “ภาวะผู้นำกับประสิทธิผลในการบริหารงานของกำนันในอำเภอ
วังนาเขียว จังหวัดนครราชสีมา”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย
: มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล, ๒๕๔๘.

(๔) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม** (ออนไลน์).
แหล่งที่มา : http://www.84000.org/tipitaka/dic/d_item.php?i=228 (๑ สิงหาคม
๒๕๕๖).

ประทาน คงฤทธิศึกษากร. **ภาวะผู้นำ** (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.Kunkroo.com>
(๒ ก.พ.๒๕๕๖).

ภูมิ กิติ จารุชนนท. **พุทธวิธีในการบริหาร** (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://kit-meaninoflife.blogspot.com/>: 2008/08/blog-post.html (๒ ก.พ. ๒๕๕๖).

(๕) สัมภาษณ์ :

สัมภาษณ์ พระราชวชิรเมธี, ดร. ผู้อำนวยการหน่วยวิทยบริการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
วัดพระบรมธาตุ จังหวัดกำแพงเพชร, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

สัมภาษณ์ ผศ.ดร.สุพรต บุญอ่อน. ผู้อำนวยการหน่วยวิทยบริการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
วัดหนองขุนชาติ จังหวัดอุทัยธานี, ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

สัมภาษณ์ นายวิระ แข้งกสิการ. ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์
เขต ๓ จังหวัดนครสวรรค์, ๓ ธันวาคม ๒๕๕๖.

สัมภาษณ์ นายทรัพย์ ดวงข่อม. ผู้อำนวยการโรงเรียนไพศาลพิทย อำเภอไพศาล จังหวัดนครสวรรค์,
๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

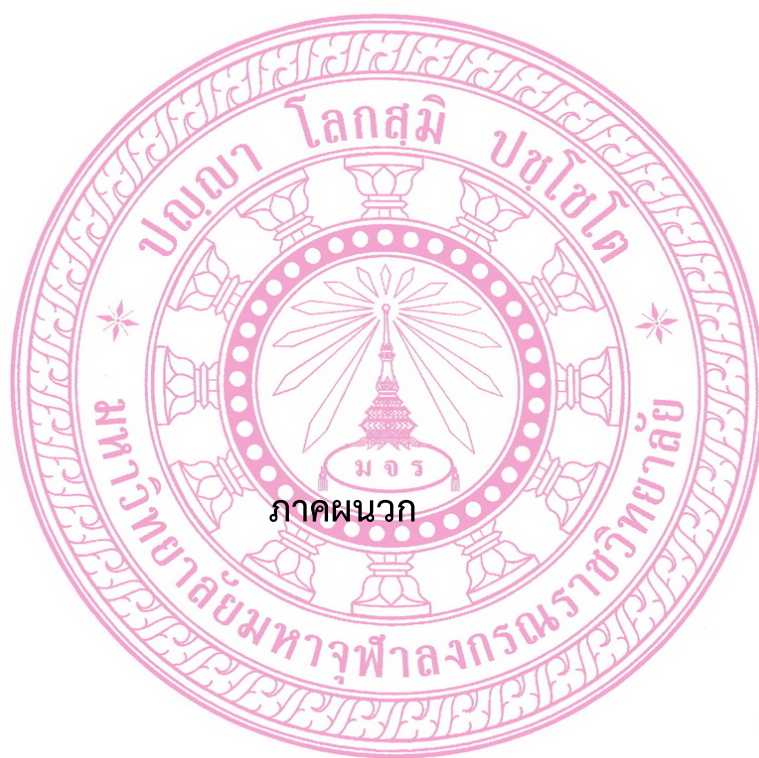
สัมภาษณ์ นายเมธี จิตรทรัพย์. ผู้อำนวยการโรงเรียนท่าตะโกพิทยาคม อำเภอท่าตะโก จังหวัด
นครสวรรค์, ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สัมภาษณ์ นายสังวร ยมรัตน์. ผู้อำนวยการโรงเรียนตะคร้อพิทยา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์, ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.
- สัมภาษณ์ นางสาวจุไรรัตน์ มณีรัตน์. ผู้อำนวยการโรงเรียนตากลีประชาสรรค์ อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์, ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.
- สัมภาษณ์ นายบัญญัติ คุ่มภัย. ผู้อำนวยการโรงเรียนตากฟ้าวิชาประสิทธิ์ อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์, ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.
- สัมภาษณ์ นายรัชชัย จินดาศรี. ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนาขอม อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์, ๙ ธันวาคม ๒๕๕๖.
- สัมภาษณ์ นางสาวณัฐชานนท์ ยอดทอง. ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านโคกสามัคคี อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์, ๙ ธันวาคม ๒๕๕๖.
- สัมภาษณ์ นายสิทธิพงศ์ สังคร. ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านตะคร้อ (รัฐประชาอนุทิศ) อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์, ๙ ธันวาคม ๒๕๕๖.
- สัมภาษณ์ นายภาณุวัฒน์ จันทร์ทับ. ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านใหม่วาริเยน อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๖.
- สัมภาษณ์ นายบุญเรือง ยอดนิมมา. ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดโพธิ์ศรี อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์, ๖ ธันวาคม ๒๕๕๖.

๒. ภาษาอังกฤษ :

- Butt, Marty, (September). What do superintendents do to turn vision into action a biography of pragmatic visionaries. **Dissertation Abstracts International**, 1993.
- Cronbach, Lee J. **Essentials of psychological testing** (4th ed.). New York : Harper & Row, 1971.
- Mc.kee, J.G. **Leadership Styles of Community College Presidents and Faculty Job Satisfaction**. Community Junior College Quarterly of Research and Practices, 1991.
- Romberger. Joyce Elizabeth. Romberger, Joyce Elizabeth. **"Curriculum Development Leadership for Elementary Principles**. Dissertation Abstracts, 1988.
- Wisessang Rachanee. **Leadership Styles, style Flexibility and Style Effective of PublicSecondary School Principles in Thailand**. Alabama : The University of Alabama, 1988.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
 ภาพการสัมภาษณ์
 ผู้ทรงคุณวุฒิ
 ผู้บริหารสถานศึกษา
 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒
 และสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๓

สัมภาษณ์ พระราชวรเมธี, ดร.
ผู้อำนวยการหน่วยวิทยบริการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ วัดพระบรมธาตุ จังหวัดกำแพงเพชร
วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

สัมภาษณ์ ผศ.ดร.สุพรต บุญอ่อน
ผู้อำนวยการหน่วยวิทยบริการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ วัดหนองขุนชาติ จังหวัดอุทัยธานี
วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

สัมภาษณ์ นายทรัพย์ ดวงซุ่ม ผู้อำนวยการโรงเรียนไพศาลีพิทยา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์
วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

สัมภาษณ์ นายสังวร ยมรัตน์
ผู้อำนวยการโรงเรียนตะคร้อพิทยา อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์
วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖

สัมภาษณ์ นายเมธี จิตรทรัพย์
ผู้อำนวยการโรงเรียนท่าตะโกพิทยาคม อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์
วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๖

หมายเหตุ : ท่านผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้บริหารสถานศึกษาท่านใดไม่มีรูป หมายถึง ไม่สามารถ
สัมภาษณ์ท่านได้โดยตรง จึงใช้การสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์

๑. ผู้ทรงคุณวุฒิด้านหลักพุทธธรรมและหลักการบริหาร จำนวน ๓ รูป/คน คือ

๑.๑ พระราชวชิร เมธี, ดร. ป.ธ.๙. พธ.ม. (พระพุทธศาสนา), อ.ม. (ศาสนาเปรียบเทียบ), กศ.ด. (การบริหารการศึกษา) ผู้อำนวยการหน่วยวิทยบริการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ วัดพระบรมธาตุ จังหวัดกำแพงเพชร

๑.๒ ผศ.ดร.สุพจน์ บุญอ่อน ป.ธ.๗, ศษ.บ.(ภาษาไทย),กศ.ม. (การบริหารการศึกษา), Ph.D. (Administration) ผู้อำนวยการหน่วยวิทยบริการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ วัดหนองขุนชาติ จังหวัดอุทัยธานี

๑.๓ นายวิระ แข้งกสิกร กศ.ม.(การบริหารการศึกษา) ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๓

๒. ผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒ จำนวน ๕ คน

๒.๑ นายทรัพย์ ดวงข่อม ผู้อำนวยการโรงเรียนไพศาลพิทย อำเภไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์

๒.๒ นายสังวร ยมรัตน์ ผู้อำนวยการโรงเรียนตะคร้อพิทย อำเภไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์

๒.๓ นายเมธี จิตรทรัพย์ ผู้อำนวยการโรงเรียนท่าตะโกพิทยาคม อำเภท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์

๒.๔ นายบัญญัติ คุ้มภัย ผู้อำนวยการโรงเรียนตากฟ้าวิชาประสิทธิ์ อำเภตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์

๒.๕ นางสาวจุไรรัตน์ มณีรัตน์ ผู้อำนวยการโรงเรียนตากลิประชาสรรค์ อำเภตากลิ จังหวัดนครสวรรค์

๓. ผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๓ จำนวน ๕ คน

๓.๑ นายวัชชัย จินดาศรี ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนาขอม อำเภไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์

๓.๒ นางสาวณัฐชนนธ์ ยอดทอง ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านโคกสามัคคี อำเภไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์

๓.๓ นายสิทธิพงศ์ สังคร ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านตะคร้อ (รัฐประชาอนุทิศ) อำเภไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์

๓.๔ นายภาณุวัฒน์ จันทร์ทับ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านใหม่วาริเยน อำเภไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์

๓.๕ นายบุญเรือง ยอดฉิมมา ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดโพธิ์ศรี อำเภไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย เรื่อง ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา “ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา” โดยศึกษาหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องกับภาวะผู้นำเชิงพุทธและการบริหารสถานศึกษา และการบริหารสถานศึกษาตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ประการ คือ

๑. อัมมัญญตา ผู้นำที่รู้หลักการ รู้หลักความจริง
๒. อตถัญญตา ผู้นำที่รู้จักผล รู้เป้าหมายของหลักการ
๓. อัตถัญญตา ผู้นำที่รู้ตน
๔. มัตถัญญตา ผู้นำที่รู้จักประมาณ
๕. กาลัญญตา ผู้นำที่รู้จักเวลา
๖. ปริสสัญญตา ผู้นำที่รู้ชุมชน
๗. ปุคคลัญญตา ผู้นำที่รู้จักเลือกบุคคล รู้ความแตกต่างแห่งบุคคล

อันจะเป็นแนวทางในการนำมาประยุกต์ใช้สำหรับการบริหารสถานศึกษา ๔ ด้าน คือ ด้านการบริหารงานวิชาการ ด้านการบริหารงานบุคคล ด้านการบริหารงานงบประมาณ และด้านการบริหารงานทั่วไป ทั้งยังสามารถใช้เป็นแนวทางแก้ไข ปัญหา อุปสรรค และพัฒนาระบบการบริหารสถานศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างสูงสุดต่อไป

ในการนี้ ท่านซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิและมีความเหมาะสมในการให้ข้อมูลเชิงลึก และได้โปรดกรุณาให้ข้อมูลตามความคิดเห็นของท่าน ข้อมูลที่ได้จะนำไปแปลผลการวิจัยในภาพรวม ผู้วิจัยจะรักษาไว้เป็นความลับ และใช้ประโยชน์เฉพาะการวิจัยนี้เท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อนานหรือหน่วยงานแต่อย่างใด

แบบสัมภาษณ์นี้ แบ่งออกเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ แบบสัมภาษณ์ข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามความสอดคล้องหลักสัปปุริสธรรม ๗ กับการบริหารสถานศึกษา

ผู้วิจัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากท่านในการสัมภาษณ์เป็นอย่างดี จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบและให้ความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ด้วย จักเป็นพระคุณยิ่ง

นางสาวชนกพร เทียมวิไล

นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชา การบริหารการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปีการศึกษา ๒๕๕๖

ตอนที่ ๑ ข้อมูลส่วนตัวผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ..... ฉายา/นามสกุล.....

ตำแหน่งปัจจุบัน.....

สถานที่สัมภาษณ์.....

วัน..... ที่..... เดือน..... พ.ศ. เวลา..... น.

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับ “ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา”

ตามหลักสัปปุริสธรรม ๗

๑. หลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องกับภาวะผู้นำเชิงพุทธและการบริหารสถานศึกษา ท่านเห็นควรมีหลักพุทธธรรมอะไรบ้าง?

๑.๑ ด้านภาวะผู้นำเชิงพุทธ.....

๑.๒ ด้านการบริหารงานวิชาการ.....

๑.๓ ด้านการบริหารงานบุคคล.....

๑.๔ ด้านการบริหารงานงบประมาณ.....

๑.๕ ด้านการบริหารงานทั่วไป.....

๒. ภาวะผู้นำเชิงพุทธตามทัศนคติของท่านเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

๓. การบริหารสถานศึกษาตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ของท่านเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

๔. ท่านคิดว่ามีแนวทางใดบ้าง ในการที่จะนำหลักสัปปุริสธรรม ๗ ไปประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษา

๔.๑ ด้านการบริหารงานวิชาการ.....

.....

.....

.....

.....

๔.๒ ด้านการบริหารงานบุคคล.....

.....

.....

.....

.....

๔.๓ ด้านการบริหารงานงบประมาณ.....

.....

.....

.....

.....

๔.๔ ด้านการบริหารงานทั่วไป.....

.....

.....

.....

.....

๕. ท่านคิดว่าทรัพยากรทางการศึกษาของของสถานศึกษาควรได้รับการพัฒนาอย่างไร

๕.๑ การส่งเสริมด้านทรัพยากรบุคคล.....

.....

.....

.....

๕.๒ การส่งเสริมทรัพยากรด้านเทคโนโลยี.....

.....

.....

.....

๕.๓ การส่งเสริมทรัพยากรด้านอาคารสถานที่.....

.....

.....

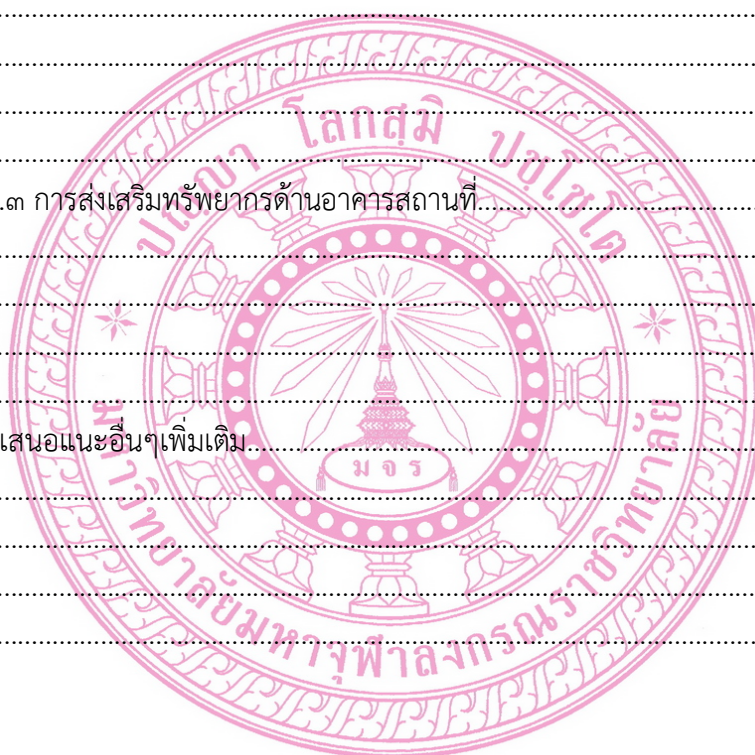
.....

๖. ข้อเสนอแนะอื่นๆเพิ่มเติม.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 แบบสอบถามความสอดคล้องหลักสัปฐริธรรม ๗ กับการบริหารสถานศึกษา

คำชี้แจง : โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ท่านคิดว่าตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด
(ตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ)

๑. ความสอดคล้องหลักสัปฐริธรรม ๗ ด้านธัมมัญญตากับการบริหารสถานศึกษา
☐ การบริหารงานวิชาการ	☐ การบริหารงานบุคคล
☐ การบริหารงานงบประมาณ	☐ การบริหารงานทั่วไป
๒. ความสอดคล้องหลักสัปฐริธรรม ๗ ด้านอัตถัญญตากับการบริหารสถานศึกษา
☐ การบริหารงานวิชาการ	☐ การบริหารงานบุคคล
☐ การบริหารงานงบประมาณ	☐ การบริหารงานทั่วไป
๓. ความสอดคล้องหลักสัปฐริธรรม ๗ ด้านอัตตัญญตากับการบริหารสถานศึกษา
☐ การบริหารงานวิชาการ	☐ การบริหารงานบุคคล
☐ การบริหารงานงบประมาณ	☐ การบริหารงานทั่วไป
๔. ความสอดคล้องหลักสัปฐริธรรม ๗ ด้านมัตตัญญตากับการบริหารสถานศึกษา
☐ การบริหารงานวิชาการ	☐ การบริหารงานบุคคล
☐ การบริหารงานงบประมาณ	☐ การบริหารงานทั่วไป
๕. ความสอดคล้องหลักสัปฐริธรรม ๗ ด้านกาลัญญตากับการบริหารสถานศึกษา
☐ การบริหารงานวิชาการ	☐ การบริหารงานบุคคล
☐ การบริหารงานงบประมาณ	☐ การบริหารงานทั่วไป
๖. ความสอดคล้องหลักสัปฐริธรรม ๗ ด้านปริสสัยัญญตากับการบริหารสถานศึกษา
☐ การบริหารงานวิชาการ	☐ การบริหารงานบุคคล
☐ การบริหารงานงบประมาณ	☐ การบริหารงานทั่วไป
๗. ความสอดคล้องหลักสัปฐริธรรม ๗ ด้านบุคคลัญญตากับการบริหารสถานศึกษา
☐ การบริหารงานวิชาการ	☐ การบริหารงานบุคคล
☐ การบริหารงานงบประมาณ	☐ การบริหารงานทั่วไป

ขอขอบพระคุณท่านที่กรุณาให้การสัมภาษณ์ในครั้งนี้เป็นอย่างสูง
จบการสัมภาษณ์ เวลา.....น.

นางสาวชนกพร เทียมวิไล
นิสิตปริญญาโท สาขาวิชา การบริหารการศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้สัมภาษณ์

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์โทร ๐๕๖-๒๑๙๙๗๐

ที่ ศธ ๖๑๐๙(๗)/๑๐๔๒

วันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อประกอบการวิจัย

เรียน พระราชวชิรเมธี, ดร. ผู้อำนวยการหน่วยวิทยบริการฯ จังหวัดกำแพงเพชร

ด้วย นางสาวชนกพร เทียมวิไล เลขประจำตัว ๕๕๒๓๔๐๕๔๖๖ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา” ในกรณีนี้ นิสิตมีความประสงค์ขอสัมภาษณ์ท่านเพื่อนำข้อมูลมาประกอบการวิจัย

ฉะนั้น จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านอนุญาตให้หนังสือได้สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการวิจัยครั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

(พระเทพปริยัติเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ท.อ.อ.อ.อ.
๑๐ พ.ย. ๕๖

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ โทร ๐๕๖-๒๑๙๙๗๐

ที่ ศธ ๖๑๐๙(๗)/๑๐๔๑

วันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขออนุมัติเสนอให้บัณฑิตศึกษาเพื่อประกอบการวิจัย

เจริญพร ผศ.ดร. สุพรต บุญอ่อน ผู้อำนวยการหน่วยวิทยบริการฯ จังหวัดอุทัยธานี

ด้วย นางสาวชนกพร เทียมวิไล เลขประจำตัว ๕๕๒๓๔๐๕๔๖๖ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา” ในการนี้ นิสิตมีความประสงค์ขอสัมภาษณ์ ท่านเพื่อนำข้อมูลมาประกอบการวิจัย

ฉะนั้น จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุมัติจากท่านอนุญาตให้นิสิตได้สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการวิจัยครั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนา ขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

(พระเทพปริยัติเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

รับได้สัมภาษณ์

(ผศ.ดร. สุพรต บุญอ่อน)

๑๗/๑๐/๕๖

ที่ ศธ ๖๑๐๙(๗)/๑๓๗๐

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
มจร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

๑ ธันวาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อประกอบการวิจัย

เจริญพร นายวิระ แฉ่งกลีการ ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๓
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางสาวชนกพร เทียมวิไล เลขประจำตัว ๕๕๒๓๔๐๕๔๖๖ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ศูนย์บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง
“ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา” ในการนี้ นิสิตมีความประสงค์
ขอสัมภาษณ์ท่านเพื่อนำข้อมูลมาประกอบการวิจัย

ฉะนั้น เจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านอนุญาตให้นิสิตได้สัมภาษณ์เพื่อใช้
ในการวิจัยครั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนา
ขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระเทพปริยัติเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
ประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

สำนักงานศูนย์บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐๕๖-๒๑๙๙๗๐

โทรสาร ๐๕๖-๒๑๙๙๙๘

ที่ ศธ ๖๑๐๙(๓)/๑๐๔๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

มจร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อประกอบการวิจัย

เจริญพร นายทรัพย์ ดวงข่อม ผู้อำนวยการโรงเรียนไพศาลพิทย

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางสาวชนกพร เทียมวิไล เลขประจำตัว ๕๕๒๓๔๐๕๔๖๖ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ศูนย์บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง
“ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา” ในการนี้ นิสิตมีความประสงค์ขอสัมภาษณ์
ท่านเพื่อนำข้อมูลมาประกอบการวิจัย

ฉะนั้น เจริญพราเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านอนุญาตให้นิสิตได้สัมภาษณ์เพื่อใช้
ในการวิจัยครั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนา
ขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระเทพปริยัติเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

เรียน ผู้อำนวยการ

๑. เพื่อไปทราบ

๒. ขอสัมภาษณ์เพื่อ

ประกอบการวิจัย

.....

.....

สำนักงานศูนย์บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐๕๖-๒๑๙๙๗๐

โทรสาร ๐๕๖-๒๑๙๙๙๘

1.

2.

(นายทรัพย์ ดวงข่อม)

ผู้อำนวยการโรงเรียนไพศาลพิทย

8 Nov 56

หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

11653_1.jpg (ภาพประเภท JPEG, ขนาด 2409 × 3436 พิกเซล) -...

http://210.246.188.57/secondary42/book1/11653_1.jp

ที่ ศธ ๖๑๐๙(๗)/๑๐๔๔

โรงเรียนตะคร้อพิทยา	
เลขที่รับ	๙/๕๐ / ๒๕๕๖
วันที่	๑๑ พ.ย. ๒๕๕๖
ศูนย์บัณฑิตศึกษา	พ.ศ.
เวลา	มจร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตร่วมสัมภาษณ์เพื่อประกอบการวิจัย

เจริญพร นายสังวร ยมรัตน์ ผู้อำนวยการโรงเรียนตะคร้อพิทยา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางสาวชนกพร เทียมวิไล เลขประจำตัว ๕๕๒๓๔๐๕๔๖๖ นิสิตรปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา” ในการนี้ นิสิตรมีความประสงค์ขอสัมภาษณ์ท่านเพื่อนำข้อมูลมาประกอบการวิจัย

ฉะนั้น เจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านอนุญาตให้นิสิตรได้สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการวิจัยครั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนา

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนตะคร้อพิทยา เพื่อโปรด

(๑) ทราบ

(๒) ศูนย์บัณฑิตศึกษาขอความอนุเคราะห์

ให้นิสิตรร่วมสัมภาษณ์เพื่อประกอบการวิจัย

ลงชื่อ.....

1,1 พ.ย. 2556

ขอเจริญพร

(พระเทพปริยัติเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

สำนักงานศูนย์บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐๕๖-๒๑๙๙๗๐

โทรสาร ๐๕๖-๒๑๙๙๙๘

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนตะคร้อพิทยา

เพื่อโปรด

(๑) ทราบ

(๒) พิจารณาเพื่อพิจารณา

(ลงชื่อ).....

(นางสาวชนกพร เทียมวิไล)

หัวหน้าศูนย์บัณฑิตศึกษา

๑๐ พ.ย. ๕๖

เรียน	ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
เพื่อโปรด	
(๑) ทราบ	๑๐ พ.ย. ๕๖
(๒) พิจารณาเพื่อพิจารณา	๑๐ พ.ย. ๕๖
(ลงชื่อ).....	
(นางสาวชนกพร เทียมวิไล)	
รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์	
๑๐ พ.ย. ๕๖	

๑. ทราบ

๒. ๑๐ พ.ย. ๕๖

๓.

ลงชื่อ.....ผู้อำนวยการโรงเรียน

๑๐ พ.ย. ๕๖

ที่ ศธ ๖๑๐๙(๗)/๑๐๔๕

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
มจร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๒๒๐

๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อประกอบการวิจัย

เจริญพร นายเมธี จิตรทรัพย์ ผู้อำนวยการโรงเรียนท่าตะโกพิทยาคม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางสาวชนกพร เทียมวิไล เลขประจำตัว ๕๕๒๓๔๐๕๔๖๖ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ศูนย์บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง
“ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา” ในการนี้ นิสิตมีความประสงค์ขอสัมภาษณ์
ท่านเพื่อนำข้อมูลมาประกอบการวิจัย

ฉะนั้น เจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านอนุญาตให้นิสิตได้สัมภาษณ์เพื่อใช้
ในการวิจัยครั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนา
ขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระเทพปริยัติเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

สำนักงานศูนย์บัณฑิตศึกษา

โทร.๐๕๖-๒๑๙๙๗๐

โทรสาร ๐๕๖-๒๑๙๙๘๘

— ๓๗๖

12 พ.ค. 56

ที่ ศธ ๖๑๐๙(๗)/๑๑๙๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
มจร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขออนุมัติเคราะห้ให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อประกอบการวิจัย

เจริญพร นางสาวจุไรรัตน์ มณีรัตน์ ผู้อำนวยการโรงเรียนดาศิลป์ประสาธรรค์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางสาวชนกพร เทียมวิไล เลขประจำตัว ๕๕๒๓๔๐๕๔๖๖ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ศูนย์บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง
“ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา” ในการนี้ นิสิตมีความประสงค์ขอสัมภาษณ์
ท่านเพื่อนำข้อมูลมาประกอบการวิจัย

ฉะนั้น เจริญพรมาเพื่อขออนุมัติเคราะห้จากท่านอนุญาตให้นิสิตได้สัมภาษณ์เพื่อใช้
ในการวิจัยครั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห้จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนา
ขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระเทพปริยัติเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

สำนักงานศูนย์บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐๕๖-๒๑๙๙๗๐

โทรสาร ๐๕๖-๒๑๙๙๙๘

ที่ ศธ ๖๑๐๙(๗)/๑๓๖๕

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
มจร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

๑ ธันวาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอกความอนุเคราะห์ให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อประกอบการวิจัย

เจริญพร นายธวัชชัย จินดาศรี ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนาขอม
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางสาวชนกพร เทียมวิไล เลขประจำตัว ๕๕๒๓๔๐๕๔๖๖ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ศูนย์บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง
“ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา” ในการนี้ นิสิตมีความประสงค์
ขอสัมภาษณ์ท่านเพื่อนำข้อมูลมาประกอบการวิจัย

ฉะนั้น เจริญพราเพื่อขอกความอนุเคราะห์จากท่านอนุญาตให้หนังสือได้สัมภาษณ์เพื่อใช้
ในการวิจัยครั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนา
ขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระเทพปริยัติเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
ประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

สำนักงานศูนย์บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐๕๖-๒๑๙๙๗๐

โทรสาร ๐๕๖-๒๑๙๙๙๘

ที่ ศธ ๖๑๐๙(๗)/๑๓๖๘

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
มจร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

๑ ธันวาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อประกอบการวิจัย

เจริญพร นางสาวณัฐชนนธ์ ยอดทอง ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านโคกสามัคคี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางสาวชนกพร เทียมวิไล เลขประจำตัว ๕๕๒๓๔๐๕๔๖๖ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ศูนย์บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง
“ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา” ในการนี้ นิสิตมีความประสงค์
ขอสัมภาษณ์ท่านเพื่อนำข้อมูลมาประกอบการวิจัย

ฉะนั้น เจริญพรมมาเพื่อขอบความอนุเคราะห์จากท่านอนุญาตให้นิสิตได้สัมภาษณ์เพื่อใช้
ในการวิจัยครั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนา
ขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระเทพปริยัติเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
ประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

สำนักงานศูนย์บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐๕๖-๒๑๙๙๗๐

โทรสาร ๐๕๖-๒๑๙๙๙๘

ที่ ศธ ๖๑๐๙(๗)/๑๓๖๙

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
มจร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

๑ ธันวาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อประกอบการวิจัย

เจริญพร นายสิทธิพงศ์ สังข์ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านตะคร้อ (รัฐประชาชนูทิศ)

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางสาวชนกพร เทียมวิไล เลขประจำตัว ๕๕๒๓๔๐๕๔๖๖ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ศูนย์บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง
“ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา” ในการนี้ นิสิตมีความประสงค์
ขอสัมภาษณ์ท่านเพื่อนำข้อมูลมาประกอบการวิจัย

ฉะนั้น เจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านอนุญาตให้หนังสือได้สัมภาษณ์เพื่อใช้
ในการวิจัยครั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนา
ขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระเทพปริยัติเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

สำนักงานศูนย์บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐๕๖-๒๑๙๙๗๐

โทรสาร ๐๕๖-๒๑๙๙๙๘

ที่ ศธ ๖๑๐๙(๗)/๑๓๖๗

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
มจร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

๑ ธันวาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อประกอบการวิจัย
เจริญพร นายภาณุวัฒน์ จันทร์ทับ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านใหม่วาริเยน
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางสาวชนกพร เทียมวิไล เลขประจำตัว ๕๕๒๓๔๐๕๔๖๖ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ศูนย์บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง
“ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา” ในการนี้ นิสิตมีความประสงค์
ขอสัมภาษณ์ท่านเพื่อนำข้อมูลมาประกอบการวิจัย

ฉะนั้น เจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านอนุญาตให้นิสิตได้สัมภาษณ์เพื่อใช้
ในการวิจัยครั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนา
ขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระเทพปริยัติเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
ประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

สำนักงานศูนย์บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐๕๖-๒๑๙๙๗๐

โทรสาร ๐๕๖-๒๑๙๙๙๘

ที่ ศธ ๖๑๐๙(๗)/๑๓๖๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
มจร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

๑ ธันวาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อประกอบการวิจัย
เจริญพร นายบุญเรือง ยอดฉิมมา ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดโพธิ์ศรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางสาวชนกพร เทียมวิไล เลขประจำตัว ๕๕๒๓๔๐๕๔๖๖ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ศูนย์บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง
“ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา” ในการนี้ นิสิตมีความประสงค์
ขอสัมภาษณ์ท่านเพื่อนำข้อมูลมาประกอบการวิจัย

ฉะนั้น เจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านอนุญาตให้นิสิตได้สัมภาษณ์เพื่อใช้
ในการวิจัยครั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนา
ขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระเทพปริยัติเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
ประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

สำนักงานศูนย์บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐๕๖-๒๑๙๙๗๐

โทรสาร ๐๕๖-๒๑๙๙๙๘

ที่ ศธ ๖๑๐๙(๓)/๑๐๔๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
มจร วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อประกอบการวิจัย

เจริญพร นายบัญญัติ คุ้มภัย ผู้อำนวยการโรงเรียนตากฟ้าวิชาประสิทธิ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางสาวชนกพร เทียมวิไล เลขประจำตัว ๕๕๒๓๔๐๕๔๖๖ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ศูนย์บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง
“ภาวะผู้นำเชิงพุทธสำหรับการบริหารสถานศึกษา” ในการนี้ นิสิตมีความประสงค์ขอสัมภาษณ์
ท่านเพื่อนำข้อมูลมาประกอบการวิจัย

ฉะนั้น เจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านอนุญาตให้นิสิตได้สัมภาษณ์เพื่อใช้
ในการวิจัยครั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนา
ขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระเทพปริยัติเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ประธานคณะกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

สำนักงานศูนย์บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐๕๖-๒๑๙๙๗๐

โทรสาร ๐๕๖-๒๑๙๙๙๘

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ : นางสาวชนกพร เทียมวิไล
 เกิด : วันที่ ๘ เดือน มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๒
 สถานที่เกิด : บ้านเลขที่ ๖๐/๑๑๑ หมู่ ๖ ตำบล นครสวรรค์ออก อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์
 การศึกษา : พ.ศ. ๒๕๓๕ สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ณ โรงเรียนจิรประวัติวิทยาคม อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์
 : พ.ศ. ๒๕๓๘ สำเร็จการศึกษาระดับชั้น ปวช.๓ วิทยาลัยอาชีวศึกษานครสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์
 : พ.ศ. ๒๕๔๒ สำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรีครุศาสตรบัณฑิต (ค.บ.) สาขาวิชาภาษาอังกฤษ ณ สถาบันราชภัฏนครสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

ประสบการณ์การทำงาน : พ.ศ. ๒๕๔๓ ครูอัตราจ้าง สังกัดกรมอาชีวศึกษา คณะวิชาสามัญ แผนกวิชาภาษาต่างประเทศ วิทยาลัยเทคนิคพุนรี
 : พ.ศ. ๒๕๔๔ ครูอัตราจ้าง พนักงานราชการ โรงเรียนตะคร้อพิทยาคม อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๓
 : พ.ศ. ๒๕๕๓ บรรจุเข้ารับราชการในตำแหน่ง ครูผู้ช่วย โรงเรียนบ้านนาขอม อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๓
 : พ.ศ. ๒๕๕๕ ดำรงตำแหน่ง ครู อันดับ คศ. ๑ โรงเรียนบ้านนาขอม อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๓
 : พ.ศ. ๒๕๕๖ ดำรงตำแหน่ง ครู อันดับ คศ. ๑ โรงเรียนไพศาลพิทยาคม อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒

ผลงานทางวิชาการ : -

อุปสมบท : -

ปีที่เข้าศึกษา : ๒๕๕๕

ปีที่สำเร็จการศึกษา : ๒๕๕๗

ที่อยู่ปัจจุบัน : บ้านเลขที่ ๖๐/๑๑๑ หมู่ ๖ ตำบล นครสวรรค์ออก อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐